

Časopis Společnosti Přátel Starozitnosti Českých w Praze

Roč. XIV. = 1906. = Číslo 2. a 3.

Redaktor: Dr. J. V. Šimák.

Obsah:

Mil. Jv. Veselovskij: Domnělé „kamenné baby“. (S 8 obr.) — Jan Herain: Petr Ant. X. Hillinger, malíř miniatyr. (S 2 obr.) — Jiří Gottfr. Dehio: Ochrana a záchrávání památek. — Dr. Fr. X. Harlas: Rámý české práce v Něst. muzeu pražském. (S 2 tabulkami.) — Jan Hroník: Psáry. — Dr. J. V. Šimák: České rotundy na půdě saské. (Se 4. obr.) — Dr. Jos. Teige: Koutek ze staré Prahy. — Dr. K. V. Adámek: Kostel v Chlumku u Hlinska. — Jos. Ponocný: Dvě proroctví z poč. XVII. věku. — Boh. Lukavský z Renče: Příspěvky k dějinám panství Karlštejnštěho v XVII. a XVIII. stol. — Záručné zprávy. — Literatura.

Přílohy:

Jos. Braniš: Svatá Koruna. (Strana 81.—112.)
Ant. Masák: Večetí české, moravské a slezské. Tab. IX. X. Popis příslí.

w Praze: A. 1906.

Změna redakční.

Články a vůbec příspěvky pro »Časopis« přijímá redaktor *Zd. Wirth*, v *Prase-II, Myslíkova 12a*. Příspěvky jsou honorovány 32 K, výpisy nebo překlady 16 K za arch.

Odmítány jsou články, jež byly dříve zaslány redakci jiné. — Redakční závěrka pro články a ilustrace 3 týdny, pro zprávy 14 dní před vyjitím čísla.

Reprodukovat obrazy jak z »Časopisu« tak i ze znakové přílohy, nebo použiti jich jakkoliv, jest dovoleno, jestliže svolí správní výbor Společnosti. Čerpá-li kdo z části slovesné, uved vždy deslově úplný název »Časopisu«. Za obsah článků odpovídají spisovatelé sami. Zprávy ze Společnosti nespadají v pravomoc redakční.

Počínaje ročn. XV. bude vycházetí »Časopis« takto:

1. číslo 15. ledna, 2. č. 15. dubna, 3. č. 1. července, 4. č. 15. října.

Nestačíme upozornit na oznámení, otištěná na všech stranách obálky. Tam naleznou se odpovědi na četné stálé dotazy; nelze jinak odpovídati na ně, neboť zvláštní vyřizování jich zabírá mnoho času pracim důležitějším.

Doporučujeme R. T. členům
tyto publikace:

Malá Strana a problem jejího upravení. Napsal Dr. Luboš Jeřábek. Úvodní slovo: »Jde o naší cest...« napsal Dr. Boh. Franta. Se 4 obr. Cena 1 K 60 h, členům 1 K 20 h, poštou 1 K 30 h.

Chrám a věže svatovítské. Slovo ke sporné otázce. Napsal Dr. Luboš Jeřábek. Cena 30 h, poštou 35 h.

Dějiny města Volyně na Práchensku. Sepsal Frant. Teplý. Se 23 vyobr. Cena 5 K, členům 2 K 30 h.

Obraz minulosti starožitného města Prachatic.

Napsal Frant. Jos. Sláma, doplnil a upravil Vinc. Šofferle. S 11 obrazy. Cena 2 K 40 h, členům za 1 K, poštou 1 K 20 h.

Spis Slámov, vydaný Českou besedou v Prachaticích, podává pěkně dějiny městské, i doporučujeme jej tím spíše, poněvadž peníz za každý prodaný výtisk přispěje na posílení naší menšiny v Prachaticích.

Veškerý objednávky vyřizuje jen tenkrát, je-li obnos včetně poštovného zaslán napřed, pokladník Č. Kušta, c. k. fin. komisař v Praze-III., Ulice k mostu, 6 n.

Prof. Mikuláš Ivanovič Veselovskij.

Domnělé »kamenné baby«.

Přeložil Alois Kašpar.

(Dokončení).

„V krajině Obdorii, při ústí řeky Obi, nalézá se prastará modla vytesaná z kamene, a nazývá se od Moskevských „Zlatá bába“, t. j. zlatou stařenou. Jest to vyobrazení stařeny, držící na klíně nemluvně a mající vedle sebe druhé dítě, které obyvatelé nazývají jejím vnukiem. Modla ctí se od obdorských Jugrů, Vogulů a jiných národů za boha; obětují jí nejlepší a nejdražší kůže sobolí a jiných zvířat; kromě toho obětují jí při bohoslužbě vybrané jeleny a krví jejich maží ústa, oči a ostatní údy modly. Syrové vnitřnosti obětovaného zvířete jedí sami, a za obětování kněz ptá se modly o radu, co dělati, neb kam kočovati. Sama pak modla (ku podivu) obyčejně dává určitě odpovědi a proroctví. Vypravuje se též, že v horách sousedních slýchány jsou zvuky a výti na způsob trub. Řekl bych, že to nic jiného není, než nějaké nástroje, zde z dávna položené, neb podzemní dutiny od přírody samé tak zařízené, že za stálého dutí větrů zvoní, vyjí a hučí.“

Gilbert Fletsher, který byl v Rusku v r. 1588 a vydal svůj spis r. 1591 „Of the Russe Common Wealth“, v hlavě „o Permjácích, Samojedech a Loparech“ napsal, že mluvil s některými Samojedy a dověděl se, že vzývají jednoho boha, ale zosobňují si ho předměty, sobě zvláště nutnými a užitečnými. Tak na př. klani se slunci, jelenu, losu a j.

Dále napsal Fletsher: „Ale co se týče báje o Zlaté babě neb jaga-babě [čarodějnici], (o které jsem náhodou četl v některých popsáních té krajiny, že to je modla v podobě stařeny, dávající kněžím prorocké odpovědi o budoucích věcech), přesvědčil jsem se, že to je pouhá bájka. Jenom v krajině Obdorské u moře, blízko ústí ř. Obi, nalézá se skála, která má od přírody (ač potřebí je i fantazie) podobu ženské v hadrech s dítětem na rukách (zrovna tak, jako

skála blíže Sev. mysu má podobu mnicha.) Na tomto místě scházejí se obyčejně obdorští Samojedi, protože je pohodlné k rybolovu, a skutečně někdy (po svém obyčeji) čarují a hádají o dobrém neb špatném výsledku svých cest, rybolovu, honby a t. p.⁹⁾ Třeba že Fletsher, jak se zdá, pokoušel se nabýti jistoty u Samojedů o Zlaté bábě a usoudil, že Zlaté báby nebylo, nemůžeme s ním souhlasiti; jiné prameny o této věci mají více viry. Těžko připustiti, že by Samojedi byli řekli Fletsherovi plnou pravdu o svých pověrách. Rovněž nedostatečným se jeví jeho objasnění, že Zlatá bába je skála podoby ženské v hadrech s dítětem na rukách (jako na mapě Jenkinsonově). Jak mohli by skálu nazývat bábou Zlatou a ne kamennou.

Spisovatelé pozdější doby velmi málo k věci přispěli.

Dobrovský připouštěl, že modla je slovanská a vyslovil mínění, že byla pozlacená.¹⁰⁾

Hanuš tomuto mínění odporuje; odvolávaje se na Erman's Archiv (VII., 177; X., 376; XIV., 517; XIX., 63 a j.) tvrdil, že sochy, které se zovou kamennými babami, nalézají se v severních končinách.¹¹⁾

Naruševič přidává se zcela k tomuto mínění.

N. J. Kostomarov vyjádřil se o té modle takto: „víme, že u finských národů bylo božstvo — Zlatá bába s nemluvnětem na rukách (ukazuje na Guagninia). Název tento bez pochyby není finský a božstvo vzato od Slovanů.¹²⁾

Dále Kostomarov přirovnává Zlatou bábu k slovanské Sivě neb Živě na základě vypravování Dlugošova o hoře, nazvané babou, na které stál hrad Živec.¹³⁾ Mínění toto překročuje již krajní mez dohadů.

Poslední slovo o Zlaté bábě patří K. D. Nosilovu.¹⁴⁾ Nalezl zprávy u Vogulů na ř. Kondě, podle kterých Zlatá baba přenešena kam si na ř. Ob; kde nyní se nalézá, neví se, ale Vogulové udělali kdysi její podobu ze stříbra a tato „stříbrná baba“ prý do dnešního dne se chová při pramenech ř. Kondy, v Jamněl-paulě. Sám p. Nosilov tu sošku neviděl, a napsal o ní podle sdělení Vogula, který ji nejednou viděl: stříbrná baba má podobu nahé sedící ženy asi ve čtvrtině životní velikosti, jest velmi těžká; jest ulita podle Zlaté báby.

⁹⁾ „Popsání vzácných ruských knih“, sestavil Alexander Burcev č. III. Petrohrad 1897. („O mocnářství ruském, neb spůsob vlády ruského cara“, str. 274—275). Viz též S. M. Seredonina „Dílo Gilberta Fletshera“ (v Zápisníkach historicko-filosofické fakulty Petrohradské univerzity, č. 27, Petrohrad 1891, str. 136—137).

¹⁰⁾ Slavín, Prag, 1808, p. 413.

¹¹⁾ Pojednání krále čes. společnosti náuk, v Praze V., 13, p. 31—32.

¹²⁾ Slovanská mythologie. Dílo N. Kostomarova. Kyjev, 1847, str. 30.

¹³⁾ U Dlugoše, kn. I., str. 34: Baba, mons altissimus supra fluvium Sota, herbas multiferas germinans, et oppido Zyyviec imminentis.

¹⁴⁾ K. D. Nosilov. U Vogulů. „Očerky a nabrosky“. Petrohrad, 1904, str. 109—119.

Uložena jest v starobylé truhle, v které sedí na kůži sobolové.

Ptáme se, co jest společného v této modle obdorské s kamennými babami? Rozhodně nic. Již okolnost, že stařena drží dvě děti, měla by upozorniti naše badatele, aby nestavili ji na roveň s kamennými babami, a přece tato zjevná neshoda archeologům nepřekázela. Pohlédneme-li na obrazy Zlaté báby, vidíme, že při vší fantastičnosti vyobrazení, není zde ani tahu, který naležel by kamenným babám. Na jednom výkresu u Herbersteina vidíme sochu v šatech západoevropských, s holí v levé ruce, na druhém se jeví socha v obleku ruské šlechtičny s žezlem v pravé ruce. Na mapě Jenkinsonově Zlatá bába má docela jinou podobu: nakreslena tam rysy katolické ikonografie a není známky o podobnosti s kamennou babou.¹⁵⁾

Zmínka o dětech u Zlaté baby má asi připomínati na kovové sošky, které se považují u nás za symbol plodnosti a nalézaly se na hranicích evropského Ruska a jsou známy již v několika tvarech. Ukáži na jednu popsanou ode mne v Zápisích Imp. Rus. Archaeologického spolku (nová serie, d. V., Petrohrad. 1892, str. 407—408), jejíž vyobrazení zde pod obr. 4. V levé ruce drží ženská figurka hlavu nemluvněte a zároveň u ní rodí se druhé nemluvně.¹⁶⁾

Proč uváděli Zlatou bábu mezi báby kamenné?

Zjevno, že omylem způsobil název „bába“, a dále, že podle zpráv některých spisovatelů baba z kamene zhotovená, neví se proč, nazvaná „zlatou“.

Nutno říci, že osfacká modla dostala se mezi kamenné baby prostě omylem, který do nynějška panuje.¹⁷⁾

Očividno, jaké zlo musí povstati z takového zmatku různorodých věcí: jestliže u Osfaků byly kamenné baby, nelze je pořádovat za turecké, neb bez výminky za turecké.

Ale může být pravda v závěrce, osnované na předpokladech klamných?

¹⁵⁾ Proč „baba“ nazývala se zlatou, ačkoliv byla, jak někteří spisovatelé tvrdí, kamenná, to asi sotva někdy se objasní. Mysleti, že na ní byla nějaká zlatá ozdoba, nebo brokátový šat, značí předpokládat něco bez důkazu dostatečně přesvědčujících.

¹⁶⁾ Soška byla nalezena na panství Jelani, Serdobského újezdu, Saratovské gubernie. Tento motiv má varianty.

¹⁷⁾ Viz Izvestija Tambovské učené archivní kommisie, čís. 50., 1904.

Obr. 4.

Poklad z Petrossy.

(Petrosská soška.)

V r. 1837 v Rumunsku, blíže vesnice Petrossy našli znamenitý poklad zlatých věcí, a měli za to, že to poklad Athanaricha, krále Gothů.¹⁸⁾ Tento poklad rozmnožil zmatek v otázce o kamených babách.

Mezi drahocennými předměty pokladu nalézá se mísa v průměru 15 veršků. O této míse čteme v „Ruských starožitnostech“, vyd. hrabětem J. J. Tolstým a N. P. Kondakovým, toto: Okrouhlá mísa sestavena z dvou listů, sletovaných dohromady, ozdobena uvnitř řadou figur tepaných a vyřezaných v pozdějším řecko-římském stylu. Figury představují bohy řecko-římské mythologie s mnohými ovšem zvláštnostmi. V prostředí mísy sedící ženská figura s nádobkou, představuje obyčejný typ tak zvané kamenné baby a vytvořena je docela samostatně.¹⁹⁾ (Viz obr. 5.)

První, kdo projevil myšlenku, že petrosská soška je docela obdobná s našimi kamennými babami, byl náš krajan G. D. Filimonov, který náhodou prohlédl si znamenitý poklad na světové výstavě v Paříži r. 1867. Snažil se přesvědčiti o tom i místního organisatora výstavy, kustoda musea v Louvru, De Longperie-a, při čemž vyslovil naději, že petrosská mísa aspoň trochu určí původ a význam symbolu našich pomníků.

„Tyto doposud isolované sochy prvních křesťanských věků“ — vážně vykládal Filimonov francouzským učencům — „zajisté vysvětlí nejstarší dějiny naší země a mohu se kojiti naději, že ukáží na příbuznost našich předků s vašimi, přispěním vašich meroving-ských ozdob, nalezených zároveň s tímto pokladem.“²⁰⁾

Potom na žádost De Longperie-ova Filimonov napsal své úvahy ve francouzském jazyku, což později bylo vytiskáno v Paříži a přineslo, přiznatí musíme, nevyhnutelnou škodu. Zdá se, že nesnadno nalézt slušnou omluvu pro úvahy nebožtíka Filimonova, než to, že otázka kamenných bab tehdy byla tak zmotána, že o jejich původu mohly se vyslovovat výmysly, aniž kdo se obával odporu vážného.

Vskutku, nevhodné spojování petrosské sošky s kamennými babami neodstranila vědecká kritika, a to se roznašelo jak cizí, tak i naši literaturou. Učinil-li cizí učenec zmíinku o petrosském po-

¹⁸⁾ Viz článek F. Boka „Der Schatz des Westgothenkönigs Athanarich“ v Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale, Wien, 1868.

¹⁹⁾ Ruské starožitnosti, č. III. Petrohrad, 1890, str. 145.

²⁰⁾ Věstník spolku staroruského umění při moskevském obecním museu, vydávaný pod redakcí G. D. Filimonova 1874—1876. Moskva, 1876. Příloha k protokolům, str. 67.

kladu,, pokládal za svou povinnost zmínti se též o kamenných babách, na př. De Linas,²¹⁾ a Odobesco.²²⁾

A. Odobesco vykládá nám v půvabném, ale zbytečnými malichernými podrobnostmi přeplněném popsání tohoto pokladu, že sedící žena má na sobě dlouhou tuniku, přepásanou v bocích, vlasy má rozdělené cestíčkou od čela do týlu, zapletené vlnitým věncem a zakroucené v uzel. V rukou drží konický pohár „kalatos“, který postaven proti prsům. Míste, kde sedí, je pookrouhlé a bez lenochu, se stoličkou „somnum“, ozdobenou révou, která se nalézá mezi dvěma pletenými šňůrkami.²³⁾

Obr. 5.

V dalším mnohomluvný p. Odobesco o té postavě neřekl nic významného, jenom utvrdil mínění o příbuzenstvu jejím s kamennými babami.

Zlatá figurka na míse má, jak on míní, překvapující analogii (de surprenantes analogies) s jinými starožitnými předměty, rozptýlenými na povrchu zemském, jako jsou: alabastrová soška, nalezená v rozvalinách starého Babylonu, a veliké hrubé kamenné sochy, známé pod jménem kamenných bab, které stojí na některých mohylách v Sibiři a v jižním Rusku. Všechny tyto figury, dokládá p. Odobesco, jsou asi rozličného původu, chaldejského, mongolského a punského; jsou zcela oblečeny, některé sedící, rozličného pohlaví; ale všechny drží v rukou proti lůnu pohár k pití.²⁴⁾

²¹⁾ Les origines de l'orfévrerie cloisonnée. Recherches par Charles de Linas. Paris. 1887.

²²⁾ Le Trésor de Petrossa. Paris, 1889—1900.

²³⁾ A. Odobesco, Le Trésor de Petrossa, Paris, 1889. T. II. p. 34.

²⁴⁾ Ibid. p. 40.

Rozhodně nelze vymyslit vysvětlení zpozdilejšího, než jaké podal p. Odobesco. Na obr. 6. objevuje se postava ze tří stran, ve dvou třetinách přirozené velikosti (výška její 0,075 metru). A nutno říci, že v tomto vyobrazení nelze vidět podobnost kamenné babě.

Začneme od oděvu. Na kamenných babách nikdy nebývá dlouhá tunika, ale vždy krátký kaftan (kabátec), přikrývající sotva kolena, s obrubou na dolním konci. Chiton bez rukávu, splývající širokými řasami na ženské figuře petrosské nádoby, patří řeckému světu a nemůže se vztahovat na kamenné baby. Podkasán je chiton řeckým způsobem. Kamenné baby nemají ruce holé, kabát má vždy dlouhé rukávy, velmi často ozdobené výšivkami na výložkách. Účes jako má zlatá figura, nenachází se na kamenných babách, nýbrž hlavy jejich jsou obyčejně pokryté nějakým úborem, více nebo méně jasně patrným, neb špičatým kloboukem, jaké se i nyní nosí v Altaji. Potom vlasy se nezakrucují do uzlu v týle, nýbrž spouštějí se na záda v copech (pradávný zvyk turecký). Nohy petrosské sošky jsou bez obuvi, ale u kamenných bab vždy vidíte vysoké boty, jejichž holenky bývají někdy vyšity vzorky, jak ještě nosí se ve střední Asii u tureckých národů. — Ani u výrazu obličeje zlaté figurky a kamenných bab nemůže být řeči o nějaké podobnosti. Petrosská soška nemá nápadných prsou, jako kamenné baby, u nichž mohutnost prsou je pravým příznakem, an dětsky naivní stepní mistr nápadnými prostými formami chtěl naznačiti pohlaví sochy. Způsob, jak sedí petrosská figurka a kamenné baby, jest docela rozličný. Proč tedy, tážeme se, mluví se o podobnosti těchto různých předmětů? Jen proto, že petrosská soška drží v rukou nádobu. Ale drží snad petrosská soška nádobku tak, jak ji drží kamenné baby? Nikoliv, i zde je jen zdánlivá podobnost; drží nádobku před sebou, před prsy, kdežto kamenné baby (jak se vlastně vyjádřil Rubrouck) u pupku. Ano i nádobka petrosské sošky není podobná poháru kamenných bab, a ne nadarmo nazývají ten „calanthus“.²⁵⁾

Pokud vím, ještě nikdo nepokládal za kamennou babu vyobrazení na zlatém plíšku z mohyly Čertomlycké, představující sedící ženu i držící nádobku na bříše²⁶⁾, a přece podobné přirovnání více by lákalo, protože na té mohyle také stála kamenná baba.

Jaký závěr možno učiniti ze všeho, což tu pověděno?

Závěr bude ten: kdo věřil v možnost, že petrosské sošky a kamenné baby jsou podobného původu, nikdy neshodne se s tvrzením o tureckém původu kamenných bab, a bude ukazovati na tuto zlatou sošku, která se objevila dříve, než turečtí národnové zaplavili Evropu.

Naše mínění však zní, že není důkazů ani pro vnitřní ani pro vnější shodu mezi obojími památníky, a proto nutno v zájmu věci petrosskou sošku zcela vyloučiti ze vši otázky o „kamenných babách“ a o samotě ostaviti.

²⁵⁾ Ch. de Linas. *Les origines de l'orfévrerie cloisonnée*. T. III. p. 298.

²⁶⁾ Výkres tohoto plíšku může se viděti v Sborníku hr. J. J. Tolstého a N. P. Kondakova, „Ruské starožitnosti“, d. II. Petrohrad 1889, str. 44.

B a b y l o n s k á s o š k a.

Alabastrová soška sedící ženštiny, nalezená při výkopech babylonských, nalezající se nyní v Louvru, přivedla v rozpaky, jak jsme viděli, p. Odobesca, a už dříve svědla p. Aspelina. Ve svém díle *Antiquités du Nord Finno-Ougrien*, Helsingfors, 1887 umístil vyobrazení té sošky na str. 41. Výška její 17 cm.

Soška představuje ženu sedící na křesle a mající v rukou nádobku. Na hlavě má kulatou obroučku na spůsob záře; vlasy spuštěné po zádech, šaty dlouhé do chodidel, v přemnophých záhybech; nohy se opírají o stoličku.²⁷⁾

Všechny tyto podrobnosti nejsou na kamenných babách: účes na nich jiný než na babylonské sošce; oděv také není podoben oděvu našich soch; bosé nohy s oddělenými prsty, jak vidíme na babylonské sošce, na kamenných babách nikdy nebývají; nádobka není podobná nádobce kamenných bab a také žena ji jináč drží, než báby. Z toho se musí souditi, že srovnávat babylonskou sošku s kamennými babami, bylo by jen chybou. Assyriologové nazývají tuto sošku „Summerskou ženou“.

Č e s k á s o c h a E l i š k a. (Alžběta.)

A. J. Sobolevský, akademik, napsal v „Archaeologických Izvěstijách a Zamětkách“ (Moskva 1898, d. VI., str. 291) malý článek pod názvem: „Kamenná baba v Čechách“, na základě článku Časopisu Českého musea (1891, str. 417), s poukázkou na knihu Boleluckého „Rosa Boémica“, r. 1668.²⁸⁾

P. Sobolevský tak i nazývá sochu kamennou babou, a upozorňuje archaeology na vypravování o ní XVII. století.

Protože kamenné baby v Čechách nejsou, a jak myslím, býti nemohly, bylo nutno uvedenou výše zprávu jak se patří objasnit. Obrátil jsem se o pomoc v té věci k svému starému a dobrému známému A. O. Kašparovi, bydlícímu v Praze, a požádal jsem ho, aby mi zaopatřil fotografií té sochy.

Kašpar velmi ochotně sebral pro mne vše, co známo o „Elišce“ v české literatuře; ale fotografii zhotoviti nemohl, protože nijak nebylo možná, dopátrati se sochy: jak se zdá, již jí není. Musel jsem se spokojiti s tím vyobrazením, které pořídil Bolelucký,

Alžběta.

Obr. 6.

²⁷⁾ Viz také *Les origines de l'orfévrerie cloisonnée*. Par Ch. de Linas T. III., p. 308.

²⁸⁾ *Rosa Boémica sive Vita sancti Woytiechi, Matthiae Bened. Boleluczky*. Praga, 1668.

zároveň s druhými vyobrazeními slovanských bohů, na záosté stránce své knihy (viz obr. 6.).

Uvádíme zde text Boleluckého z Rosa Boëmica, str. 203—205.:

„Strakona civitas annos non ante multos idolum quoddam vidit et mirabatur. Post arcem S. Procopii fors mille passibus ad meridiem, juxta viam, quae Volynam dicit, ad silvam Hole nominatam, rude quoddam saxum oblongum pluribus annis steterat, justam quidem hominis mensuram quodam modo preeferens, sed mancum et acephalum ad instar cylindri, truncum potius informem, quam statuam repraesentans. A summo, quo pectus ab humeris descendit, scurrilis et barba cujuscunque bubulci manus, supercilia, oculos, nasum, os et mentum clavo vel quoconque ferro rudi Minerva sculpsit, mamas etiam muliebres adjecit, per quas foemineum sexum, ad omnem novitatem et superstitionem facilem, ad novum cultum pelliceret. Utero praegrandi tumet illud saxum, quasi parturiens foetum, ex quo manavit opinio, deam hanc parturientibus adjutricem esse, simplicique vulgo lingua patria Alzbieta sive Elisabetham, quam Romani Lucinam aut Levanam dixissent, placuit nominare. Increbrente postmodum ejusmodi fama, magnus Alzbietae honor accedebat, ut uterum gerentes et partui proximae mulieres etiam a tribus milliaribus eo confluere non dubitarent, cereos, strophia, fascias et nummos oblationis ergo nocturnis maxime temporibus apportarent, et velut numen aliquod novum e coelo delapsum colebant. Perduravit rusticus hic error inter idiotas ad annum 1659, quamdiu superioribus ignotus fuit. Postquam detectum esset malum et Alzbieta prostituta e tenebris in lucem prodiisset, mandato venerabilis archiepiscopalis consistorii Pragensis, nec non illustrissimi et reverendissimi comitis d. d. sacri Melitensium ordinis militaris, magni prioris in Strakonicz, per curatum loci, antecessorem meum, et burggavium ejusdem dominii loco mota et in arcem curru devecta est, hodieque in arcis area prope turrim rotundam ad dextrum latus in angulo humi jacens et hoc usque parturiens ab omnibus conspicitur. Ipse ego, tunc illius administrator ecclesiae, turpe monstrum saepius aspexi, tantumque parturientis Alzbietae foecunditatem malorum foetuum, et istius Apellis lineas, obstupui saepeque risi. Ab intestato hinc non abeo, R. D. illius temporis curatum et burggravium viventes adhuc, eorum, quae certa comperi, testes relinquimus.“

„Město (Strakonice) před několika lety vídalo jakousi modlu a divilo se jí. Za hradem sv. Prokopa asi 1000 kroků na jih, vedle cesty, která vede k Volyni, u lesa, nazvaného Hole, stál kolik let hrubý kámen podlouhlý, který jeví skutečně jakousi podobu lidskou, ale olámaný a bezhlavý, jako válec, spíše byl to trup beztvárný, nežli socha. Svrchu, kde prsa pod rameny sestupují, rozplustilá ruka nějakého pastuchy vyškrábala hrubě hřebíkem neb jiným železem obočí, oči, nos, ústa a bradu, přidala také ženská

prsa, aby získala k nové úctě ženské pokolení, ku každé novotě a pověře náchylné. Život toho kamene jest nadutý, jako u těhotné ženy, z čehož povstala domněnka, že to je bohyně pomocnice roditelkám, a počali ji nazývati prostonárodním názvem Alžbětou, čili Eliškou, kterou by Římané nazvali Lucinou čili Levanou.

Když pověst časem se roznesla, začali velice ctiti Alžbětu, takže těhotné ženy, porodu blízké, sem neváhaly přicházeti až tři míle cesty a přinášeti v oběť voskové svíce, tkanice, věnce i peníze, zvlášť v noční dobu, a klaněly se jí jako bohu s nebe spadlému. Tato prostonárodní pověra panovala mezi prostým lidem do r. 1659, dokud vrchnostem to bylo neznámo.

Když však nepravost ta vyšla na jevo a zpráva o Alžbětě rozhlasila se obecně, na rozkaz velebné arcibiskupské konsistoře a nejjasnějšího a nejvelebnějšího p. hraběte, velkopřevora sv. řádu rytířského Maltézského v Strakonicích, za přispění faráře, mého předchůdce a purkrabího panství, byla odnesena z toho místa a dovezena do zámku na voze, a dnes ji je viděti ležet na nádvoří hradu u kulaté věže, na pravé straně v koutě, doposud jako těhotnou. Já sám, jsa administrátorem toho kostela, často jsem viděl mrzkou tu ohyzdu a divil jsem se, co taková Alžběta mohla naplodit zlého a výtvorům onoho „Apella“, často jsem se smál. Nezanechám toho, abych nedovolal se svědků o tom, co jsem se dověděl od ctihonodného pana tehdejšího faráře a purkrabího, ještě žijících.

O této soše píše Antonín Rezek v Časopise musea království Českého (1891, str. 416—417) toto: „Roku 1656 duchovní konsistoř zvěděla o legendě „o zkamenělé ženské“ a nařídila, aby věc se náležitě vyšetřila. Tato zkamenělá žena nalézala se blízko vesnice Sousedovic, nedaleko od města Strakonic. Ze zápisů zachovavšich se v arcibiskupském archivu v Praze, vidět, že obyvatelé vesnice Sousedovic byli povoláni 7. dubna 1656 k úřadu a dáno jim napomenutí, aby především pouhou pravdu oznámili, jako by pod přísahou výpověď činiti měli. Potom vyselechnut Sousedovský rychtář Jan Mareš, kterýž vypověděl, že nalezá se blíže vsi kámen, kterýž pokládají za zkamenělou ženu. Vypravuje se o tom, že jednou nesl kněz velebnou svátost k nemocnému a potkal cestou společnost ze svatby se navracející. Při ní byla též žena jedna těhotná, kteráž k velebné svátosti se neuctivě zachovala, začež kněz klatbu na ni vyřkl, a ona ihned v kámen na způsob ženy těhotné se obrátila. Brzo potom začalo se ke zkamenělé ženě putovati od Sušice, od Prachatic i odjinud na mnoho mil. Zvláště těhotné ženy braly sem útočiště a vykonávaly zvláštní ceremonie kladouce na kámen šaty, roucha a různá „opásání“. Kdo tak učinil, jistě prý se pozdravil. Kdož však šatstvo se „statue“ snímal („přijímal“), upadal v nemoc. Byv Mareš otázán na velikost zkamenělé ženy, odvětil, že jest to kámen, který by sotva šest koní uvézti mohlo. Kdy pověst

vznikla, či lépe řečeno, kdy ona událost se sběhla, nedovedl pověděti, poněvadž o tom pamětníka nebylo.

Po Marešovi vyslechnut byl 70letý stařec Bartoloměj, kovář ze vsi Zborovic, který potvrzoval údaje Marešovy. Dodával k nim toliko, že i vůz s koni i s lidmi tehdy prý zkameněl, že však toho kamene užito bylo ke stavbě převorství ve Strakonicích. Pak vyprávěl další pověst, kterak jednou kámen těhotnou ženu představující byl od pastevců vyvrácen a poražen; soused jeden z Libětic šel brzo potom kolem kamene, kterýž lidským hlasem k němu promluvil, řka: „Dojdí k rychtáři Sousedovskému, aby mne na své místo ihned zase dáti hleděl, siže nestane-li se tak, potká ho zajisté něco horšího.“

Potom vyslechnut byl 80letý stařec Matěj Kukačka ze Sousedovic, kterýž dodal, že Jiří Pecka ze Sousedovic, jsa podnapilý, nedal kameni pokoje, začež v louži několikrát zmočen byl. Proto bál se choditi kolem za doby noční a obcházel raději po lukách, když domů šel.

Konečně vyslechnut ještě 60letý Bartoloměj Kříž, neboť Cártla ze Sousedovic, kterýž nevěděl nic nového, leč jen udával, že netoliko žena, ale i celý průvod zkameněl, když „pro nevěstu jeli“. Tedy ne po svatbě, než před svatbou se dle něho událost sběhla.

Tento dokument svědčí o tom, že kamenná žena byla jediným případem, který svou neobyčejností dal podnět podivné legendě mezi domácím obyvatelstvem. Ze zápisů jasno, že socha podobala se těhotné ženě, ale tento příznak, u kamenných bab nikdy nebývá.

Popsání Boleluckého a vyobrazení od něho přiložené, jasně dosvědčují, že česká „Alžběta“ ke kamenným babám přičítati se nesmí.

Španělské kamenné sochy.

V španělské provincii Murcii, při rozkopání chlumu v Jecle, který se nazýval „Cerro de los Santos“, našlo se 15 kamenných soch, dosti záhadného zevnějšku. O tom nálezu dozvěděli se v Madridě r. 1871 a brzy potom objevily se sádrové jejich odlitky na světových výstavách: na vídeňské 1873, na pařížské 1878. Tři sádrové kopie nejlepších těchto soch, dostaly se i do Ruska, nalézají se v moskevském Rumjancovském museu.

Mnozí se zajímali o tyto sochy a hleděli objasnit jejich původ; jedni měli je za podvrhy, druzí za originály. Henszlmann, uherský archaeolog, vyslovil své mínění, že sochy byly zhotoveny v V. až VII. století od Gothů, kteří přišli do Španělska z krajů jižního Ruska, a srovnával je s ruskými kamennými babami. De Linas zachoval se poněkud skepticky, ale přec je kladl na roveň s kamennými babami.²⁹⁾

²⁹⁾ Les origines de l'orfévrerie. Str. 312—316.

Emil Cartailhac vyslovil se proti zdání, že tyto sochy patřily Gothům, z toho důvodu, že na cestě Gothů do Španělska se vůbec nenalézají podobné pomníky i soudil o nich podmínečně: si elles sont authentiques.³⁰⁾

Potom vyskytlo se podobných soch velmi mnoho a zároveň vznikla o nich obšírná literatura, z které vysvítá, že badatelé nejsou svorní o originálitě zmíněných pomníků. Rozebírat té literatury netřeba; zastavím se jen při posledním pojednání Petra Parise,³¹⁾ který dosť dlouho studoval tyto památky.³²⁾

P. Paris rozdělil nejdříve sošky na dvě družiny: podvržené a pravé. Prvních napočítal 21 a jich tvůrcem určil hodináře Amata v Iekle. Zde jeho poznámka: „Mais j'admet avec une égale certitude que l'industrie d'un faussaire ingénieux, Vincete Iuan y Amat, horloger, à Jecla a mêle à la masse des oeuvres authentiques beaucoup de pièces de sa fabrication, dont quelques — unes, tout au moins, ne sont pas de plus faciles à reconnaître.“³³⁾

Originálnost ostatních p. Paris dokazuje rozličnými důvody, mezi jiným ukazuje na to, že na kameni nalézá se patina.

Pomíjím otázku o původu španělských soch, rozhodně podezřelých, a řeknu jen to, že kdyby i některé z nich byly originály, přece nemohou se stavěti po boku jihorským kamenným babám. Podobnosti mezi nimi není, než v nádobě, kterou mají v rukách; ale v ostatních všech věcech jsou si zcela nepodobny. Místo krátkého kabátce kamenných bab, vidíme na španělských sochách trojí šat, dlouhou sukni, a dvojí vždy kratší roucho svrchní; účes jejich zcela jiný, vlasy španělských soch ve vrkočích spadají na prsa, což nikdy nebývá na kamenných babách; dále rozměry španělských sošek jsou velmi skrovné. Sloh těchto sošek je zcela jiný, než sloh kamenných bab, a obličeje těch i druhých jsou úplně rozdílny. Proto tvrdím, že srovnávat španělské sošky s kamennými babami značí tolík, jako podporovat pošetilosti, které se již dostatečně nahrnuly v zapletené otázce o kamenných babách.

K a m e n n é s o c h y v e v ý c h o d n í m P r u s k u .

Nejvíce podobnosti s kamennými babami ze všech ode mne vzpomenutých soch, mohly by mítí na první pohled výtvary sochařské, které se nalézají ve Východním Prusku a jsou tam známy pod jménem Becherstatuen, t. j. sochy s poháry. Kdybychom mohli totožnost obou vědecky dokázati, otráslo by silně theorii

³⁰⁾ Emile Cartailhac, *Ages préhistorique de l'Espagne et du Portugal*. Paris, 1886, p. 301—303.

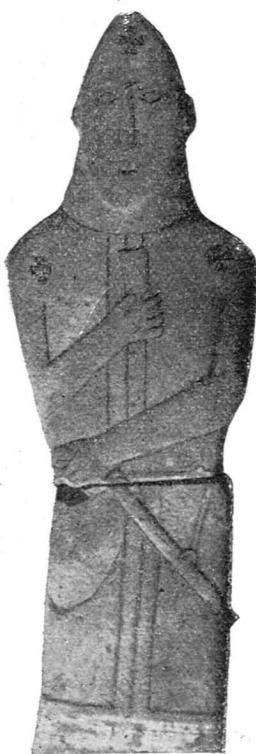
³¹⁾ Pierre Paris, *Essai sur l'art et l'industrie de l'Espagne primitive*. T. I. Paris, 1903, p. 162—343.

³²⁾ Viz jeho: *Buste espagnol de style grécoasiatique trouvé à Elché* (v *Monuments et mémoires publiés par l'Académie des inscriptions et belles-lettres*. T. IV., Paris, 1897).

³³⁾ *Essai sur l'art et l'industrie de l'Espagne primitive*, p. 164.

o tureckém původu kamenných bab, poněvadž Turci nikdy ve Východním Prusku nebyli. Nejdříve sebral a popsal tyto sochy berlinský archaeolog dr. M. Weigel, který přičítá je staroslovanské době.³⁴⁾ Nevidím sám, proč srovnávat pruské sochy s kamenými babami a nezmínil bych se ani o nich, kdyby nebylo v literatuře pokusů srovnávacích jiných: první

vyšel od mnichovského archaeologa dr. Augusta Hartmanna, který se ani málo nerozmyslel vřadit pruské sochy v jednu kategorii s kamennými babami.³⁵⁾ V šlepějších Hartmannových šel i Lubor Niederle.³⁶⁾ Pánové Weigl i Hartmann přiložili k svým článkům o pruských kamenných sochách nákresy, a tyto nákresy poskytují nám přiležitost soudit o podobě soch s kamennými babami. Ač jsou ruské kamenné baby hrubě zhotoveny, přece technikou převyšují pruské sochy nad míru; „baby“ představují úplně zřejmé figury, obličej jich má výraz určitého anthropologického typu; podobného nic nevidíme na pruských sochách. Beztvárné dříky, neforemné hlavy, podobné buď kůželi, buď hrušce, buď kouli, s vyškrábanýma očima, nosem a hubou, jsou nejnápadnější jich znaky. Ruce dosti jasně vyobrazené spojují se na životě; při čemž první drží roh na nápoj, často velmi velkých rozměrů; bývá i tak, že roh jest vyobrazen zvláště na prsou. Nádobky, významné pro kamenné baby, zde docela nenalézáme. Nohou není, Na některých vyobrazena zbraň: meč poměrně krátký, s velkým čepelem, neb kinžál, držaný obyčejně v levé ruce. Všechny sochy jsou jak viděti, mužského rodu, na některých jsou rádně vyznačeny licousy a brada, která na kamenných babách nikdy se ne-

Obr. 7.

nalézá. Zkrátka, ce se týče pruských soch, může se mluviti jenom o nepodobě jejich s kamennými babami, a nikoliv o podobě s nimi.

* * *

³⁴⁾ Bildwerke aus altslavischer Zeit, von Dr. M. Weigel (v Archiv für Anthropologie, Braunschweig, 1892—1893 B. XXI., str. 41—72.).

³⁵⁾ „Becherstatuen in Ostpreussen und die Literatur der Becherstatuen“, von Dr. August Hartmann (v Archiv für Anthropologie, Braunschweig, 1892—1893, B. XXI., str. 253—303.).

³⁶⁾ „Lidstvo v době předhistorické“, příklad z českého F. K. Volkova, Petrohrad 1898, str. 581.

Nesnadno vyznati se v podobných, hrubých kamenných pomnících, ještě z té příčiny, že vyskytuje se někdy zcela neočekávaně, a při svém vzniku nemívaly účel, který jim později badatelé přikládají. Uvedu tento případ: v novinách „Kyjavljanin“, r. 1888 objevila se poznámka, že ve vesnici Bukách, Skvirského újezdu, vytáhli z říčky Rastovice kamennou, rohatou modlu, vytesanou z jednoho granitového kusu, sáh vysokou. Při tom bylo vysloveno mínění, že to je staro ruský bůh Volos neb Veles; ochránce skotu a původce pokolení básníků, bůh silný, jemuž jako Perunovi hromovládcovi přísahali vojáci Svjatoslavovi. Na žádost Imperátorské Archaeologické Kommissie, professor V. B. Antonovič prozkoumal tento nález a vyšlo na jevo toto: modla nebyla ani z řeky vytažena, a od té doby, co byla zhotovena, stála na svém místě, zhotovena pak byla v r. 1834 podle plánu statkáře Valentina Abramoviče, který tenkrát zakládal zahradu na svém statku a přál si vyzdobil ji nějakými originálními předměty. Kromě jiného přikázal kamenníku jednomu ze svých oddaných, vytesat z granitu lidskou figuru s půlměsícem na hlavě, a postavil tuto sochu naproti hlavní aleji své zahrady za řekou. Mistr, „děd Taras“ zemřel z nebo 3 roky před prohlídkou pomníku od professoře Antonoviče.³⁷⁾

Původ pomníku objasnil se tím, že bylo možno sebrat o něm zprávy z čerstvých stop, ale kdyby si ho všimli teprve tenkráte, až by všechny vzpomínky o okolnostech díla zanikly, výsledek by byl zcela jiný, a možná, že náhodou vyříknutá myšlenka o bohu Velesu byla by do spěla významu pravdivého faktu.

Kamenné kavkazské sochy s kříži.

Na severním Kavkaze nalézají se na sloupích kamenné sochy lidských figur s kříži vypuklými neb vydlabanými. (Obr. 7.) Kromě tohoto výkresu sochy s kříži na ramenech a na čepici, nalézá se v Materiálech o archaeologii Kavkazu (sv. VII.) fotografie druhé po-

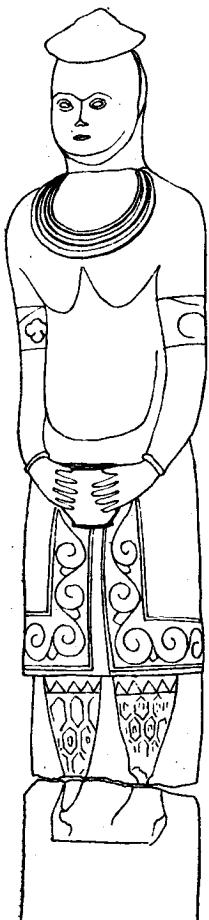

Obr. 8.

³⁷⁾ Dílo Imp. Archaeol. Kommissie, 1887, r. No. 13.

dobné sochy, jejíž levá ruka objímá pochvu, a pravá drží na prsou obnaženou šavli. Tvar zbraně zaslhuje pozornosti. Na některých jsou řecké nápisy, podobné těm, jaké jsou na kamenných křížích, známých z těchže míst. Kříže mají určité datum a jsou z XI. století.³⁸⁾

Bliže stanice Gubské, majkopského oddělení, Kubánského okruhu (oblasti), našli veliký kamenný kříž s řeckým nápisem a s figurami takové umělé práce, jakou vidíme na známé pětihoršské soše.³⁹⁾

Obr. 9.

Mnohé zbytky křesťanských památek na severním Kavkaze, zjevně svědčí o tom, že v XI. věku prokvétalo tam křesťanství a bylo silně rozšířeno mezi domácím obyvatelstvem. Předpokládati, že kříže na sochách byly později vytesány, není příčiny, neboť na jedné z nich, nalézající se nyní v Jekaterinodoru, prsa schválně upravena pro kříž, který je také celá přikrývá, a v tomto případě nemohl být nijak vytesán později, než sama socha. (Obr. 8.) Škoda, že obličej této sochy otlučen, jak viděti, naschvál, a musíme souditi, že od muslimů. Mohou-li tyto kavkazské sochy srovnávati se s kamennými babami, jak to činí hrabě A. S. Uvarov, G. D. Filimonov⁴⁰⁾ a jiní?

Myslím, že nikoliv, ale ne proto, že na kavkazských sochách nalézá se křesťanský symbol – kříž: národ, který stavil v pohanské době kamenné baby na hrobech, mohl zachovat tento običej i když přijal křesťanstvo, jenom přidati jim křesťanský charakter; ale zvláště proto, že typ těchto soch je docela jiný, než kamenných bab. Zde se objevuje druhá kultura. Který národ stavil tyto křesťanské památky, ještě jistě nevíme; ale nijak ne Turci. Jestli obrátíme zřetel na vysvětlení pětihoršské sochy (nalézající se nyní v ruském historickém museu v Moskvě), které učinil V. F. Miller,⁴¹⁾ musíme v nich přiznatí původ osetinský.

³⁸⁾ Na př. kamenný kříž v Zelenčukském klášteře. Viz Sborník řeckých a latinských nápisů Kavkazských, sestavil I. Pomjalovský, Petrohrad, 1881, str. 7—8.

³⁹⁾ Materiály po archaeologii Kavkaza. Sv. VII. Moskva, 1898, str. 137—138.

⁴⁰⁾ Věstník spolku staro-ruského umění. Moskva 1876. Izследование, str. 74—76.

⁴¹⁾ Materiály po archaeologii Kavkaza. Sv. III. Moskva, 1893, str. 119—126.

Kamená socha stanice Pregradná.

Hrabě Zichy v článku „Voyages au Caucase et en Asie Centrale“ II., Budapešť, 1897 (Comte Eugène de Zichy) na straně 372, umístil nákres kamenné sochy a napsal pod ní: Kameniaia baba près de Pregradnaia, district Batalpachinsk.

Tato socha docela není kamenná baba, třeba že patří k řadě náhrobních pomníků. V skutečnosti jest to socha klassického věku, a sice římských dob, t. j. prvních století našeho letopočtu.

Zřejmě nepravé kamenné baby.

Počet domnělých kamenných bab je dosti značný, ale ve skutečnosti byl by ještě větší, řekneme-li, že též mezi kamennými babami jsou nepravé, zhotovené ne za účelem klamání, ale za uspokojením esthetických potřeb, třeba že se to zdá podivným.

Víme, že mnohé kamenné baby svážely se s mohyl a rozeставovaly se v městských zahradách jako ozdoba. Zvláště mnoho kamenných bab soustředilo se v zahradách statkářů.

A hle, po příkladě této mody někteří statkáři v novější době, protože neměli pravých kamenných bab, rozkázali svým poddaným zhотовovat pro své zahrady sochy podle obrazů kamenných bab.

Podobnými kamennými babami domácí práce zvláště proslul újezd Bachmutský.⁴²⁾

Tato okolnost vyzývá nás, abychom byli velmi opatrni ke kamenným babám z gubernie Jekaterinoslavské.

Obr. 9. představuje pravou „kamenou babu“ ze stanice Dachovské, uloženou ve sbírkách musea tifliského.

* * *

Až bude bádání o kamenných babách očistěno od plevele, bude možno soudit pravděpodobněji a přesněji.

Petr Antonín Xaver Hillinger, malíř miniatur.

Jan Herain.

Členu výboru naší Společnosti, p. MUC. Jos. A. Jírovi, podařilo se získati miniaturní podobiznu Petra Ant. X. Hillingera, malíře miniatur; vyobrazení její podáváme tu ve skutečné velkosti. Jest malý obrázek oválný, představující umělce u věku 34 let,

⁴²⁾ To mně bylo sděleno od knížete P. A. Putjatiného.

v kroji a účesu tehdejšího měšťanstva. Původcem obrázku jest malíř Karel Tessauer (též Dessauer), který jej maloval v Lipsku a na zadní straně přičinil latinský nápis:. Nápis vznikl patrně na dvakrát; první část jest z r. 1732, kdy byla podobizna malována; druhá část byla pak připsána brzy po r. 1734, kdy Hillinger zemřel. Hlavní nápis zní: „Petrus Antonius Xaverius Hillinger, Civis Micro Pragensis, Miniaturae Pictor artisque chalcographicae Proscola. Natus Glacii 1698. 9. Octobris. Lector Requiem aeternam precare“. (P. A. X. H., měšťan malostranský, malíř miniatur a umění mědiryjeckého umělec, narozen v Kladsku 1698, 9. října. Čtenáři, pros proč pokoje věčného.)

Obr. 10. Podobizna Petra Ant. Xav. Hillingra.
Maloval Karel Tessauer.

Pozdější přípis udává: „+++ Ad vivum depictus 1732 Lipsiae à Carolo Tessauer“. (Podle skutečnosti malován r. 1732 v Lipsku od Karla Tessauera.) O životě a působení Hillingerově mnoho nevíme, neboť zemřel záhy; co víme, podává částečně Dlabačův „Künstler-Lexicon“. Zprávy další skytá nám archiv města Prahy a kniha nebožtíků na faře u sv. Mikuláše na Menším Městě Pražském.

Kniha měšťanů v archivu města Prahy č. 571, str. 16. svědčí, že Petr Hillinger usadil se r. 1730 na Menším Městě Pražském, kde přijal právo měšťanské, předloživ 30. března 1730 radě téhož města křestný list svůj, psaný německy od purkmistra a rady

města Kladská; list vyhotovil Gottfried Weidinger, rektor jezuitské kolleje tamže.

Nabyv práva měšťanského dosáhl i oprávnění k své malířské živnosti, ale neprováděl ji, neboť — jak jsme se přesvědčili — nevstoupil do cechu malostranských malířů a v knihách jeho zapsán není. Podle zprávy Dlabačovy zařídil si Hillinger dílnu mědiryjeckou a vydal tiskem kolik rytin, jichž provedení Dlabač chválí. Ale vydavatelská činnost Hillingerova přestala záhy, neboť nějakou nešťastnou příhodou skončil život 26. prosince 1733. O tom hovoří zápis v knize nebožtíků na faře sv. Mikuláše na Menším Městě Pražském: „26 Decembbris 1733 obit in domo hospitii sartorum casu infortuito sacramento provisus Petrus Hillinger aet. 30 annorum. Sepultus est ad sanct. Joannem sub rupe.“ Byl zaopatřen svátostmi zemřel tedy Hillinger v krejčovské hospodě (teď v ulici Břetislavově č. 307) u věku 30 let a pochován k sv. Janu do Obory. Pokládáme-li o narození Hillingerově za správný údaj na obrázku r. 1698, tedy dosáhl věku 35 let, a jest mylný zápis ve farní knize o 30 létech. Není správný ani údaj Dlabačův, kladoucí činnost Hillingerovu do r. 1738, neboť té doby byl již mrtev. Hillinger zemřel neženat, nepodává farní matrika zpráv ani o křtu jeho dětí, ani o vdově nebo pozůstalých.

Jiří Gottfried Dehio:

Ochrana a zachovávání památek.

Se svolením auktorovým přeložil a úvodem opatřil *Frant. Zuman.*
(Přednáška ve „Společnosti př. st. č. v Praze“, dne 21. října 1905.)

O záchrani památek pečováno u nás v Čechách v 19. stol. nejrůznějším způsobem; památky movité ukládány v četných museích, jež pro ně zakládána, památky stavitelské pak po dlouhou dobu ponechány, pokud jich nebylo právě užíváno k praktickým účelům, zcela na pospas živlům anebo chráněny spůsobem nejprimitivnějším.

V druhé polovici 19. stol. nastal tu obrat, a stát, země, obce i jednotlivci vynakládají mnohý peníz na ošetření památek stavitelských, hlavně na jich „restaurování“. Vzpomínám tu letmo jen některých provedených neb započatých restaurací: Restaurace dómu sv. Víta a sv. Jiří na Hradčanech, sv. Štěpána, sv. Petra na Poříčí, sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, sv. Jiljí, sv. Apolináře, sv. Barbory v Anežském klášteře v Praze, panny Marie Sněžné, sv. Klimenta, Emaus, sv. Martina ve zdi, sv. Barbory, P. Marie na Náměti, sv. Trojice v Hoře Kutné, kostela sedleckého, sv. Vavřince ve Vysokém Mýtě, sv. Bartoloměje v Rakovníku,

sv. Ducha v Hradci Králové, sv. Bartoloměje v Kolíně n. L.; z hradů: Karlštejna, Křivoklátu, Zvíkova, z jiných staveb staroměstské radnice a novoměstské radnice v Praze, Staré sněmovny, Prašné brány a mosteckých věží v Praze, Vlašského dvora a kamenného domu v Kutné Hoře, obou bran rakovnických; vidíme nové restaurace na obzoru: připomínám jen restauraci chrámu na Karlově, kostela sv. Jindřicha, sv. Václava na Zderaze v Praze.

Jisto jest, že při restauracích již provedených spáchány byly neodčinitelné hríchy a proto jest povinností, abychom bděli nad památkami, jež nebyly dosud restaurovány a jež vyžadují, aby i při nich projevena byla s n a h a j e z a c h o v a t i — neříkám úmyslně „r e s t a u r o v a t i“ — a abychom slyšeli hlasy znalců o problémech ošetřování památek a o nich uvažovali.

Z toho důvodu dovolím si Vás seznámiti se zajímavou přednáškou Jiřího Dehia, professora historie umění ve Strassburce, předenšenou v aule university císaře Viléma 27. ledna 1905 a vydanou pod titulem „Denkmalschutz und Denkmalpflege im neunzehnten Jahrhundert.“

Vám, kteří čtete Český časopis historický, není neznáma; byl v Časopise historickém v č. II. roč. XI. podán o ní dosti obsírný referát professeorem Gollem. Leč přednáška obsahuje mnohé statí, které jest dobře poznati podrobněji, a proto přečtu ji v překladě celou.

Přednáška zabývá se hlavně německými poměry a vedle toho i v malých částech poměry jiných zemí, o našich zemích se nezmíňujíc. Leč to neubírá ji ničeho v zajímavosti, neboť v tomto oboru neliší se poměry zemí evropských valně od sebe; zvláště pak v restaurování památek stavitelských — řekněmě si to upřímně — bylo mnohými do nedávné doby za jedinou a vzornou školu pokládáno Německo. Zda neviděli mnozí v dómu kolínském jedině správný vzor pro restauraci našeho svatovítského dómu?

A právě o této restauraci dómu kolínského uslyšíme soud prof. Dehia, soud velice nepříznivý, a sotva kdy budou se moci naši sousedé chlubit — jak ve všech odborech stereotypně se dělo — že v tomto oboru nám byli mistri.

Na základě zkušeností, které dala zhoubná doba vlády purismu, vyvozuje prof. Dehio p r a v i d l o pro ošetřování památek, pro které mluví s celým přesvědčením. Nabýti přesvědčení toho měli Němci dosti příležitosti, ba více než my. Byla to mezi jinými hlavně v poslední době nešťastná restaurace dómu v C á c h á c h , proti níž ostře protestuje Josef Strzygowski v knize „Der Dom zu Aachen und seine Entstellung“. V úvodě k podrobnému rozboru restaurace dómu s trpkým úsměvem vyvrací názor stavebního rady a stavitele dómu Kremera v Cáchách z r. 1866, že „restaurace starých památek stavitelských jest odvětvím umění stavitelského, které teprvě v našem století zkvetlo,“ odkazuje všechny, kdož s tímto názorem snad souhlasili, ku prohlédnutí restaurace dómu ve S p ý r u , kterou také prof. Dehio ve svém

článku v „Münchener Allgemeine Zeitung“ z 2. ledna 1904 nazývá parodií. Prof. Strzygowski praví, že to, co děje se na Rýně, připomíná mu živě Comité de conservation des monuments de l'art arabe v Kahyře. Staré ctihodné mešity se tak krásně zlatem a barvami blýskavě vyparadí, že zbožný lid se sotva odváží vzhlédnouti, když vstoupí, aby vzýval Allahu!

Možno, že budu mítí příležitost referovati o této knize Strzygowského obšírněji a proto řeknu jen krátce, že jádro protestu Strzygowského vyznívá proti t. zv. „restaurování v duchu času“.

U nás pak byla to nešfastná restaurace Karlstejna, kerá nám otevřela oči, takže nyní v mnohém uznáme vývody prof. Dehia a přikloníme se k nim velice lehce, jak sotva ještě by se bylo stalo před 10 léty.

S potěšením můžeme nyní konstatovati, že ohnisko purismu — Německo — vyhaslo, že purismus jest mrtvolou. Doufejme, že v brzké době položíme k němu do hrobky s ním souběžně a stejně škodné „restaurování v duchu času“, na něž dobře přiléhá pojmenování „vandalisme restaurateur“, neboť i v starší generaci německé ozvaly se mocné hlasy proti němu, jak se ukázalo v poslední době při zamýšlené restauraci heidelberského zámku, proti níž vyslovili se Durm, Essenwein, Egle, Thiersch, Wagner, Raschdorf i sám Lübbe.

Vedlé statí, jež pojednávají o problému ošetřování památek hlavně stavitelských, zajímati vás bude část přednášky, jež jedná o zákonné ochraně památek ve státech evropských. O Rakousku prof. Dehio nemluví a my bohužel musíme se zařadit mezi země, o nichž praví, že vydaly na ochranu památek pouze některá ustanovení a předpisy správní, a jež nezmohly se dosud na zákon. Pokusy o nápravu v Čechách byly učiněny, ale uvážíme-li, že od návrhu poslance Adámka a soudruhů podaného sněmu království Českého r. 1892, před nímž předcházela již r. 1889 petice naší Společnosti, dovolávající se zákonné ochrany památek, uplynula tak dlouhá doba zcela bezvýsledně, chvějeme se o existenci památek, jež nám ještě z velikého uměleckého pokladu národního zbyly.

Abych doplnil tuto stať prof. Dehia, uvádím, že v Uhrách jsou veškeré umělecké památky pod ochranou zákona z 24. května r. 1881. Dle zákona toho jest povinen každý oznámiti objev staré památky ku př. při bourání domu a vyčkat až do rozhodnutí po určitou dobu. Táž povinnost uložena městům i náboženským společnostem, jež mohou býti donuceny k úhradě nákladů restauračních. Svémocné poškození nebo zničení památky, nebo zašantročení její tresce se pokutami.

Vzor jest tedy na blízku! Cur is, cur ille, cur tu non, Augustine?

Nás, členy Společnosti upoutá místo přednášky, jež volá po ochraně památek národem, kteréž nutně musí předcházeti probuzení lásky k památkám v lidu. „Ve všechny vrstvy musí proniknouti cítění, že národ, který má mnohé a staré památky, jest národem vznešeným“ praví prof. Dehio. A výchovu lidu v tom

směru vytkla si naše Společnost při svém založení svým cílem, jehož hledí dosíci přednáškami a publikacemi. K cíli tomu pracujme dle sil svých. Než poslyšme již, co praví po krátkém úvodě professor Dehio:

Nemohu přesně pověděti, kdy vynořil se u nás poprvé výraz „péče o památky“; sotva je starší 25 let. Ve vědě a ve správním řízení nabyl již svého místa. Pojem „památky“ *) je dosti široký, zahrnuje, krátce řečeno, v sobě vše, co obyčejně zveme „uměním a starožitnostmi“. Definice tato ovšem jest neúplná, ale budíž zatím přijata, jako podklad dnešních vývodů; lzeť podle ní dobré si představiti dvojitý význam „památky“, v němž jeví se i znaky esthetické i historické.

Úloha, kterou luští péče o památky, jest oddílem velikého a pověchného úkolu: jak lidstvu udržeti díla ducha, jež vytvořilo, aby potrvala. Bylo by vskutku krásné pomyšlení, kdyby se mohly tyto cenné hodnoty, jak pokračují, stále k sobě přidávat, bez ztrát, aby tvorily kapitál, ustavičně rostoucí. Ve skutečnosti je však jinak. Jednak podléhá proměně od pokolení k pokolení subjektivní schopnost vnímací; jistě že Fidias nebo Giotto jináče nás dojímají, nežli dojímalí své současníky, a právě tak jistě nebudou po 500 letech ve všem rozuměti Goethovi. I jest předním úkolem vědy historické, aby hleděla zjemňovati cit dějinný, aby újmy podobné byly co nejmenší. Ovšem — vyhlídky nejsou stejné. Abychom neopouštěli oboru umění: nezanikne dílo Goethovo nebo Beethovenovo, leda by prve nastaly nesmírné katastrofy kultury; za to však jistě víme, že díla Rafaelova máme již dnes ve stavu velice sešlému, a že nepotrవá dlouho a budeme je znáti pouze z kopii. Není osud přízniv dílům umění výtvarného.

A ještě úsilnějším kvapem nežli moc přírody ničí lidé sami. Stavitel hubí stavitele — bylo tak vždy, a pokládalo se za neodvratný zákon přírody.

Což však nebylo by možná, jako promyšlená a společensky sdružená stráž postaviti se mocnostem zkázným, a prodloužiti tak trvání svých pokladů umění a památek aspoň o hodnou řadu let? Myšlenka ta v pravdě není starší XIX. století a nese právě pečeť jeho ducha na svém čele. Náleží mezi síly, snažící se o návrat minulého, jež bezděčně vzníceny byly Revolucí. XIX. století nedospělo k nim novým věděním, nýbrž novým smýšlením.

Ničení děl staršího uměleckého období není vždy pouhým projevem barbarství; může být i účinkem překupujícího tvůrčího snažení sebevědomé doby. XVI., XVII., XVIII. století měla za své dobré právo, odstraňovat staré, aby uvolnili novému, po svém zdání lepšímu. Nelze vystihnouti, co starého umění uvedeno tak ve zkázu. Ale vždy přišlo na jeho místo umění nové. Teprvá veliká Revoluce přijala zásadu ničiti ke cti osvícenství, a aby zřejmým se stalo právo

*) V překladu bylo nutno vypustiti odstavec předešlý, který vykládá význam pojmu Denkmal - pomník a Denkmal - památnka, kterýž výklad v češtině, kde máme dvě různá slova, neměl by smyslu.

žijících. Dějiny našeho Münsteru jsou vzorným příkladem pro obě epochy. Skvostné vnitřní zařízení z věku Erwinova, jež ušetřil z větší části požár r. 1524, bylo r. 1681 vyměněno za nábytek barokní, jenž tehdy obecně byl jmín za právě katolický. A na podzim 1793 na rozkaz purkmistra Moneta, dosazeného od konventu, bylo na kusy rozbito ve 3 dnech 235 soch — jak zjišťuje se zadostiučiněním úřední protokol; samu věž Münsteru chtěli snést. V přečetných kostelích francouzských opětovaly se tyto orgie zfanatizovaného rozumářství. Kolik prastarých staveb, jako opatské chrámy v Cluny a sv. Martině v Toursu, bylo srovnáno se zemí!

Bohužel zásady Revoluce přežívaly ji dlouho. Za císařství, za Bourbonů, když se vrátili, ve státech Rýnského spolku — všude potrvaly jen prahrubé a pranízké zřetele k prospěchu, kdekolи jednalo se o památky. Typickou ukázkou buděž příběhy opatství Schwarbašského u Würzburga. Sotva 50 let před saekularisací byly vybudovány chrám a klášterní stavení, dílo z nejpřednějších děl Baltazara Neumanna, jejž dnes řadíme k největším německým architektům, vyzdobené nástropními malbami Tiepolovými. Nová vláda bavorská mínila přikázati náklad na udržování nevelké obci, obec se bránila; konečně dohodly se, že nádherné stavby strhnou a kameny roztlukou na štěrk silniční. Skoro po těchto vzorech dálo se v přečetných případech. Zanechávati opuštěné hrady a chrámy za lomy okolnímu obyvatelstvu bylo obyčejem, jako ku př. Niedermünster na Odilienbergu, jehož zbytky v ssutinách v posledních letech jsme opět vykopávali. Vládě anglicko-hannoverské stačila nabídka 1505 tolarův, aby usnesla se o stržení dómu v Goslaru, jenž teprve před nedávnem za kratické vlády pruské byl obnoven. Šťastny ještě stavby, jež byly uznány za hodny, aby pojaly v sebe továrnu nebo trestnici.

Lze určiti asi léta třicátá XIX. věku jako hranici časovou, kdy přestává se viděti ve vrchnostenské zvůli nad památkami dobrý správní řád. Už dlouho příčila se zvůle ta — nelze říci sic veřejnému mínění, ale jistě smýšlení všech vzdělanců. Bylo zásluhou Revoluce, že důkladně učinila jasnými poblouzení světového názoru, z něhož vzešla. Víra v osvícenské idealy zmizela, století XIX. oddalo se novému duchu, duchu historickému. A ten vystoupil s měřítky posuzovacími docela změněnými. Pronikl všecky vědy a podrobil si též umění — nechci se tázati, zdali k jeho zdaru. Pod jeho vedením pocítil častokrát XIX. věk rozkošnou radost objevitelskou. Neříkáme, oč získal obraz světa v hloubce své perspektivy. Člověk byl šťasten, když v nynějším mohl dokázati stále žijící staré. Bádalo se o památkách řeči, o památkách práva, o památkách mravů; jak by nebyly příšly — všem, věru velice hluboko zakořeněným, esthethickým předsudkům na příč — také na řadu památky umění, památky, které měly podati zprávy o důležitých oblastech nejvniternějších národních dějin, jaké by se ne-našly v žádném jiném pramenu. To jest počátek péče o památky; nebýtí básníků romantických, nebýtí učenců historické školy, ne-

bývala by nikdy možna; ano, jen jimi péče památek stala se potřebou. V dalším svém vždy jasnějším a vytríbenějším vývoji péče o památky měla dosti námahy, více než kterékolii jiné historické odvětví, aby se sprostilo svého přívěsku, romantických illusí; ba ani pro dnešní den není prosto jich zcela; nezapomínejme, odkud pochází prvotní nálada, kterou naše péče o památky stojí a padá!

Povahu její možno nejsnadněji objasnit, srovnáme-li ji se sběratelstvím dřívějších časů. Sběratelé 16., 17. a 18. století sbírali z krasocitných pohnutek anebo z kterékolii záliby, odůvodněné jakkoli; znali umělecká období, kterým dávali přednost a jiná přečetná, kterými opovrhovali; měřítko oceňování bylo vždy subjektivní.

Péče o památky devatenáctého století nezná zásadně těchto rozdílů. Jeho nejvyšší pohnutkou jest úcta před historickou býtností. Nezachováváme památku, protože ji máme za pěknou, ale že je kusem našeho národního bytí. Památky zachraňovati neznamená vyhledávati požitek, ale vykonávati pietu. Esthetické a samy umělecko-historické úsudky kolísají, v úctě však jest nalezena nezměnitelná známka hodnoty.

Než myšlenka zachraňovati památky jeví se ještě s jiné stránky novodobou. Ač zdá se prostě konservativní ve svých snahách, jak shoduje se s jejím původem období restaurační, vede k důsledkům, jež z prvu nevědomky, ale naprosto neodvratně, dávají se směry docela jinými; neznám jiného jména pro to než socialismus. Tato socialistická tendence, spíše než snaha konservativní, vede zájmy o ochranu památek nezřídka v praxi v zápas s liberalismem. Řekl jsem v úvodu své přednášky, že díla výtvarného umění netěší se osudu drahého trvání, i třeba mi nyní dodati, že příčinou jich pomíjejícnosti jest náš právní a hospodářský systém. Lze poměry ty objasnití právě jejich dvojitou povahou: duchovní vnitřní a vnější hmotnou. Právo přihlíží k nim pouze jako k bytostem hmotným a přec jest všeobecným přesvědčením, že jich pravá podstata jest duchovní, zájem, který na nich má veškerenstvo, převažuje nepoměrně zájem individua — má-li tudíž zůstat nechráněn?

Nebožtík baron Rothschild ve Frankfurtě dovedl sněsti nejkrásnější sbírku děl umění zlatotepeckého, která jest, jak známo pýchou umělecké minulosti Německa. Neustál, až nejproslulejší z těchto děl, Jamnitzerův pohár, měl v rukou. Ten chován byl dotud v Germánském museu v Norimberce, jakožto majetek jediné sice, ale rozvětvené přemnoze haluze norimberské patricijské rodiny, která se viděla konečně nucenn prodati pohár tomu, kdo nejvíce nabízel. Brzo na to zemřel Rothschild a odkázal svůj zlatý poklad příbuznému v Paříži. Francouzi však si své Rothschildy lépe vychovali než my. Jamnitzerův pohár přešel brzy darem v majetek musea v Louvru a tam jej my Němci vyhledáváme. — Theoreticky lze tento případ libovolně rozvinouti. S právního stanoviska ne-překáželo by nic, aby nějaký Kroesus si získal obrazy Rembrand-

tovy a celý ostatní svět zbavil na ně pohledu, anebo snad aby je v herostratickém rozmaru zničil. — Co těmito nápadnými příklady osvětlouji, děje se v menším měřítku denně v tisících obměnách. Musíme delší dobu tyto poměry vlastníma očima pronikati, aby chom uvěřili, jak veliký jest ještě dnes — ačkoli nejhorší časy již minuly — stále úbytek starého umění. Hlavní úlohu hraje při tom obdivuhodnou vynalézavostí obdařený o b c h o d s t a r o ž i t n o s t m i, jejž možno srovnati s přístroji na vyssávání prachu, kterými se nejnovejší čistí naše byty: tak proniká on do nejskrytějších koutů a připravuje je o jich uměleckou državu. Nepopírám nikterak, že tento obchod také dobře činí, objevuje skryté věci, které by jinak zašly nepoznány. Většinou však jest jeho působení destruktivní. Neboť většina předmětů, o něž se jedná, má svůj historický a umělecký význam pouze v určitém prostředí, pro které byly vytvořeny; vyrvati je z toho prostředí znamená zničiti větší polovinu jich ceny. Obchod nemění držbu, ale zmenšuje cenu. V tomto smyslu nejsou ani státní musea, jakž víc a více poznáváme, ideální formou uchování památek. Starý řezaný oltář zalíbí se nám uprostřed útulného vesnického kostela, je-li svědectvím domácího umění; v museu starožitnosti, v řadě vedle 50 jiných podobných kusů ztratí na své individualitě a nám je lhostejný. Obchod uměleckými produkty pracuje pak jen z malé části pro musea, většinou pro soukromníky a pro cizinu. Hospodářsky silnější národnové udrží si i po této stránce nadvládu. Anglosaská raça vytvořila nejméně umění; teď prokazuje hmotně chudším, ale duševně bohatším národům čest, že je obírá, a to, zvláště od té doby, co Amerika spolupůsobí, značí pro uměleckou existenci historické Evropy těžké nebezpečí.

Mluvil jsem naposled jen o třídě movitých památek. Ostatně ještě těžší postavení mají nemovité. Proud moderního hospodářského života vidí v nich jen překážky; podemílá je, pohlcuje je kus po kuse, den za dnem.

Dosti! Od okamžiku, kdy se objevuje rozhodná vůle k ochraně památek, budiž i v tom jasno: ochranu nelze provést bez obmezení majetku obecního i soukromého, bez omezení obchodu, práce, bez omezení pohnutek jednotlivcových. To jest, proč jsem ji nazval socialní.

Jak daleko vstříc přišel stát takovýmto požadavkům? V rámci dnešní přednášky lze o tom jen velmi krátce pojednat. ■

Jednou zdálo se, že chce Německo postaviti se v čelo snahám ochraňovacím. V krásných, idej plných letech válek za svobodu vynořily se dalekosáhlé plány nejprve v Prusku; Sulpiz Boisserée a Karel Friedrich Schinkel buděž jmenováni zde na prvním místě, oba žáci romantismu; také Goethe položil své slovo a své jméno na váhu. Brzy však vše opět utichlo. A nemohu toho vlastně želeti. Právě Schinkel, kterého jako umělce stále ještě více obdivuji, než je teď ve zvyku, Schinkel, jenž mezi své zamílováné myšlenky čítal vystavění Akropole athénské jakožto paláce krá-

lovského, byl by se stal právě proto, že byl příliš umělcem, nebezpečným jako ošetřovatel památek.

Sláva první zdařilejší iniciativy, prvního promyšleného řádu ochrany památek státem náleží Francii. Popud dala i zde romantická škola. Dva její předáci, Viktor Hugo s levého, hrabě Montalambert s pravého křídla, zahájili boj. Jich požadavků ujal se historik Guizot. Když se stal ministrem červencového království, bylo z jeho prvních činů, že ještě r. 1830 zřídil generální inspekci památek.

První ujal se toho úřadu historik Villet, po němž pak následoval dlouhou plodnou dobu úřadování Prosper Mérimée. Jest patrnو, že původ péče o památky vyšel z kruhu literátů a učenců; teprve později následoval svět umělecký.

Brzy však byla překonána Francie, alespoň theoreticky, nejmladším z evropských států, Řeckem.

Desátého května 1834 objevil se tu obsažný zákon, který překvapuje jak pečlivě promyšleným aparátem prováděcím, jež ustanovuje, tak smělým idealismem základní myšlenky: všechny movité i nemovité památky prohlašuje za národní majetek všech Hellénů, pokud není necennost jednotlivých předmětů zvláštním řízením úředně vyhlášena. Tvrzcem jeho byl německý profesor, Ludvík Maurer. Co se zákonem nynější Helénové prakticky provedli, jest jiná otázka.

Za daným zde ideálem zůstala stará Evropa daleko pozadu. Naznačil jsem již, z jakých důvodů. Anglie odříká se státní ochrany podnes; jest sice zákon z r. 1873, který však si všímá pouze malé skupiny t. zv. megalithických památek pravěku; ponechává tedy hlavní problém nerozluštěný. Vnitrozemské státy pamáhaly si porůznými rozkazy správními, často také jen z motivů policejních a fiskálních. Co tím bylo dosaženo, bylo sice pokrokem, jež nelze podceňovat proti dopouštěnému vandalismu dřívější doby; celkem však jsou všecky kroky jen splátkami a kompromisy. Zákonnou úpravou dlouho se váhalo. První pokus učinili, nehledě k Řecku, ve Švédsku r. 1867, kde udržela se zvláštní tradice, památkám příznivá, od časů Gustava Adolfa. Potom ve Francii r. 1887. V Německu nejprve a také podnes jedině v Hessích 1902. Než brzy bude následovati Prusko.

Dovolte, abych vám více sdělil o hesském zákoně. Byl vypracován právníkem památek milovným a přijat sněmovnou památkám přející i jeví se jako maximum všeho, čeho dnes může být dosaženo. S právnického stanoviska již dostalo se mu výtky, že sáhá příliš daleko. Mně pak zdá se tak mírným, jak jen může být při zamýšleném účelu. Zákon uložil si hned v tom velikou reservu, že si nevšímá velikého oboru movitých předmětů nalézajících se v soukromém majetku — kdežto jiné země, ku př. Italie pokládají právě ochranu jich za zvláště nutnou. Movité památky (k nimž se velice účelně počítají též listiny) chrání se tedy jen potud, pokud jsou majetkem státu, církve a obcí. Naproti tomu chrání

zákon památky stavitelské v plném rozsahu a to i soukromé. Chce-li kdo co na nich měnit, jest povinen ohlásiti plán svůj i hledí se, je-li třeba odškodnit jej nebo památku vyvlastnit. Dohled vykonávají nad památkami státem ustanovení ochránci památek. V důležitých případech má však byti přizvána rada, sestávající ze zástupců evangelické i katolické církve, nejméně dvou členů hesských starožitnických i historických spolků a dvou hesských majitelů památek. Konečně má vedle památky samé také její okolí byti chráněno. Vítáme vděčně, že zvlášť toto ustanovení bylo připojeno. Stavitelské památky nemůžeme isolovati, nejsou kusy museálními. Památka může byti také indirektně zničena: disharmonie s jejím okolím.

Moderní obchodní dům, postavený na tržišti starého města, nebo drsně se vtírající reklamní štít na starém domě postací, aby intimní a charakteruplný obraz změnil v antipatický. Pro požadavky zdravotní policie nabyla jsme jemného sluchu; že však by byla žádoucí i hygiena naší duševní bytosti, dlouho se nechtělo věděti. S opravdovou radostí musíme vítati, že i zde od nedávna svítá. Toho, co hesský zákon chce povšechně upraviti, ujaly se již některé správy měst tu a tam prakticky. Kéž by se to vždy dělo bez pedanterie! Nezáleží, aby při nových stavbách v starožitném okolí bylo zachováno to, co lidé nazývají „slohem“ a co není ve skutečnosti ničím, než umělým, nepravým starožitnůstkářstvím: nýbrž záleží jedině na tom, aby proměna přizpůsobila se v poměrech a celkovém zjevu dosavadnímu obrazu ulic, což může se také státi v moderních formách. Instituce starožitnické rady, kterou hesský zákon povšechně pro celou zemi ustanovuje, měla by v malém opakovati se v každém městě historického rázu, jakožto ochranná hráz nejen pro jednotlivé zaznamenané památky, ale zvláště pro g e n i a l o c i .

Přicházím tím k úvaze, která se mi nejpatrněji vtírá: pozoruji-li, jak pokouší se stát prováděti péči o památky: stát, jak už jeho zasáhnutí nezbytno jest, úlohu svou může rozřešiti jen z části. Stát nemá dosti očí, nemůže vše to mnohé a malé, oč se jedná, viděti; jeho orgány nejsou také dosti obratny, aby se přizpůsobily hbitě poměrům místním, stále se měnícím. Jedině účinnou ochranu provede jen národ sám, a jen když ten sám to učiní, bude z památek prouditi živá síla v přítomnosti. Národ! Nechť se nezdá, že tím dávám zvučeti kovu fráse. Myslím si tím něco zcela určitého. V první řadě mám na mysl kruhy v obcích, především v městech. Skoro chtěl bych v nich tu hledati řežiště praktické péče o památky. Zde bude potřebí, starati se především o to, co jsem prve pojmenoval „genius loci“. Myslím spolky. Myslím také zvláště školu. Škola měla by, počínajíc obecnou, ve všech stupních všimati si znalosti památek města a krajin. Naše neklidná doba nepotřebuje ničeho víc, než aby mládeži dala s sebou pro život, (v němž vyšším stavům jest údělem neustálá měna místa), místní cit pro domovinu v jasných, nezapo-

menutelných obrazích. Myslím konečně vychování v lásce k památkám všemi rozmanitými prostředky slova, písma a vyobrazení, které máme dnes. Mluvě o tom, nemohu s dosti vřelou vděčností opomenouti, že nedávno J. V. císař svým osobním zakročením přihlížel ke splnění přání starožitnického sjezdu, aby byla pořízena příruční kniha, obsahující přehledně celý poklad německých památek. Ve všechny vrstvy musí proniknouti cit, že národ, který má mnohé a staré památky, jest národem vznešeným. Kde národ dosáhl poučení, oč se jedná, může převzít volbu a zodpovědnost tam, kde minulost a přítomnost dostanou se v konflikt. Bez sentimentality, bez pedanterie, bez romantické libovule můžeme prováděti péči o památky jako věc, jež sama sebou se rozumí, jako přirozený projev sebeúcty, jako uznaná práva mrtvých ve prospěch živých. Nikdy sice nedocílíme pro památky umění výtvarného délky života, jako pro památky literární, ale prodloužiti ji nad průměr dosavadní — můžeme. A že toho se poprvé domáhalo století 19., to zůstane vždycky jeho slávou.

Historismus 19. stol. však vedle své pravé dcery, péče o památky, zplodil také dítka nelegitimní — *r e s t a u r o v á n í*. Obé se často zaměňuje, ač se sobě příčí. Péče o památky chce trvající památky zachovati, restaurace chce znova vytvořiti, čeho není. Rozdíl jest patrný. Tu snad zkrácená, vybledlá skutečnost, ale vždy přece skutečnost — tam klam. Zde jako všude romantika zfašovala zdravý smysl zachovávacího principu. Můžeme právě jen konservovati, co ještě jest — „co zašlo, nevrátí se již!“ Nic není věru víc oprávněno, než smutek a hněv nad zohyzděním zničením uměleckého díla; ale stojíme tu před skutečností, kterou musíme přijmouti jako skutečnost stáří a umírání vůbec; v klamech útěchu vyhledávati nechceme. Viděti mezi ctnou skutečnost míseti se masky a strašidla, budí jen hrůzu. Máme si snad ukládati obmezování a oběti, které žádá péče o památky proto, abychom udrželi památky, v něž sami nevěříme, něco jako nepravou galerii předků?

Věda umělecká se na tom dnes shodla, že restaurování má se zásadně zavrhnouti. Tím se nikterak neříká, že posledním vývodem moudrosti jest, složiti ruce v klín a přihlížeti pokračujícímu rozkladu s fatalistickou odevzdáností vstříc. Naše heslo zní: *n e r e s t a u r o v a t i v ú b e c — a l e k o n s e r v o v o t i !* Podle tohoto rozlišování cíle jest pak posouditi každé jednotlivé opatření. Konservujme, dokud kde lze a teprv v nejvyšší nouzi se ptejme, zda hodláme restaurovati. Připravujme po čas všechno na tuto možnost, měřice, kreslice, fotografujice a odlevajice — jako se za míru připravuje válka — ale činme vše možné, aby se tento okamžik oddálil. Nic neuškodilo konservování víc, nežli že architekti shledávali restaurování interessantnějším a slavnějším.

Nepochybují, že technika konservovací, bylo-li uznáno, že jí lze právě spasiti péči o památky — může býti ještě značně zdononalena. Nejdřív připouštíme oprávky, bez nichž bychom nemohli zachovávati vůbec. Nevidíme jich právě rádi, ale přijímáme

je jako menší zlo. Výjimečně dále dovolíme i obnovy u větším rozsahu; mohou být pro ně velice dobré důvody, jen nutno důvody hledati jinde, než v myšlénkách obírajících se ochranou památek. Možnosti tohoto druhu jsou tak rozmanity, že se zde může usuzovati jen od případu k případu. Abych uvedl příklad, zdá se mi, že bylo docela dobré jednáno, když byla před několika lety úplně obnovena v konstrukci i výzdobě hlavní síň kterého domu v Pompejích — za typický model. Cos podobného mohlo by se zkousiti, kdyby byly právě tak příhodné podmínky doplňovací, na některé zřícenině středověkého hradu. Obojí případ týká se skupiny památek, zastoupené kolika sty exemplářů; tu ztráta jediného exempláře nic neznamená, kdežto naproti tomu rekonstrukce mnoho názorně ukáže, zejména laikovi, o čemž by z pouhé kresby nebo modelu nebylo možno učiniti si názor dostatečný.

Ale nikdo nebude si přát, aby bylo tímto způsobem jednáno se všemi domy v Pompejích anebo se všemi německými hrady. Musíme obnovy tyto pokládati za to, cím vskutku jsou: za účinné ilustrace, provedené v přírodní velikosti, t e h d e j s í c h archaeologických vědomostí. Vděčně uvítáme taková znázornění, ale nezapomeneme při tom slovo „tehdejších“ podtrhnouti; že naše vědění jest kusé, toho za hodnovérné svědky mohli bychom býti pokládáni my, znalci umění. Dnes neznáme jediné restaurace po dvaceti letech, která by nebyla opět již ztratila nimbus tak zvané pravosti, ani mezi těmi, jež svého času byly nejvíce obdivovány. NePOCHOPUJEME, máme-li již zkušenosti plné zklamání a žalob, jak ještě stále kouzelníci dovedou důvěřivým laikům namlovati, že oni konečně a zcela jistě objevili tajemství. To se nenajde. Duch žije v rozvoji a jako had — jenž svléká kůži, aby nikdy již jí se nesepjal.

Dřívější století neznala restauračního bludu. Kde na některé památce starobylé bylo třeba části obnoviti nebo doplniti, dálo se vždy soudobou formou stavitelskou. Jednotu slohovou při tom obětovali, ale nikoliv vždy uměleckou harmonii. Tomu rozumíme my Štrasburčané. Jaká hojnost historického života proudí ještě stále přes tolikeré ztráty z našeho Münstru, v němž zrcadlí se dějiny osmi století, a co znamená proti tomu studená, archaeologická abstrakce, kterou vytvořili v kolínském dómu!

Umělci XIX. století nestanuli zatím při restaurování výš uvedeném, t. j. obnovování poškozených a doplňování zbořených částí stavebních; domnívali se, že projeví svou nově vzbuzenou přízeň k památkám ještě hloub, když i památky neporušené a ne-potřebující naprosto obnovy podrobí alespoň důkladnému stylovému čištění a stylovému zlepšování, tak že z budovy, řekněme středověké, vše se odstraní, co připomíná i pozdější století, jež památka prožila. Zřídka kdy spojila se hesla romantická a klasicistická tak, jako při těchto podnicích. Romantikou byl získán umělecký svět pro středověké látky; ve svých však esthetických názorech o formě zůstal ve vleku svého akademicko-klasicistického

vychování. Nové „středověké“ stavby, které v 19. století povstaly, jsou v kompozici navrženy většinou vždy dle klassického receptu a jen formy jejich výzdoby ukazují k středověku. Školní pravidlo klassicismu znělo, že hlavní podmínkou umělecké dokonalosti zjevu jest jednotnost. Ze památky, jak se jevily, nevyhovovaly tomuto požadavku, bylo ovšem zřejmo: nestály pod skleněným poklopem, ale v živém proudu dějin; v románském kostele bylo viděti snad pozdní gotické stolice v choru, renaissanční náhrobky, barokní hlavní oltář, rokokové varhany. Kdo cítí historicky, má radost, může-li poslouchati hlas minulosti v tak mnohem-hlasém bohatství; korrektnímu však stylistovi jest to proti myсли. Tak došlo se k pravidlu, o němž jsem se zmínil, prováděnému ve většině XIX. stol. krutou konsekvencí: ze středověkého kostela musí být vymýceno všechno, co je mladší středověku. Do získaného prázdná strkaly se pak vlastní neživotná slohová cvičení. Toto počinání jest holým školometstvím. Umělce, kteří nepochopili historického vzdělání a dali se svésti tímto heslem, mohli bychom litovati, kdyby nebyli zavinili tolik zkázy.

Nelze říci, kolik starého, dobrého umění bylo zmařeno p u r i s m e m. Daleko horší jest, nežli ztráta jednotlivých kusů, zhasne-li životní teplo, historická a umělecká celková nálada, vznešenosť, kterou má jen stáří. Chceme-li dnes prožiti pravý celkový dojem, musíme hledati již v odlehlych, vesnických kostelích, nebo ve Španělsku a v některých krajích Italie, které svou chudobou zůstaly chráněny před restaurujícími pedanty. Tam učíme se poznávati nenahraditelnou cenu celku. Jest snad potřebí ještě poznamenati, že jako každého pravidla, i toho třeba následovati duchem a ne pouhou literou? Zásada zachovati neznamená ještě, že nesmíme rozeznávati ceny. Byla-li by na budově z 13. století význačná část zakryta všedním přístavkem 18. stol., mohli bychom odstranění přístavku nazvatи vhodným; ale ne proto že pochází z 18. století, nýbrž proto, že je bez ceny i jako dílo doby, v které povstal. Kde kdo zná ony zvláštní, ne gotické nýbrž gotisující zbytky bývalých kupeckých bud u našeho Münstru; byly postaveny po r. 1770 a ve svou nynější podobu uvedeny ještě r. 1850, i nemají vůbec starožitnické ceny. Jich odstraněním by jen Münster získal. —

Restaurace a purifikace mají ještě vadu, že nemohou být nikdy odčiněny. Tím rozeznávají se ode všech pokusů podobných. Přikomponuje-li někdo dnes ke staré básni, zachované jen ve zlomku, scházející kusy, nenutí tím přece nikoho, aby je četl, a posudek o básni učiníme, nevšímajíce si doplňků. Přičiní-li však architekt k nehotovému dómu, zachovanému bez věží, věže z vlastní fantasie, mění se tím také nepopíratelně dojem starých, pravých částí. Konjekturu v starém textu můžeme vždy vyškrtnouti, ukáže-li se mylnou; zhudlařená památka zůstane zhudlařenou. Restaurace na papíře jsou poučny, jsou-li však provedeny, končí každý spor. Naši dnešní umělci jsou první, kdož prohlásili restaurace, provedené

před 40 neb 70 lety, šmahem za vadné; odkud mají jistotu, že jejich obnovy obстоjí před kritikou po 50 nebo 70 letech?

Přehlížím-li výsledky XIX. století, nemohu odporovati těm, kdož tvrdí, že škoda spůsobená z přehnané lásky restaurováním na památkách jest větší, než by byla vznikla kdyby byly ponechány samy sobě. Není jináče: Lékaři se stali nebezpečnějšími než sama nemoc;

„se svými lektvary pekla
v našich dolech, našich horách,
rádili hůře, než dech moru zavilý.“

Na věci samé nelze nic zastříti, osoby nebudeme proto tvrdě odsuzovat. Ti lékaři památek jednali právě tak bona fide, jako Faustův otec . . . Ptáme-li se po vině, najdeme, že se rozdělila na mnohé a různé faktory. Na konec nahlédneme, že jinak se státi nemohlo, než se stalo. A to proto, že veřejné mínění, nemajíc jasné a pravé mínění o podstatě památek, upadlo v blud, že jedná se o úkol umělcův, zatím co úkol ten podstatně náleží do oboru studia historicko-kritického. Je-li péče o památky zlepšováním památek, jak dlouho byla domněnka, — pak bez odporu jest umělec na místě; spatřujeme-li však stejnější bod úlohy v udržování, potom má umělec mluvit, jen pokud je technikem a znalcem slohu, t. j. archaeologem — jeho umělectví nechť mlčí! Potřeba-li býti básníky, abychom mohli stříci poklady staré literatury? A poměr umělce k památkám není jiný. Je-li umělec prozírávým, svědomitým ochránce památek — i mezi umělci byli vždy tací — tu projevuje se druhé nadání a směr duševní, který se směrem uměleckým nemá co činiti, ba kterému jest směr umělecký právě novým. Umělec — je-li jím opravdu — potřebuje volnosti, jako ryba vody; jak by mohl být poctěn úkolem, jenž žádá napřed od něho, aby vzdal se volnosti? Jestliže restauratoři, kteří chtějí docílit úspěchu, dávají si od svých straníků dosvědčovati „genialnost“, pak mohu pouze říci: Bůh chráň památky před genialními restauratory! Mezi úlohou zachovati památky a přirozenou vlohou umělce panuje zřejmý rozpor, jejž nikdy nelze úplně odstraniti. I když v nynější generaci architektů vědění archaeologické — dík výtečnému předběžnému vzdělání na vysokých technických školách, proti dřívějším — značně se zdokonalilo, i když jednotlivci dospěli k obdivuhodné znalosti detailů toho neb onoho historického slohu: přes to nepromění se nikdy umělecká duše v historickou, tím méně co den, kdykoli bude potřebi. To postačí, aby bylo porozuměno, že duch 19. stol., ve všem ještě kvasicí, když jal umělce a přivedl je k památkám, přece na ně jinak působil, než na učence, kteří jej vzbudili. Jde o zásadní, nepřeklenutelnou různost v nazírání na podstatu památky. Umělci jest vždy dílem uměleckým, historikovi vytvorem umění historie; a historie žádá úctu také pro tyto přerodné sily, jako pro jistý fakt.

Pozorují-li dosavadní rozvoj, dospívám k závěru: Provéstí příkázání „konserovati, ne restaurovati“ jsou

povoláni nejen umělci, ale archaeologové umělecky a technicky vzdělaní, nebo od umělců a techniků podporovaní! Dvacáté století nenapraví chyby, spáchané XIX. stoletím, ale nebude jich opakovati. Mezi umělci samými počinají se názory tříbiti; jednotlivé strašící návraty k romantické libovuli i v době nejnovější mne nesvedou, abych obrat neuznal. Co zavedlo péči o památky XIX. stol. na bludné cesty, bylo působení abnormálních okolností ve výtvarném umění, které nemohou trvat věčně. Přijdeme na stopu hlavní příčině, všimneme-li si, že obory umění byly také postiženy zlem přerůzného stupně. Musea malířství a plastiky nejsou spravována již dálno malíři nebo sochaři, nýbrž historiky umění, jimž přidány jsou technické pomocné síly; že by se větší malíři zabývali restauracemi obrazů, též se nepřihází; poškozené soše přibasníti scházející ruku nebo hlavu jest dnes zakázáno — a děje-li se, tedy pouze na odlitku, nikoliv na originálu. Proč chovají se zcela jinak architekti? Odpověď nám dávají dějiny umění XIX. století. Počalo zcela bez vlastní síly slohové. Malíři a sochaři potom časem propracovali se k jakémus relativně samostatnému výrazu. Architektura však nemohla zažít objevů, jež jí přinášel historický duch století: v celku poskytuje, byť i zde bylo dosti velice nadaných a jemně kritických mistrů, obraz anarchie. Byla nevolná a svévolná zároveň. Znala všechny mrtvé řeči umění, jimiž se kdy mluvilo, a užívala střídavě některé z nich, jak kdo si přál; jen vlastní mluvy neměla. Tím vysvětluje se všechno, jak kde bylo pochybeno, tak odkud musí přijít náprava. Od toho okamžiku, kdy budeme mít zase jasné a jednotné umělecké přesvědčení stavitelské, — od toho okamžiku vrátí se vedlejší rameno výtvarného umění, zbloudilé od hlavního proudu, které ohrožuje pod jménem obnovy naše staré památky, ve své přirozené řečiště. Pravé, zdravé, moderní, německé umění stavitelské — zda dožijeme se jeho zrození?

Dr. F. X. Harlas:

Rámy české práce v Městském museu pražském.

Gotický rám, o němž v Památkách archaeologických a místopisných (Díl XIV., 1887, str. 170) se zmiňuje K. B. Mádl, byl prvním předmětem zakoupeným z dotace Měst. musea pražského. Tehdejší stálý komitét Měst. musea získal tuto památku z pozůstatosti po malíři Jos. Hellrichovi za 500 zlatých (invent. čís. 29.). Je to neobyčejně krásná ukázka středověkého umění řezbářského a rázem svým pravá zvláštnost, česká práce tak typická, že nemá mimo Čechy sobě rovných. Plochý rám (tab. II.) totiž je posázen dvanácti reliéfy a to čtyř andělů v rozích, a osmi světců, po dvou na každém dílci.

Rámy takto ozdobené mívají m a l o v a n é obrazy svatých na své ploše souměrně umístěné, rám v městském museu vyniká tím, že tu převzal řezbář úlohu malíře. Medaillony jeho zobrazují v orámování čtyř- a šestikružném po řadě v levo počinaje: sv. Václava, sv. Zikmunda, dole dárce (objednatele) a sv. Prokopa, v pravo sv. Vojtěcha, nad ním sv. Vít a nahore sv. Jana Ev. a sv. Jana Křt. Postava dárcova, klečící arcibiskup, vedla K. B. Mádla k úsudku, že tu jde o práci, objednanou pražským arcibiskupem, jehož jméno bylo Jan, jak lze souditi z postav obou světců téhož jména na hořejší části rámu. Jan Očko z Vlašimi odstoupil r. 1378, Jan z Jenštejna r. 1395 a tomu též připisuje K. B. Mádl objednávku, uváděje při tom, že ráz řezeb poukazuje na sklon 14. století. Nad to spatřuje K. B. Mádl ve sv. Zikmundu podobiznu krále Václava IV., řka, že „umělec asi použil mladé, svěží tváře královny, bohatě lemované dlouhým, kučeravým vlasem, který bujně odstává od hlavy, jako na podobiznách Václavových v současných miniaturách. Porovnejme tyto, a mimoděk dostaví se mínění, že původce rámu měl podobu královu na myslí, když o svých reliefech pracoval.“ Také s plastikami na staroměstské mostní věži porovnává K. B. Mádl drobounké řezby rámové a nachází mezi oběma „nápadnou spolu příbuznost.“

Toto porovnávání filigránských řezeb na rámu s kamennými sochami na věži však sotva by vedlo k výsledkům docela přesvědčivým, různost materiálu sama a pak formát tak rozdílný působí i při současných prácech plastických značnou měrou na traktament jednotlivostí, jako na př. na vržení roucha čili na draperii. Také pojmenování donátora čili objednavatele nelze s určitostí doložit, ale též ničeho proti němu namítati. Typy postav, provedení vlasů, krojové podrobnosti, poukazují na počátek 15. století (na př. brnění sv. Václava), což by se srovnávalo s dobou Jana z Jenštejna. Nicméně jsou rámové řezby ojedinělou ukázkou řezbářské mistrnosti, na vysoký stupeň dozpělé. Je vůbec málo řezeb ze 14. a 15. století tak jemných, jaké jsou tyto. Zvláště hlavy a ruce prozrazují eminentní dovednost, rukám právem obdivuje se K. B. Mádl ve své uvedené statí, jako neobvykle dokonalým. V rámu nachází se nyní ustřížek vyšvané příkrývky z hrobu sv. Václava.

Jiný rám v městském museu, dotud veřejnosti neznámý, povědomý totiž jen obecenstvu musejní sbírky navštěvujícímu, budiž jako protějšek k starému dílu uměleckému tuto připojen. Pochází z kostela sv. Vítta v Kojeticích, kamž se dostal r. 1830 spolu s obrazem sv. Františka Xaverského, malovaného r. 1733 od Molitora a pocházejícího z kostela sv. Václava na Malé Straně. Jeho dřívější osudy jsou dotud neznámy, ale předmět sám poutá naši pozornost. Je to rámcem (tab. III.) ze silně postříbřeného mosazného plechu, tepaný, čtyřhranný, rozměru 96 × 88 cm., délce rámové samy 27 cm. široké. Renaissanční ornament bohatě členěný rozvíjí se na

každé straně rámu úponkovitě, akantový motiv štavnatě protepaný kryje vlnitou plochu. Rám jest dvojitý, uvnitř ve čtverci 42×34 cm. byl obraz „Panny Marie Dobré Rady“, kopie starého „divotvorného“ obrazu z poutnického městečka Jenazzani u Říma, jak dosvědčoval nápis za obrazem; zároveň udán rok 1335 jako datum — zajisté anachronismem, originál v Jenazzanu snad pochází z této doby, obrázek sám je pozdějšího původu.

Mohutný, těžký rám tento nepůsobí ladností rozměru ani výraznosti dekoračních motivů, tolíko drobný u porovnání s celkem ornament a hra lesklých světel po kovovém, zvlněném povrchu jeho poskytuje krásný pohled. Práce v kovu jest velmi dovedná, obratně jsou vytepány úponky a závitky, spíše řemeslně, než filigránsky jemné; přece však má ornamentace správnou kresbu, a spůsob, jak pokrývá rámový povrch, svědčí o značném nadání kompozičním. Je to efektní kus z doby pozdní renaissance, která milovala okázalý přepych a ráda již předstírala lepší, dražší materiál.

Jestliže gotický rám z prvu uvedený sloužil za folii malbě, jejíž ráz úplně se shodoval s jeho rázem, jestliže tu zlacené pozadí malby, kresba i kolorit postav harmonovaly s řezbami a polychromií rámu, spatřujeme v druhém předmětu již „rám pro rám“, spíše skřín, pod jejímž sklem se ztrácel obraz posvátný, ale jako umělecké dílo bezvýznamný. Rám a obraz nedoplňují se již, nevznikly spolu, rám nikoliv pro obraz, aspoň nikoliv se zřetelem k obrazu. Čím dále, tím více uvolňuje se poměr mezi „malbou tabulovou“, jak říkali dříve, a jejím „encadrementem“, její úpravou, až v nejnovější době poměr se takřka převrátí: nyní malují moderní umělci obrazy k rámům, které se jim zalíbily. Starých, vyřezávaných, kašírovaných, tepaných atd. rámů, váží si naše doba tou měrou, že z nich učinila předmět sběratelské činnosti soukromé i „officialní“; sbírají je totiž jednotlivci i musea.

(Pokračování.)

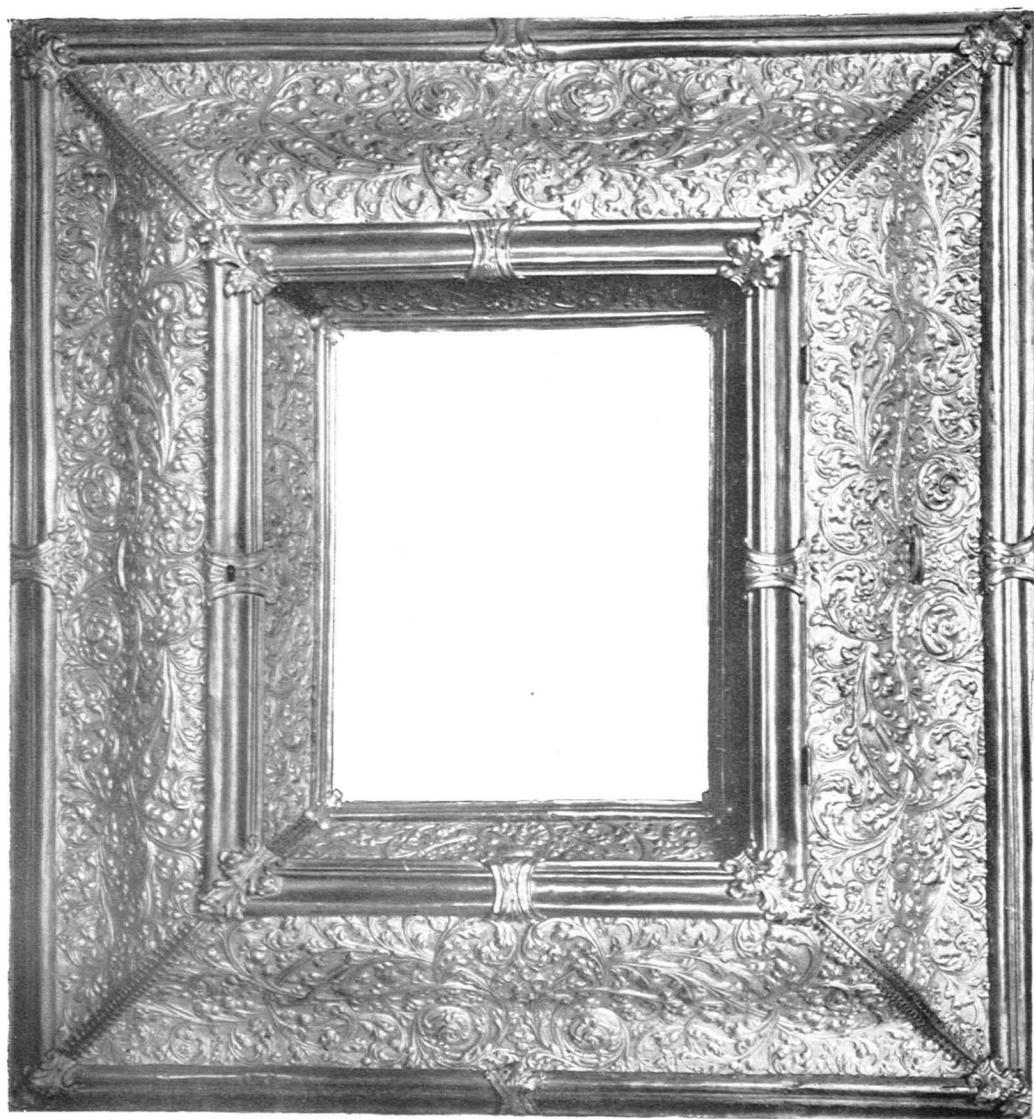
Psáry.

Napsal Jan Hroník.

Katastrální i politická obec, jv. od Prahy, leží v údolí nad oběma břehy potoka Libřice, pod vrchem Holým (429 m.). V obci je 75 domů, 569 obyvatelů vesměs náboženství katolického a národnosti české. Obyvatelstvo se živí řemesly, obchodem a hlavně polním hospodářstvím. Celková rozloha obce jest 620.17 ha. Z toho připadá na pole 330.76 ha, louky 35.86 ha, zahrady 8.13 ha, lesy 214.96 ha, pastviny 15.84 ha, plochu nezastavěnou 3.49 ha a 11.17 ha na půdu neplodnou. Z průmyslových závodů jmenu-

Tab. II. Gotický rám z počátku XV. století.
(Městské museum Pražské.)

Tab. III. Tepaný postříbřený rám ze 17. století.
(Městské museum Pražské.)

jeme cihelnou a r. 1892 zaniklou vápenici. Fara a škola jsou v Dol. Jirčanech, pošta v Jesenici.

* * *

Jméno Psáry čili Psáře, vyskytuje se nejprve v listinách za knížete Břetislava I. Pochází patrně z doby, kdy obyvatelé měli povinnost chovati knížecí psy.

Stávala tu na pozemku čís. par. 136/2 tvrz, která se posledně r. 1439 připomíná. Náležela vladykům ze Psář, kteří ve svém erbu „misku“, později „hořící kotouč“ nosili.¹⁾

Tvrz mívala kolem sebe příkop. Stavení bylo ve spodní části z kamene, čemuž nasvědčují při regulování pozemku nalezené části základů. Hořejší část, jak to zvykem bývalo, postavena byla buď ze dřeva, buď z vepřovic, cihel to nepálených, utvořených z hlíny, promísené výsevky neb plevami a sušených jen na slunci. Východní, západní a jižní strana ohrazena byla hrázemi a severní strana uzavřena byla břehem. Vzniklý takto příkop, v čas potřeby býval napuštěn vodou z potoka jirčanského. Vjezd do tvrze, opatřený zdvihacím mostem, býval se strany severní, jak ze zbytků s určitostí lze souditi.

Pozemek, na němž druhdy tvrz stávala, náležel v pozdějších letech k hospodě „Michelce“ (č. p. 28) zvané, která spolu se statkem „Michlí“ byla až do I. polovice XVII. století majetkem Velké kollegie Karlovy. Nyní přešel koupí ke statku č. p. 39 a protíná jej regulační potok. — Z doby staré máme jen několik dat o Psárech, aniž možná je souvisle spojiti. R. 1045 kníže Břetislav I. daroval část Psár klášteru břevnovskému.

Podle zakládací listiny (1088) kapituly vyšehradské²⁾ daroval Vratislav II. kapitule 4 usedlosti ve Psářích se čtyřmi lány role, na nichž hospodařili Hostata, Krsan, Ratibor a Sobata. Ti všichni byli povinni odváděti kostelu vyšehradskému desátou část z medu, obilí, koží a senožatův.³⁾ Mezi statky panenského kláštera sv. Jiří rádu sv. Benedikta na hradě Pražském v listině⁴⁾ asi r. 1228 uvádějí se v kraji Kouřimském vedle jiných klášterních vsí též Psáře. Darování to bylo také dne 2. července r. 1233 od papeže Řehoře potvrzeno. Klášter však, potom Psáře a j. vši vyměnil, což roku 1262 a 1271 král Přemysl potvrdil.⁵⁾

Ve XIV. stol. dostala se část vsi Psář kollegi Karlově. Vztahuje se k tomu pamět nedosti jasná z r. 1378 v Aktech konsistoře Pražské,⁶⁾ kdež Přibislav opat kláštera sv. Ambrože přiznává se, „že jest zavázán a z důchodů psářských povinen 12 kopami

¹⁾ Kolář: Česko-moravská heraldika, str. 206.

²⁾ Erben, Regesta Boh., 77.

³⁾ Arch. pam. II., 309.

⁴⁾ Erben 336.

⁵⁾ Emmer, Regesta Boh. II., 131 a 305.

⁶⁾ U. XVI., pag. 164.

grošů pánum a mistrum kolleje filosofické". Určitě nacházíme kollej v držení této vsi asi r. 1499 v pamětní knize proboštů kolleje Karlovy,⁷⁾ a že jí byly naše Psáře za Zlatníky, svědčí tytéž pamětné knihy z pozdějších časů, zejména roku 1597.⁸⁾

Vedle kolleje v druhé polovici 14. století měl ve vsi v držení nějaký statek Jeklín, konšel z Jílového, kteréžto dědictví své statek s polnostmi atd. důchodu ročního jedné kopy prodal Hanušovi Vachsmanovi a jeho dědicům z Jílového za 10 kop r. 1391 v pátek na den sv. Jiljí.⁹⁾

Dne 9. července r. 1416 listem krále Václava, kterýž svědčí urozenému Vokovi z Valdštejna, zapsány jsou Psáře, Holubice, Košíře a v Pnětlucích 4 člověkové, ve 2000 kop. Týž v jiných listech okázal k nim práva a dal si jmenované vsi vepsat v desky dvorské.¹⁰⁾

Roku 1429, 7. pros. Eliška z Uhlišť a z Říčan, manželka někdy p. Voksy z Valdštejna, nyní pak Mikuláše z Kněževsi, všecko své věnné právo a listy na Psáře, na Holubice a Košíře, právo k vesnicím v Horách, Lúčkách, Lestkově a Volavci, dává a postupuje po smrti své téměru Mikulášovi z Kněževsi.¹¹⁾ Ten pak dne 27. listopadu 1439 všecko jmění své, totiž dům v Praze v Celetné ulici, tvrz Psáře, tvrz Kněževes, dvůr v Košířích, tvrz Žiřici a s příslušenstvím, kšaftem odkazuje žákům připravujícím se ke stavu kněžskému, a poručníky v tom činí panose Viléma z Talmberka odjinud z Jankova, Beneše z Mokrovús a Vaňka z Kněžmostu. Svědčí panose Vaněk Duršmid z Vesce a j.¹²⁾

Leč jmění to bylo za vlády pověstného Pešíka z Kunvaldu staroměstskými konšely zabaveno. Krom toho, co bylo z něho darováno od obce Hanušovi z Kolovrat, naležel k tomu také dvůr poplužní v Košířích u Prahy a tvrz Psáře. Když dle nálezu obce v březnu toho roku zápisu učiněné proti sousedům vypořáděným byly zrušeny, hlásil se Vaněk Valečovský z Kněžmostu ke svým právům jako poručník a vymohl předně odevzdání sobě dvoru košířského proti Matějovi Krtkovi, jednomu ze spoluřadních Pešíkových, jemuž se byl dostal (8. října). Potom se však vzdali všichni tři poručníci, totiž Beneš z Mokrovús a z Hustiřan, Vilém z Talmberka a z Jankova i Vaněk z Kněžmostu práv svých, a přenesli poručenství toto na Jiřího z Poděbrad (1450 24. ledna), tak že jemu odtud také příslušelo provedení pře s Hanušem z Kolovrat dle ustanovení listu mírného r. 1440. Pře tato měla být narovnána přátelskými úmluvami Hanušem z Kolovrat a předním poručníkem Benešem z Mokrovús; vrchním mluvcem při tom měl být pan Zbyněk Zajíc z Hasenburku.

⁷⁾ B. 7, fol. I.

⁸⁾ I. B. 14, fol. 13.

⁹⁾ Tab. curs. reg. XIV., 127.

¹⁰⁾ Arch. český I., 510.

¹¹⁾ DD. XXV., 231.

¹²⁾ DD. XXV., 229, 230.

V časích r. 1450—1545 vyskytují se Psáry zřídka v běhu dějin domácích. Někdejší majetek kláštera svatojiřského přešel v držení kláštera sv. Ducha na Starém městě, jiné statky v držení Velké kolleje Karlovy na dále zůstávaly, a vedle nich tu spravovala své jméní rodina Kolmanů.

Dne 27. dubna 1545 panna Johanka abatyše a všechn konvent kláštera sv. Ducha v Starém městě Pražském řádu a zákona sv. Benedikta pohánějí Jana Kolmana z Libče a na Psářích, viniti jeho chtie ze 20 hřiven podle téhož zřízení zemského, a to těch, že jest po voznámenie podle téhož zřízení zemského krčmu v nově a nespravedlivě zaraženú ve vsi Psářích na gruntech svých, kdež slove na Strkově, v kteréž šenkuje Jan člověk poddaný jeho, nezastavil, maje to povinně podle již dotčeného zřízení zemského učiniti a jmenovanou krčmu a šenk v ní, kterejž se děje na škodu a ujmu též panně abatyši a konventu napřed psaného krčmě od starodávna vysazené tu v Psářích, přetrhnouti a zastaviti.¹³⁾

V úterý po sv. Martině r. 1549 Jiří Kolman z Libče a na Psářích prodal dědictví své, totiž dům ve Psářích ležící s poplužím, krčmu v týchž Psářích, na které nájemník nyničky jest, v Libři dvůr kmetcí, na kterém Matěj jinak Mach sedí, s platem, potoky, rybníky, slepicemi, štěpniciemi, co všecko po předcích svých držel a s tou rejčí, kde se zlato pere, Václavu Sluzskému z Chlumu za 425 gr. českých.¹⁴⁾

Po něm se tu uvádí Venceslav Liběchovský z Liběchova, který r. 1578 v držení měl poplužní dvůr, krčmu svobodnou, která se najímá, chalupu, v kteréž podruzi jsou, dědiny, louky, oulehle a rýžování zlatata,* lesy, porostliny, zahrady a zde také později zemřel. Pochován byl v Dolních Jirčanech, o čemž svědčí několik hrobních kamenů při stavbě nového kostela r. 1877 vyzvednutých. Od jeho dědiců r. 1583 přešly trhem v majetek Matiáše Pekárka z Pospěšic, a r. 1588 je drželi Hysrlové z Chodů. Od těchto je koupila r. 1589 Sibyla Berková, rozená hraběnka z Eberštejnu, a pustila je již r. 1592 trhem Václavu Homutovi z Harasova na Petrovicích.

Část živné vsi Psáry, která připadla ještě za panování Karla IV. nejbohatší Velké kollegi universitní, byla až posud jejím majetkem. Přihlédněme zevrubněji k tomu, jaké rozmanité práce, starosti proboštové a direktori kollegi mívali se svými vesnicemi, pokud byli v nich vrchností.**) Vedle toho

¹³⁾ DZM. I., N. 13.

¹⁴⁾ DZV. 48. C. 15.

*) V lese břežanském ve strouze od Radlíku ku Psářům, podle hald a dolíků objevuje se skoro 1000 m dlouhý couk, jdoucí sz. na kterém se někdy zlato dobovalo. Kdy však na tomto couku pracováno bylo, jest nám neznámo.

**) Zkm. Winter: Život na vysokých školách.

pozorujme, jak se vedlo poddaným a čím byli své milostivé vrchnosti povinni.

Tu bylo nejprve sázeti rychtáře a konšely vesnické. To se dělo ročně. Nikdy probošt nejel do vsi sám; přibíral toho onoho professora, zvával k tomu i z měšťanů pražských některého přítele university.

Vesničané byli povinni pány hosty, svoji vrchnost, uctiti jídlem a pitím. Stran jízdy k obnově konšelů však proboštové nemívali stejněho pravidla; do téže vsi jednou jeli, jiný rok si pozvali vesničany do kolleje.

Když v shromáždění pánův a obce rychtář složil žílu nebo palcát jakožto znak svého práva a důstojenství, probošt se ptával, má-li kdo co stěžovati si do rychtáře, a rychtář do obce. Do rychtáře žalovali sedláci řidko kdy, byl by se mstil nad nimi. Po žalobách provedena volba. Rychtář býval volen zvlášť.

Roku 1588 když páni přijeli do Psář, „povolán Jan Starý krčmář (rychtař dosavadní) a dotázka nař učiněna, koho by chtěl na svém místě míti, oznámil, že není k té povinnosti žádný způsobilejší jak Kolčavu.“ Volen tedy Kolčava.

Zvolený rychtář přisahal rukou dáním Bohu, proboštu, že bude cti boží, potom dobrého pánův svých vyhledávat, soudy spravedlivě činiti.

Potom míval probošt napomínavou řeč k vesničanům, aby všichni hleděli statku kollejněho; aby sobě samým hlídali státečků od ohně, komínky aby často ohlédlali. Vůbec vždy napomínání všichni k pobožnosti, aby nekarbanili. Někdy také připojil probošt, zdali dovoluje posvícení sousedům či nepovoluje, neboť i v tom bývali závislí vesničané.

Rychtář byl povinen ob čas docházeti do kolleje a dávati zprávy. Neměl přicházeti s prázdnem, než podle starobylého způsobu s sebou hroutu másla přinášel.

Rychtář psářský, který r. 1605 měl jít do kolleje k mistrům, na odhodlání se opil a u mistrů mluvil tak, že sobě kurník vyřečňoval.¹⁵⁾

Husté, nekonečné i mrzuté zaměstnání proboštové mívali se soudem vesnickým. Nejčastěji to byly nadávky a bití z panských krčem. Manželské spory, pokud bylo možná, mistr probošt rád smířoval.

Za nekonečná soudní starání měli probošt a mistři od sedláků a chalupníků výroční důchod nebo úroční platy. Rychtář byl povinen ty platy dvakrát v roce vybírat a do kolleje odváděti. Krupobití neb vyhoření bylo dostatečným důvodem k slevě neb k odpusťení úroku. V podobných případech proboštové i účinně pomáhali, půjčujíce poddaným obilí k osítí. Nepomohli-li jináče, aspoň pohořelým mistři vydávali podle tehdejšího oblíbeného zvyku list na žebrotu, s kterým pak chodili

¹⁵⁾ Oeconom, v arch. zemském č. 14. 429.

po vesnicích, shánějíce groš na postavení chalupy, různé potraviny pro sebe, a pícniny pro dobytek. Zvyk tento udržel se až do II. polovice devatenáctého století.

Mimo platy sedláci bývali povinni úročními slepicemi a vejci, což se zároveň s penězi vybíralo nebo na peníze uvádělo.

Psářští mívali kromě toho všeho na sobě i tu podivnou povinnost, že každý soused k sobotě po pěti koštatech a po otepi jalovce musil do Prahy pánům odeslati. Tak jim bylo r. 1601 poručeno.¹⁶⁾

Zrušením této povinnosti výroba březových košfat, sbíráni hub, jahod, jalovce, řezání kočiček, jalovce, louče, ano i donášení mechu na trh pražský stalo se novým pramenem výdělku, kterého místní chudina ve značné míře až podnes užívá.

Kromě toho Psářští byli povinni odváděti professorům zemské berně. A tu se opakovaly způsoby rozmanité. Proboštové nutili, trestali, shovívali, čekali, ač tu byli odpovědní za berni.

Probošt berni rozvrhl na jednotlivé statky dle jich gruntovní velikosti.

Poddaní byli kromě platů mistrům i robotou povinni. Zvláštní druh roboty ukládán některým poddaným ten, že byl povinen, kdykoli a pročkoli přišel do Prahy, postavit se nejprve u probošta v kollegi. Asi proto, aby něčím posloužil, bylo-li třeba, při nejmenším, aby byl aspoň do své vsi poslem od probošta, chtěl-li co rychtáři vzkázati. Psářským r. 1601 pohrozeno, nebudou-li se stavěti u probošta, že položí každý provinilec pokuty 10 grošův.¹⁷⁾

Jako zemskou berni tak i povinnost vojenskou mistři skládali na své poddané. Roku 1601 musili dodat každého zo poddaného a r. 1605 bylo vojsko v devíti osobách vybraných ze vsí jmenovitě uvedených; z Dolan, Doubkou, Baštku, Mečíř, Michle, Počernic, Psář a z Trčous.¹⁸⁾ R. 1618 pak stavové poručili, aby každý poddaný místo výpravy na tři měsíce dal půl druhé kopy. Později přišel rozkaz, aby „pátý“ člověk byl k vojsku přidán. Některou zbraň poskytli mistři, jinou poddaní koupili sobě sami. Navzájem mistři zase v příbězích válečných chránili své poddané a jich statečky, jak mohouce přímluvami u krajských hejtmanů. Když blížilo se vojsko Matiášovo a později Pasováci, kázali mistři sedlákům hnáti dobytek do Prahy.

Ženiti se bez dovolení proboštova člověk nesměl, aspoň neměl.

Neposlední důchod mívali mistři z krčem. Proboštové obyčejně najímalí krčmu rychtáři, jenž pak zajisté sousedům na užitek nebyl; maje vésti je k střídmosti, byl rád, pije-li u něho spíše víc nežli méně. A nepil-li který, rychtář se mstil.

¹⁶⁾ Zem. arch. Oeconom. čís. 14. 110.

¹⁷⁾ Zem. arch. Oeconom. čís. 14. 110.

¹⁸⁾ Zem. arch. Oeconom. čís. 14. 409.

Krčmář platíval proboštům posudné. Zavazoval se platem obyčejně tak, že probošt povinzen ze svého hraditi náklad na stavení krčmy. Ovšem nebývaly náklady husté; mistři spravili jen, co nutno. Roku 1586 naložil probošt na pošítí krčmy v Psářích 80 a šest otepí dochů po dvou krejcařích, od díla dal 17 grošů bílých, celkem vydal 3 kopy 6 denárů. A při té správce zůstalo až do r. 1605, kdy probošt musil, aby krčma nepadla, dát nová „bedra“ a lati na krov spolu s deseti kopami záklasníků.¹⁹⁾

V starých dobách lesní hospodářství kolleje bylo asi nejhorší. Tu bral a dral kde kdo. Poddaní sedláci sami pánům svým les mýtili a sobě brali. Ovšem probošt, když dozvěděl se, nenechával pychu bez trestu. Roku 1602 čteme, že sedláci Psářští vymýtili les, a probošt že proto odsoudil starého Babu k pokutě 50 kop.²⁰⁾

Pokuty nebyly proboštovy; o ty sdělovali se všichni mistři kolleje.

Také některý užiteček spojený se zábavou probošt a mistři z lovů na gruntech svých lesních a polních mívali. K honbám a lovům povinni bývali poddaní voziti tenata a jiné lovecké nástroje. Michelští vozívali je do Psář, jiní zase do Michle a jinam po blízku i po daleku. Probošt k lovům zvával pražské hosty. V obci robotné býval rychtář se sousedy povinzen mistry a hosty ctíti jídlem a pitím. Honci bývali vesničané poddaní, ale také pražští studenti ze škol latinských.

Stran svých nevalných lovů probošt a mistři byli úzkostliví a žárliví. Roku 1604 kdys jim soused jejich Václav Homut z Harasova na Psářích dopsal, že by s nimi lovil společně, pokud by nebyli proti tomu. O to psaní probošt svolal poradu kollegiátu; zdání byla nestejná, obávali se někteří, aby „snad někdo potom na lesy pánu mistrů se nepotahoval“. Na odpor tomu jiní zase pravili, že „při vyšších stavech často se trefuje“ takový společný lov, a kdyby chtěl Homut nebo někdo z jeho přátel tím důvodem na lesy misterské se potahovati, že „podobně by se mohlo na jejich lesy sáhnouti“. Homut zdvořile nabízel, že s ním mistři mohou loviti také v lesích jeho. Mistr Troilus zase proti této nabídce přednášel mínění rychtáře psářského Baby, že by měli mistři honiti sami a jen ve svém, nebot v lesích Homutových, „kde dříví tak veliké jest“, málo se chytiti může.

Homuta konečně pozvali přec, a výsledek lovů, 19. prosince konaného, byl tak směšný, že si ho probošt Kampanus do paměti zapsal. Prý, jak Bůh den dal, byli v lese, Homut řídil lov, tenat bylo do třiceti pěti, pět nebo šest léček — a zající chyceni čtyři; psi prý se dali před zající na útek hanebný — — „p s i v e P s á ř í c h p s i“ tak zlobivě probošt pojmenovává; k tomu zápisu připojuje i výklady sedláků, že totiž myslivec jakýs pří-

¹⁹⁾ Zem. arch. Oeconom. čís. 14. 428:

²⁰⁾ Zem. arch. Oeconom. čís. 14. 94.

tomný mohl by býti vinen čarami. Myslivci prý umějí dovésti, že psi před zající utíkají.²¹⁾

Děkan Mikuláš Troilus slýchaje defensora Budovce tvrditi, že musí z té „samotnosti“ (coelibátu) v universitě Karlově sejíti, ta že vyhání učené muže z vysoké školy, rozhodl se k ženění. Tím proměněn starodávný statut ve smyslu reformačním, tím zavržen professorský coelibát. Dne 8. listopadu r. 1610 poslal mistrům list s oznamením, že „změní způsob života“; za patnáct dní to bude. Na ten list mistři snesli se kollegovi ženichovi dáti na pomoc k veselce dary, totiž z Počernic tele, tři nebo čtyři koroptve, zo slepic z Nenačovic a ze Psář; též dovolili, aby sobě myslivecky nalapal u Nenačovic a Krumlova zvěřiny, kolik bude chtít. Co rektor dá ze svého beneficia, to měla býti pomoc na hodokvas svatební. — — (Pokračování.)

České rotundy na půdě saské.

Dr. J. V. Šimák.

Okrouhlé kostelíky, jimiž stavitelství české před tisícem let se počíná, vábily k sobě a vábí dosavad, i dojemnou prostotou prvních květů našeho umění i pravěkými upomínkami, jež kolem nich ševelí.

Ale krom poetických zkazek a krom skoupých zmínek u starých letopisců nic o svatyňkách těch nevíme, nežli co vypráví jejich stavba, rozšíření a srovnání s chránky jinými a jinde. A především původ jejich je záhadou do dnes nerozřešenou.

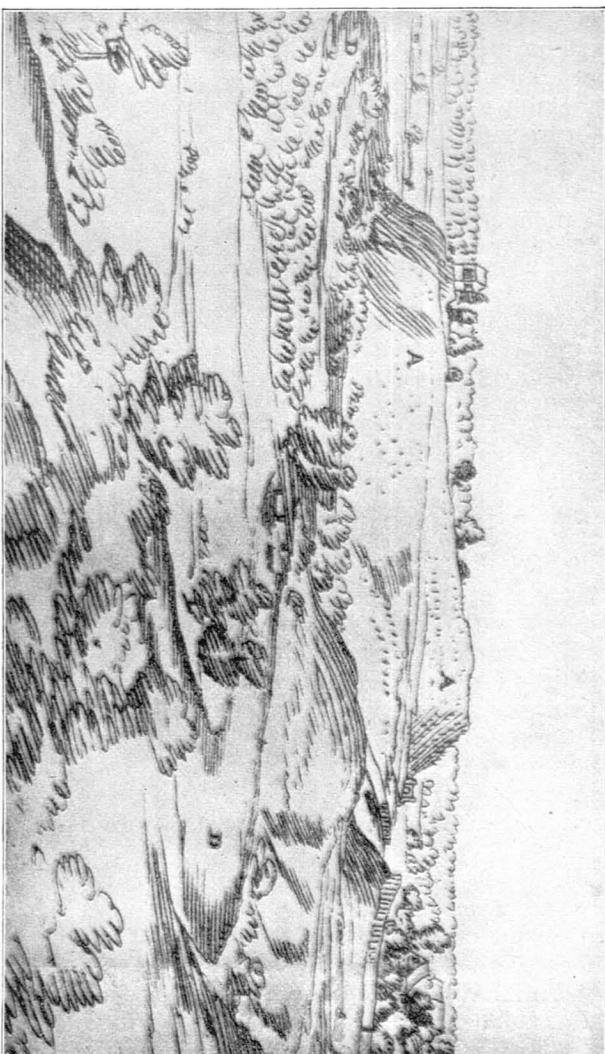
První okrouhlý kostelík či rotundu v Čechách na L. Hradci podle Kristianovy legendy stavěl kněz Kajch a jeho druži hned po křtu Bořivojově. Ale odkud k nim vzor? Jedni hledají v stavbách byzantských, jiní v stavbách římských v Podunají, třetí v stavbách italských, jiní konečně přímo originalní tvorbu na české půdě.

Záhadu nedovedu rozvinouti; naopak připlétám ještě článek nový, jenž není sice neznám, ale pokud vím, u nás v Čechách nebylo ho dosud povšimnuto patrněji.

Rotundy českého tvaru nevyskytají se pouze v zemích Českých a v Podunaji, nýbrž objevují se i daleko na severozápadě v kraji někdy Slovanů Srbských, až v poříčí saské Sály.

Půl hodiny východně od města Pegau (již. Lipska) v nejším království Saském leží městečko Groitzsch a na západě jeho konci na příkrém ostrohu táhlého návrší býval mohutný staroslovanský hrad Hrodžisko, zněmčené Grojč, kdysi sídlo proslulého válečníka a zetě krále Vratislavova. Viprechta Grojského.

Roku 933 připomíná se poprvé, r. 1056 Viprecht hrad rozšířil; ještě r. 1306 sluje přepevným hradem (castrum fortissimum). Dnes po opevnění není památky. Vidíme jen zakřivený ostroh, od návrší odtržený umělým příkopem, jímž vede silnice, a

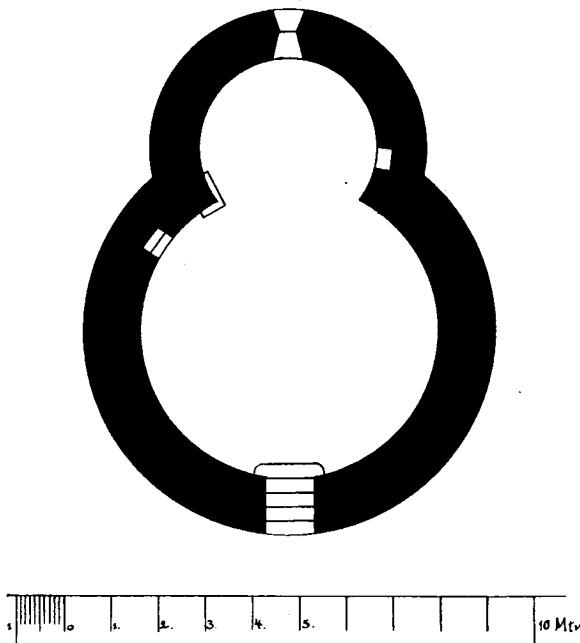

Obr. 11. Pohled na Hrodeško v XVII. stol.
Kreslil W. Díllich.

vystupující na třech stranách strmými stěnami značně vysoko nad širokou nižinu, otočený rybníky a říčkou. Nahoře nalezneme jen širokou pláně, k východu jediný val vyšší, as o 5 m. — Úprava pro restauraci pohltila všecky stopy někdejší síly. Starý náčrt

pérem od Dellicha ze 17. stol. (obr. 11.) i půdorys (obr. 12.) (v měřítku 1 : 25.000) málo jen představu naší doplní.

Avšak ve dvoře hostince při kopání r. 1849 objeven byl v zemi spodek někdejší hradní o k r o u h l é s v a t y n ě, a od těch dob zůstal otevřen. Popis jeho podávám dle vlastního názoru a literatury.¹⁾

Obr. 12. Půdorys kaple na Hrodžišku.

Rotunda s apsidou založena jest hluboko pod úrovní nynějšího povrchu, jenž zevně ční ještě nad horní okraje zbylých zdí. Stavba budována byla z pískovce, z kamenů podlouhle lámaných, nepravidelně kladených, ale dobře spojených vápennou maltou; dno dnes též je pokryto násypem, výška zdiva od prvotní podlahy 3'30 m. Zevnější průměr lodi měří 8·70 m, vnitřní 6·30 m,

¹⁾ Beschreibende Darstellung der älteren Bau- und Kunstdenkmäler des Königreichs Sachsen. Auf Kosten der k. Staatsregierung herausgegeben von königl. sächs. Alterthumsverein. Bd. XV. Amtshauptmannschaft Borna, von Dr. R. STECHE. Dresden 1891; str. 56—60. — Wernicke Otto Heinrich Dr., Handbuch der kirchl. Kunstarcheologie des Deutschen Mittelalters I., 1882, str. 25. Th. Flathe, Wiprecht von Groitzsch. Archiv für sächs. Geschichte III., 1865. — Mittheilungen der deutschen Gesellschaft für Erforschung der vaterländischen Sprache und Alterthum. Bd. I. Leipzig 1856. — V těch spisech i literatura podrobná lokální. Viz i Zíbrtovu Bibliografii, II., č. 10161—10176. Neuwirth, Gesch. der christ. Kunst in Böhmen. Prag 1888, 19.

světlost vítězného oblouku $3\cdot10\text{ m}$, průměr apsidy v světlosti $3\cdot75\text{ m}$; hlavní osa i s apsidou činí 9 m ; náležela tedy grojská kaple k stavbám prostřední velikosti. Do nitra vcházelo se od západu, vchodem $1\cdot08\text{ m}$. širokým, po 4 stupních dolů. Ostění vchodu obloženo je tesaným hladkým pískovcem; profilovaní, bylo-li, zašlo.

Vítězný oblouk spočíval na římse, jejíž díl zbyl na straně severní: na 2 pravoúhlých ústupcích spočívá čtvrtkruhový obloun,

P převýšený vyčnělým pravoúhlým hranoletem, a na něm hranol menší. V průčelní stěně apsidy otvírá se okénko, šikmo špaletované, na hraně zdi 60 cm široké, vnitř 40 cm šíř. a 78 cm výšky. Vnějšek jeho ovšem nebylo lze prozkoumati. — Krom těch článků vyhlouben jest výklenek pravoúhlý v l. v lodi bliž oblouku a v apsidě v p. boku; patrně jako schránka pro posvátné nádobky a svátost.

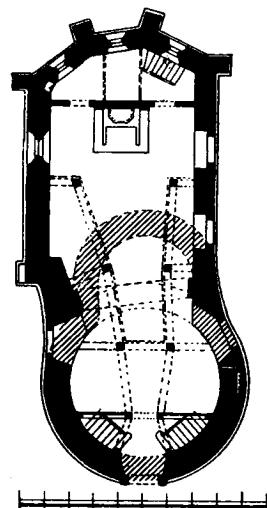
Na stěně spatřuje se tu a tam zbytek omítky.

V samé blízkosti Lipska, ve vsi Knautnaundorf²⁾ je chrám sv. Ondřeje, původně rotunda. Ze staré stavby zbyla lodi, kdežto místo apsidy v XV. věku přistavěli polygonální kostel. Ježto chrámek docela je přestavěn, stačí prostý půdorys (Obr. 13.) místo popisu. Průměr lodi ve světlosti jest 6 m , síla zdíva 1 m .

V Döbrosoli (Halle) nad Sálou Viprechta Grojský prý vystavěl též okrouhlý kostel sv. Jakuba v l. 1117—1118, jenž však zmizel beze stopy.

Severozávadně od Halle vyniká z širé roviny kopec Petersberg nebo Lautersberg; daleko široko viditelný. Témě jeho, skalami prostoupené, nese trosky slavného kláštera, r. 1124 založeného od Deda z Wettinu a Jasnow horou zvaného (Mons serenus). Z nich obnoven jest nyní v XIX. století velký románský chrám s hrobkou prvních hrabat z Wettinu. Severně chrámu rozpadavají se trosky okrouhlé kaple, zbudované tam ještě před založením kláštera.³⁾

Původní kaple jasnohorská byla opět jen rotunda s apsidou. Material k ní dal kámen skály, hrubě nalámaný, spojovaný pouze hlinou. Kronika klášterní z počátku XIII. stol. vypráví, že „stará“ kaple byla

Obr. 13. Půdorys kostela v Knautnaundorfě.

²⁾ Beschreibende Darstellung etc. XVI. Amtshauptmannsch. Leipzig von CORNEL GURLITT, str. 86.

³⁾ Beschr. Darst. etc. der Provinz Sachsen und angrenzenden Gebiete, Herausgegeb. von der histor. Commission der Provinz Sachsen. Neue Folge, Bd. I. — Beschr. Darst. der Stadt Halle und des Saalkreises. Halle a. S. 1886, str. 553—564. — Wernicke, I. c., I., 29. — L. Puttrich, Denkmale der Baukunst des Mittelalters in Sachsen, II.

za probošta Eckenharda (1151—1192) tak schátrala, že probošt podrobil ji důkladné opravě, zatmelil vnitřní trhliny, a zevně dal obezdít. Dvojí to zdivo, vnitř na hlínu kladené, vně maltou spájené, dobře se i dnes v základech rozeznává.

Ve třináctém století pobořili průčelní stěnu lodi a prodloužili ji o čtyrhrannou stavbu a vybočující předsíně, s levé strany otevřenou. Tyto nové stavby ční dosud zdmi několika *m* výše, kdežto sama rotunda v r. 1843—46 rozvalila se do pouhých, málo již vystupujících základů.

Lze tudíž vyměřiti jen vnitřní průměr lodi na 8·50 *m*, síla zdiva byla asi 90 cm; apsida má v světlosti 2·50 *m*. Jiného o staré rotundě říci nelze. — Přístavek je ve světlosti 7·25 *m* dlouhý, 6 *m* široký; předsíně vně 8·60 *m* šir., 6·20 *m* hlub., o zdivu i *m* silném.

Pouze zmínkou z literatury znám ještě pátou rotundu (Wernicke I., 29), ač o té mám pochybnost, neviděv ani vyobrazení, a zajeti k prohlídce jsem nemohl. V Unterluhu v eisenašské části Výmarska je prý rotunda jako v Grojči „mit zopfigem Fachwerkaufsatz“.

Rotundu grojskou lze dobře uvést v souvislosti s hrabětem Viprechtem, zetěm Vratislava Českého, rovněž podle kroniky i zašlou rotundu dobrosolskou. Také Knautnaunsdorf leží od Grojče poměrně nedaleko; zdali na půdě grojské, nevím. Konečně půda kaple jasnohorské náležela hr. z Wettina, z nichž Dedo byl právě zetěm Viprechtovým.

Na snadě jest domněnka (pronesená samými něm. historiky), že kaple tyto českého typu právě vznikaly za vlivu Viprechtova a choti jeho Jitky České. Krom tého staveb neexistí v kraji mezi Sálou a Krušnými horami na jih Labe jiné rotundy v úběc, čímž domněnka ještě spíše se potvrzuje.

Ovšem vadí zde příliš daleká kaple untersuhlská; ale možná, že stal se s ní omyl. Jinak, kdyby opravdu byla typu českého a kdyby krom ní objevily se ještě jiné v sev. a záp. Němcích, bylo by potřebí pro původ saských rotund hledati vysvětlení jiného.*)

Koutek ze staré Prahy.

Poznámky k starému místopisu Prahy podává
dr. Jos. Teige.

I.

V malé uličce za radnicí, která kdysi směrem od sv. Mikuláše pokračovala až na rynk proti ulici Melantrychově a v kteréž stály chlební kotce, bylo několik domků kulturně vysoce zajíma-

*) Obrázků užito z cit. soupisů se svolením vys. král. saského ministeria kultu a vyučování.

vých. Jeden z nich (nyní č. p. 23) slul u zlaté husy; náležel v letech 1499—1520 rodině slavného knihtiskaře pražského kramáře, Severina. Jeho vdova zápisem ze dne 14. listopadu 1520 pojistila na domě kupci Michalovi Karykovi z Řezna od pěti korun 75 kop pražských, které její snacha dlužila. K tomu ovšem, ježto po Severinovi zůstalo dvé dítěk, neměla bez souhlasu těchto dědiců práva. Proto vznikl o dům spor mezi těmito dětmi, když došly zletilosti, s Karykem, který skončen dne 21. srpna r. 1536. Zajímavý protokol, který se čte o tom v rukop. archivu kr. hl. m. Prahy č. 1130 f. 174, zní takto:

V té pří, kdež Viktorín a Jan, vlastní bratři a synové nebožtíka Jana Severina obeslavše Michala Karyka z Řezna vinili jsú ho z toho, že duom u zlaté husy, kterýž jest za kotci chlebnými a v kterýmž nyní jest Vincenc Špatlák a kterýž také jim jest spravedlivě po otci jich náležel, on Michal jest jej prodal, dokudž sú ještě oni let neměli, k témúž domu žádného práva, ni také spravedlivosti nemaje. Žádajice, aby on Michal k tomu byl přidržán, ten duom aby jim očistil tak, aby oni k dědictví otce svého přijíti mohli, a on Michal aby to pokázal, jaké jest právo a spravedlivost k tomu domu jměl, poněvadž v též zápisu stojí: jakž jesti sám měl, držal a vládletc.

Proti tomu Michal K. poručil mluvit: Poněvadž se jest rozkaz času předešlého stal, aby paní Anna sama osobně tu stála, že on na ni tu ční dotázku, chce-li při něm státi v té věci čili nic. — Na kterúžto dotázku ta jest mu od ní odpověď dána, že jesti ona, když jest k ní Matěj Fousovatý přišel a na místě Michala dotaz jest učinil, měl-li by duom ten prodati, že jest mu to za odpověď dala: dobré, nechť prodá. Ale že jesti při trhu ani při zápisu nebyla. A tak že při něm státi nechce, poněvadž žádnú poručnicí jest nebyla. Na kterúžto odpověď od Michala jest mluveno, že on pro ublížení knih v nic se dávati nemíní a nechce, neb se tu jeho samý osoby nedotýče pro ten odpor, který jest ona učinila, ale těch přísežných, kteříž při knihách jsou a relací činí, ježto všelijací trhové domovní, když se dějí, bývají prvé u pana purgmistra oznamování a potom v radě při přítomnosti strany obojí vyhlašování. A tak skrz relatora v knihy tepruov městské vcházejí a těmi se tvrdí. A protož, poněvadž podle něho ona v též zápisu stojí a již věc jest zastarálá i také knihami městskými stvrzená, že on žádá při též zápisu zachován býti. — K tomu od puovodouov mluveno, že ta obrana jeho Michala, což se zápisu toho dotýče, že by již v knihy vjiti měl, postačiti ani také spravedlnost sirotčí tou se zastříti nikoli nemůže, neb poněvadž jest ona zápisu oddepřela, a ten jest mylně a nepořádně v knihy vložen, že páni takové omyly netoliko při zápisích domovních, ale také při ortelích napravovati ráčí. Než když jest on takový zápis učiniti i také duom ten a spravedlnost sirotčí prodati směl, povinen jest to pokázati, že jest v držení toho domu anebo pro dluh nějaký nebožtíka otce jich byl anebo že jest mu rozsudkem přisouzen. A když by to od něho bylo pořádně pokázáno, že oni také, když by vešli v držení statku po otci svém, chtí jemu ze všeho právi býti. A ona že jesti při trhu nebyla. — Na to od Michala K. mluveno, poněvadž se tomu odpor činí, že by paní Anna při trhu ani při kniehách nebyla, a na něho se nastupuje, že on to pokázati chce, jaký jest mu ona prvé na též domu, vědúc dobré, že jesti dluh spravedlivý, jistou učinila a tak jestliž jest se jím sirotkuom v tom jaké ublížení od báby jich stalo, poněvadž soukup jest oznámen, že k ní o to hleděti mohou. — Při tom Pavel Severin z Kápi Hory na místě matky své stojí pověděl, jestli že jest se ona na tento čas v tom upamatovala, že jesti k tomu své povolení dala, jsúc hned po smrti svého manžela od něho k tomu častokrát nabízena, ale on vědúc a znajíc, že v zármutku jest, k tomu jest ji potahovati neměl, neb mohla-li jest ona to učiniti, toho při rozvažování pánů pozustavuje. Než jest věc slušnější, i také pořádnější byla, aby on to byl na jiné přátele vznesl, nepotahuje ji v zápisu takové bez povolení a vědomosti jiných

přátel. — Na to od bratří mluveno, že . . on Michal jest cizí statek do kněh klásti a i také jeho prodávati nemohl a tak nepořádně v to jest všel, ne-pořádně užival a nepořádně také i prodal. Neb jestli jest mu co bába jich povinovata byla, mohl jest o to k ni hleděti a ne k spravedlivosti sirotčí přistupovati. — Tu . . páni . . vypovídají: Poněvadž on Michal na při-svědčení Anny Severinky vkrčil a v držení všel toho domu, na kterýž se oni bratři Severinovi potahují a kterýž jest on Karyk v dluhu svém prodal, tak jakž knihy městské šíre ukazují, a těm zápisuom podle práva odpíráno není, z té příčiny ti zápisové v své celosti zuostati mají; než poněvadž před právem oni sirotci toho jsou se domlouvali, že by o tom rádi věděli, jaké je to dluh a odkud přišel, chtí-li oni o to právem hleděti, právo se jim ne-zavírá. Actum die Lunae post Agapithum a. 1536.

Kostel v Chlumu u Hlinska.

Sepsal Dr. K. V. Adámek.

Chlum u Hlinska byl přifařen do Krucemburku. Městys Krucemburk byl založen německým křížovnickým rádem. Nepochyběn již tehdy byl kostel zřízen. O faře krucemburské jsou zachovány některé zprávy ze XIV. věku v soudních aktech konsistoře. Roku 1385 založil Epik z Hrádku a Krucemburku spolu se svým synem Epikiem kaplanství při tamním farním kostele. Roku 1407 Hedvika vdova přičinovala se o umenšení břemen kaplana krucemburskému.

Po r. 1624 byla kolatura krucemburská spravována farářem hlineckým. Dovídáme se o tom ze žádosti z 20. února 1666 v arcibiskupském archivu pražském uložené, kterouž Jiří Vincenc Palmer, farář hlinecký a krucemburský, žádal Jindřicha Meckenburgra, kancléře arcibiskupského, o rozhodnutí rozepře, kterouž měl s farářem přibyslavským o administraci v Ransku, již si tento osoboval. V též roce (dne 20. března) opětne Jiří Palmer podepisuje se jako farář hlinecký a krucemburský ve své zprávě, kterouž konsistoři pražské podával o bludařích žijících na pomezí moravském; v ní opět si stěžuje na faráře přibyslavského, že od farnosti krucemburské statek Horní a Dolní Ransko s železnou hutí oddělil a ke kostelu v Sopotech připojil. Opětne na odpovědi, kterouž r. 1667 podal pražské konsistoři na stížnosti skutečského děkana Maximiliana Cukra z Tamfeldu, podepisuje se jako farář hlinecký a krucemburský. Toto spojení potrválo do r. 1682.

Již před tímto rokem vypomahali v krucemburské kolatuře správou duchovní kněží vojnoměstečtí. Čte se při r. 1668, že křtil kněz Bernat, toho času správce městys Vojnového (!) a Krucemburku, r. 1669 a 1670 správce studenecký Edmund, ten čas farář krucemburský. Všude zde (ve Vojnovu Městci a Krucemburku) byla správa duchovní obstarávána řeholníky kláštera Ždár-

ského v době, kdy zrušeno bylo spojení Hlinska s Krucemburkem. Cisterciáci ždárští působili v Krucemburku do konce XVII. věku. Roku 1693 křtil v Krucemburce P. Benedikt, profess konventu kláštera ždárského, r. 1696 administroval tam P. Štěpán, také profess téhož kláštera. Tak bylo za svolení arcibiskupa pražského, avšak i biskupa královéhradeckého.

Byla-li v dřívějších dobách kaple nebo kostelík v Chlumu, nelze zjistit. Jisto jest jen, že nynější kostel sv. Petra a Pavla v Chlumu byl zbudován přičiněním královéhradeckého biskupa Jana Fr. z Talmberku, jenž tuto hodnost zastával od 19. října r. 1677 až do své smrti (zemřel v Chrasti roku 1698). Tento biskup udělil duchovnímu, obstarávajícímu správu duchovní v Krucemburku, iurisdikci pro Chlum a Vortovu, jež přináležely k biskupskému statku Chrasteckému. Tyto poměry ve správě duchovní potrvaly do r. 1697.

O zřízení samostatné fary pro Krucemburk jednalo se již r. 1691. Dne 23. října 1697 podepsal tehdejší vlastník statku krucemburského Ferdinand kníže z Dietrichsteina erkekční listinu, jež pak 29. října 1697 byla arcibiskupem pražským potvrzena. Prvním farářem stal se Jan Křt. Seidl, jenž působil od října 1697 do 14. listopadu 1702.

Duchovní krucemburský měl podle této errekční listiny z Chlumu 45 kr. koledy a lnu v ceně 45 kr., celkem 1 zl. 30 kr. tehdejších peněz, ročního desátka 9 českých str. $1\frac{1}{2}$ věrt. žita a 9 str. $1\frac{1}{2}$ věrt. ovsy a 47 liber másla, z Vortové 30 kr. koledy, lnu v ceně 30 kr., celkem 1 zl. tehdejších peněz, žita desátkového 3 str. 3 v. a 3 str. 3 v. desátkového ovsy a 23 liber másla.

Biskup královéhradecký Jan Fr. hr. z Talmberka učinil úmluvu s farářem krucemburským, dle níž tento sloužil každou čtvrtou neděli mši v kostele v Chlumu a za to měl ročně některé naturalie ze dvora Žilovického.

Za biskupa Josefa Vratislava z Mitrovic (působil od r. 1733 až 1753) byla tato úmluva změněna tak, aby farář krucemburský sloužil mši v Chlumě vždy každou druhou neděli. Tak se dálo od roku 1749 stále. Biskup Josef Vratislav z Mitrovic oblíbil si letní sídlo na Chlumu i bydlel tu ve své residenci zvláště v letech 1743 až 1746, v těch dobách často faráře krucemburského Václava Paula navštěvoval.

Roku 1749 byla zřízena v Krucemburku kaplanka. Biskup královéhradecký zvýšil naturální požitky, Chlum dával ročně 10 zl. a Vortová 3 zl. tehdejších peněz beneficiátori krucemburskému.

Výnosem c. k. ministerstva kultu a vyučování z 21. května r. 1894 č. 10.733 zřízena byla v Chlumu expositura. Exposita počal úřadovat dnem 26. srpna 1894.

Kostel sv. Petra a Pavla v Chlumu byl zbudován v druhé polovici XVII. věku za biskupa Jana Františka hraběte z Talm-

berka, tedy mezi roky 1677 až 1698; stojí na mírně vyvýšeném místě na návsi poblíž cesty mezi školou a zvonici.

Celá budova jest zděná, prostým slohem provedená; před průčelím (směrem k aerární silnici obráceným) má zděnou klenutou předsíňku.

Nad vysokou průčelní zdí nachází se štít trojhranný, jehož boky jsou dovnitř obloukovitě proniklé. Průčelí má jediné okno. Postranní zdi lodě, jež má obdélníkovou základnu, mají po dvou taktéž kulatě sklenutých oknech.

Lodě má strop rákosovaný. Po levé straně vchodu jest pod kruchtou Boží hrob s vyrezávanou sochou Kristova těla.

Kruchta jest dřevěná, spočívá na dřevěných sloupcích a má malé varhany, na jejich liště vzadu jest nápis: „Anton Karel Kassal z Polni 1815. Nro. 21.“

Prostora lodě jest zaplněna dvěma řadama lavic. Lodě má poboční oltář. Na tomto oltáři byl obraz sv. Petra a Pavla a menší obraz Ukřižovaného. Oltář byl 9. prosince 1743 královéhradeckým biskupem Janem Josefem posvěcen. Dne 16. dubna r. 1890 tento postranní oltář P. Marie chytil, obraz oprýskal.

K prostranné lodi přiléhá presbyter klenutá, vzadu zakrouhlená, má průčelní okno a dvě poboční okna.

V presbyterii před pěkným barevným oknem jest hlavní oltář sv. Petra a Pavla, jež biskup královéhradecký Tobiáš Jan dne 5. března 1718 posvětil a ostatky sv. Donata a Severina opatřil. Obraz sv. Petra a Pavla byl r. 1815 polenským malířem Karlem Kasalem nákladem chlumských osadníků opraven. Pěknou ozdobou nynějšího hlavního oltáře jest malované průčelní okno s těmito světci.

Na evangelijní straně stojí v presbyterii poboční oltář svatého Václava.

Po straně epištolní (jihovýchodní) přiléhá k presbyterii klenutá sakristie, jež má též vnější vchod.

Mezi lodí a presbyterii jest kazatelna se stříškou. U ní stojí nová v roce 1894 pořízená křtitelnice.

Za biskupů Josefa Haise a Eduarda J. Brynycha byl vnitřek kostela obnoven a přiměřeně vymalován.

Kostel jest dlážděn dlaždicemi.

Při dveřích z presbyterie do sakristie vedoucích visí zvonek r. 1802 ulity s ruským nápisem jednořádkovým:

МАСТЕРЪ ♫ АЛЕКСЕИ ♫ СМИРНОВЪ ♫ ВЪ ВДАЕДЪ 1802.

Kostel nemá věže. Zvonice stojí nedaleko jeho průčelí na nízké podezdívce, celá ze dřeva sroubená, prkny pobitá, s šindelovou střechou. V prvním patře, jež nad šindelový kryt přízemku vyniká a taktéž jest čtverhranné, visí tři zvony.

První zvon má v hořejší části nápis jednořádkový:

IESUS NAZARENUS REX IUDAeorum.

Pod druhým slovem nápisu jest relief Ukřížovaného, pod čtvrtým slovem čtou se další tři rádky:

FUNDIRT
CARL SEBALD
A : 1750

Druhý zvon má dvouřádkový nápis:

Unter der Regierung Sr Hochwürden des Her. Her. Bischofes
Karl Hanl gegossen in Prag 1835.

Nad tímto nápisem jest relief sv. Pavla s podpisem:
S. PAULUS, a na opačné straně zvonového pláště relief sv. Petra
s podpisem: S. PETRUS.

Třetí zvon měl nápis:

Goss mich A. J. S. in Königgrätz 1797.

Tento zvon praskl. Nový zvon byl ulit r. 1875 (posvěcen 4. listopadu 1875, zavěšen 21. listopadu 1875), má krucifix a leto-
počet: 1875. Nápisu nemá.

Roku 1835 byl zbudován před průčelím kostela mezi zvonici
a školou obecním nákladem kamenný kříž.

V biskupském zámečku bývala v přízemí poblíž hlavního
vchodu kaple soukromá.

1. Tadra Ferdinand: Soudní akta konsistoře.
2. Sedláček Aug.: Hrady a zámky XII., 170, Slovník 473.
3. Adámek Karel: Chrudimsko 69, K. V. Adámek Sborník okresu hlineckého 49, 166.
4. 5. 6. Arcibiskupský archiv pražský.
7. Sborník okresu hlineckého 167, památní kniha farní kruceburská,
archiv katolické fary kruceburské. Matriky jsou od r. 1664.
8. K. Adámek: Chrudimsko 69, K. V. Adámek: Sborník okresu hlineckého 49, matriky kruceburské.
9. Památní farní kniha kruceburská.
10. Sommer Jan: Königreich Böhmen XI., 171, K. V. Adámek: Sborník okresu hlineckého 167, Sedláček Aug.: Slovník 474, farní památní kniha kruceburská z r. 1835.
11. (Episcopus) aedificari curavit etiam ecclesiam SS. AA. Petri et
Pauli in pago Chlum, et contractum fecit cum parocho Krusburgensi, vi
cuius dominica quarta in ecclesia Chlumensi divina tenebatur persolvere et
pro his ex villa Žellowitz parochus Krusburgensis percipiebat 3 vasa cere-
visiae, 2 modios siliquinis et 1 modium tritici, item pro solemnitate SS. AA.
Petri et Pauli, qua die patrocinium hujus ecclesiae occurrit, 1 urnam cere-
visiae et 3 fr. in pecunia". (památní kniha farní kruceburská).
12. pro hoc beneficio, ... obligationem Chlumii persolvendi divina
semper secunda dominica, sicut ab citato anno 1749 usque ad hodierno
tempore semper rite persolvuntur. Hic Excellentissimus Dominus Episco-
pus saepissime Chlumi residebat praecipue annis 1743, 1744, 1745, 1746 et
inde his annis saepe parochum Krusburgensem Wenceslaum Paul invitat et
apud eum prandium sumere dignatus est." (Památní kniha [liber memorar-
bilium ecclesiae et parochiae Krusburgensis A. 1835] farní kruceburská.)

13. „pagus Chlum annue pro capellano dato 10 fl., pagus Wortowa 3 fl. . . (episcopus) i vas cerevisiae, item nomine colledae i urnam cerevisiae“, dále „i vrt 2 m. tritici, 22 orgias lignorum“.

14. Sborník okresu hlineckého 50, 170. Prvním expositou byl V. Schönberg, pak Václav Nepokoj.

15. Sborník okresu hlineckého 49, 50, K. Chytíl: Soupis památek historických a uměleckých v království českém (Politický okres chrudimský) str. 20.

16. V inventáři z 25. února 1821 se píše o kostele v Chlumu: De Fabrica eiusdem capellae publicae: eadem integra ex lapide exstructa est, presbyterium fornicatum, reliqua ecclesiae pars pavimentum habet ex asseribus, et coloratum, area de lateribus est. Caeterum capella haec ad populum capiendum est sufficiens. In presbyterio e cornu epistolae et sacristia tota ex lapide exstructa et fornicata est, ad quam per ecclesiam et extra ecclesiam aditus est. In fronsispicio ecclesiae est atrium, per quod aditus ad ecclesiam, pariter e lapide exstructum et fornicatum est. Campanile extra ecclesiam, e lignis aedificatum est, in quo tres campanae affixae sunt, quarum pondus ignoratur. Coemeterium nullum existit, neque turris. Habet tres aras. Arae: 1. maior ss. Apostolorum Petri et Pauli (imago St. Apostolorum Petri et Pauli), ante 6 annos sumptibus territorialiorum chlumensium renovata fuit per Polnensem pictorem Carolum Kassalem, 2. ex parte evangelii: S. Wenceslai martyris, 3. minor, extra presbyterium, ex parte epistolae, cum imagine SS. Petri et Pauli. Chorus ex ligno exstructus, organum parvum in statu bono . . .“

17. Socha tato jest barokní, byla sem věnována z Králové Hradce, jest z XVIII. věku. (Chytíl: Soupis str. 20.)

18. Mastér Aleksej Smirnov ve Vdabě 1802. — Tento zvonek koupili chlumští povozníci r. 1813 od jednoho Rusa.

19. Vyobrazení zvonice viz v K. V. Adámka Lid na Hlinecku (Soupis lidových památek v království českém I., 351). Byla zbudována roku 1804 (K. Chytílův Soupis zo str.).

20. K. V. Adámka Sborník okresu hlineckého 50, K. Chytíla Soupis památek (Politický okres chrudimský) 20 str.

21. V inventáři starém jest zapsán oltární zvonek s nápisem z r. 1776.

22. Kříž byl opraven r. 1880. Hřbitov byl zřízen r. 1850.

Dvě proroctví z poč. XVII. věku.

Jos. Ponocný.

V rukpu budínském č. 52. na str. 245 a 323 zapsána jsou tři proroctví českým jazykem, přeložená patrně z němčiny; poslední z nich „Proroctví Tatařinovo o České zemi“, jest známé proroctví slepého mládence; prvá však dosud známa nebyla. V podstatě jsou to letáky směřující proti katolíkům; první proroctví Sebalda Brantia vzniklo asi r. 1609, kdy Matiáš sklamán byl v nadějina korunu královskou r. 1608 a musil povolovati stavům v náboženství, ale ještě před majestátem Rudolfovým, a kdy učiněno bylo přiměří mezi Španělskem a Hollandany, a dosud živ byl francouzský Jindřich IV. († 1610). — Druhé proroctví podobá se, že mluví zřejmě proti domu Rakouskému, v Čechách vlády zbavenému;

je tedy z léta 1618. Nejasné narážky na mladého orla a routový věnec snad značí Fridricha Falckého. — Panu řediteli Dru V. J. Nováčkovi vzdávám uctivý dík za lask. dovolení k opisu.

Pranostika Sebalta Brantia, hvězdáře v městě Švejci, vztahující se na veliké proměny v křesťanstvu od léta 1604 až do léta 1623.

Předkem císař Římský pocejtí v létu 1605 a 1606 velikých a těžkých neřestí s odnětím mnohých měst a pevností od nepřitele Turka v království Uherském. K tomu bude v těch místech veliké zemětřesení; mnozí od svaté říše a od císaře Římského odstoupí, z čehož císař Římskému nemalá starost a strach smrti pojde, na jehožto místo jeden z bratií bude se pokoušet nastoupiti, ale nic nezpůsobí.

Knížata Štýrská co jich koliv na světě pozůstávati bude, v létu Páně 1607 budou nejchudší a nejzavřenější mezi všemi římskými knížaty, a to za příčinou velikého jejich tyranství a sužování věrných hřesfanův; nebo Turek země jejich všecky protáhne, na pustinu uvede a bude jim zase tou měrou odplaceno, kterou oni jiným měřili.

Země Vlaská těch let a příčinou smrti papežovy a Římského císaře velikých bouřek a mordování pocejtí, a jestliže se v to Hispania a Francreich časné nevloží, jest se obávati, aby všecko rytířstvo italiánské zahlazeno nebylo, ale potom, když zase nový papež volen bude, mají zase v předešlý způsob uvedeni a napraveni být.

Tehdáž tak zlo a škodlivé praktiky a ukrutné krveprolití předešlého Klementa VIII., kteréž proti německým knížatům tajně kovány byly, na jevo pronešeny budou, jakož pak již pomalu na světlo vycházejí. Pod tím nechť se hledí kníže z Parmy a kníže Florenské, aby od nového papeže a kardinálův potlačeni nebyli.

Frankreich bude při pokoji zůstávati dotud, dokud tento král živ jest, však velikého zemětřesení i s některými krajinami s Frankreichem se stejkajicími pocejti. Král tento všeljakými praktikami bude se vtírat na císařství Římské, v čemž mu některá německá knížata napomáhati budou, ale vše darmo, s nemalou škodou Niderlanderův.

V zemi Německé těch časův bude volen nový Římský císař, s velikým nebezpečenstvím na stolici sedeti bude. Při tomto volení kurfirštové budou roztržiti, nebo duchovní budou chtít císařství na díle k králi Frankýmu, na díle k domu Rakouskýmu, někteří také k domu Bavorškýmu přenéstí; světští pak kurfirštové budou směřovati k Dennemarskému, někteří k domu Saskému, a to za příčinou jeho kúru a moci jeho země a krajin, ale však, přijde-li císařství na Dennemarck, Franckreich aneb některé německé kníže, nestane se to bez velikého krveprolití.

S císařem Římským zahyne také i král Český, z čehož povstane veliké rozvojení, nebo dům Saský, dům Rakouský a dům Bavoršký budou dychtěti po koruně České, však naposledy ta má zůstat při domu Saským.

S novým císařem, jak se to stává, povstane nový regent, jak v správě světské, tak obzvláštně v církevní. Větší díl stavův svaté říše od papeže odstoupí a jesuitové trefí do studené kuchyně, a kteří nebudou časné bráti patami refugium, do velikého nebezpečenství po hlavě upadnou.

Stavové rákoští, kteréž strana papežská proti slibu a závazku JMstiC k cizímu náboženství mocí nutkala, zas potěšení chrámy Páně, školy, náboženství augšpurské konfessi vyzdvihovati budou. Bavoršká země náboženství své promění a v důstojenství i poctivosti k vyzdvížení přijde.

Nepřátelství mezi pfalckrabaty z Rejnu zas se probudí, a to tak dlouho mezi obojí stranou trvatí bude, až je v nově zvolený císař po dlouhé a krvavé válce zase v mír a pokoj uvede.

Nechť se léta Páně 1607 má na pozoru před královstvím Polským, nebo Poláci budou se o knížetství Pruské trhati, a pokudž komissaři kteří o to jednatí budou, na sebe pozoru nedadí, může se státi, že o ně přijdou.

Král Polský neupřímnost svých stavův polských shledá.

Toho roku bude veliký hlad v zemi Německé. Pokoj mezi králem Hišpanským a Niderlandem nový císař Rímský učiní, ale ten pokoj za přičinou podvodu a žádosti panování Španiele dlouho trvat nebude.

Všecken svět tomu se musí podiviti, kterak Pán Bůh tyranství španielské zkoukuje a je skrze Turka a národ asiatický sníží.

Arcibiskupství salcurský okolo léta Pán 1611 a 1613 do stane neznámých hostí, kteří sv. Ruprechta nad míru souží a k tomu celou zemi dokonce vyplundrují, ale skrze v nově zvoleného císaře a Bavora bude jim odpíráno.

Vše téhož léta dává se římské straně věrná vejstraha, že z jich německých zemí Jesuiti a mniši Kapucíni, jakkoli se papež proti tomu silně na odpor postaví, vyhnání budou.

Turek s velikou mocí a nesčísným počtem cizích národův z království Uherského do Němců vypadne, Štyrskou zemi, Korytany, Kraňsko a Charváty dokonce vyhubí a dostane se až do Rakous. Tu má od císaře Římského na hlavu poražen a zahnán být a potom zemi obdržeti. Amen.

2.

Prognosticon na budoucí léta, totiž na 20 let, léta 1605 sepsané.

B a b y l o n e, Babylone, tvá moc se od tebe uchejlí a bude zemdlena a tvejch rozloženejch větví aneb ratolestí Pán zutíná, tvých mnohých a široce vkořeněných kořínek zase z tvý země a krajiny vyhubí. Tvé provazy se trhají a smrťedlé nemoci očekávati budeš. Tvá léta se brzo doko-nají, před soud Páně se postaví.

T y o r e l e jsi se již [s]staral, tvůj čas běží k konci, ty jsi z své země a hnizda (v kterémž si se vylíhl) odešel a se pod jinej háj anebo porostliny schoval, pod kterémž se před povětím schovatí moci nebudeš, svý oudy si zemdlel a sou nedostatečný, tvá hlava se mdlobou skloňuje tak, že jedna koruna spadnouti chce. Hispania a Italia jsou tobě mnoho peří vyškubali, že již nedobře lítati můžeš. Obávám se smrťedlé nemoci.

O ty krásnej říšskej řetěze, kterej jsi již dlouhý čas nerovný články v sobě míval, a již se blížilo, že si roztrhán býti měl, však ten spravedlivý zlatník některé nerovné články z tebe vejme a tebe zase obnoví nejlepším zlatem a pěknýho novýho beránka na tvé zlaté rouno pověsi, kteréhož nový vorel na svém hrdele nositi bude.

Mlađej vorel v hnizdě když se ten vylíhne a lítati bude, vysoko poletí, a u veliké slávě oplejvati bude. Bůh jeho ozdobí všelijakou ozdobou, dá mu moc, bohatství, sílu a štěstí v křídla jeho, pod kterýmžto děti jeho pře-luňákem bezpečně ochráněny budou, a lítěmu nedvědu jeho pazoury zutíná a voseká a jeho zase do země vežene. A bude pravej Gedeon, nebo Bůh jest s ním.

H i s p a n i a, ty slavná země, tvou zkázu nemůžeš věděti, by pak na nejvyšším vrchu stála, tvé již dlouho trvající tyranství, bezbožnost, zlé chování a zpronevěřilost Bůh nemůže dále snášeti. Divocí nedvědi a svině tebe pohltí a zahubí tak, že se všecken svět diviti bude, kterak Bůh časem svým zlé a nespravedlivé tresce. Ale před tím a brzo předzvě-dění a příklad uslyšíš a uhlídáš na Štejru a okolo ležících končinách, které skrze lítou zvěř k zkáze přivedeny budou a také ptáka z svého hnizda vy-pudí. Toho týmž způsobem očekávati máš bez pochybnosti.

I t a l i a, ty budeš mítí nepokojo, tvoji ptáci budou se spolu štípati, chtice jeden druhého zahnati, ale novej vorel se toho ujme a k pokoji přivede,

F r a n k r e j c h, tvoje koruna stojí v krásné ozdobě. Ty budeš v pokoji zůstávat, nebo jsi ty těch černých jedovatých červů vyhladil,

kteří by tebe hrubě jedem napustili a zbodli. Chceš-li tvou korunu v pokoji zachovati, tehdy se šetř před vlaským a basilejským jedem. Jestliže ti bude tato koruna odňata, tehdy tvůj pokoj a dobrá vůle brzo konec míti bude. Protož hleď, aby korunu dlohu zachoval.

B a v o r y, ty pěkné dome, ty budeš spravedlností ozdoben a k jednomu oudu kúru můžeš povýšen býti, nebo ty nespravedlnost poznáváš a je opustiti žádáš. Tvejch brouků jed jest tobě znám, oni o tvé bezhrdli stojí, však ty je vyšlapáš a před jejich jedem zachován budeš. Tvá čest bude růsti, jestliže tvé srdce ní vyčištěno bude.

Ó země Česká, tvá koruna se brzy promění a krvavá učiněna. Rod vorla s jinými ptáky bude se o ni dráti, ale budou položeni a od ni upustí. Ona v zeleném routovém věnci nešena bude, pro kteroužto ctnost routovou jed (který pod vorlem jest) mezi národy bude zapuzen a v dobré naději pokojně zůstávati.

S e d m i h r a d s k á země, hořejší a dolejší Uhří, které dlouhý čas nepokojem a válkami obtíženi byli, vaše neštěsti stojí ve vší krvi, ale ten nový vorel svejmi vás zase křídly shromáždí a před žravým luňákem ochrání.

R a k o u s k á země, tebe bude uherský a štýrskej voheň pálit, nebo okolo tebe hořeti bude. A to líte zvíře chce tobě škodit, ale ten nový vorel svými křídly ten voheň uhasi a tomu nedvědu jeho pazoury zutiná.

N ě m e c k á země, ty budeš nepokojná a uhlídáš krvavé oblaky, velikou drahotu a hlad, ale tvé štěstí se bude množiti a v dobrém pokoji zůstávati a se radovati tvých nepřátel zahynutí, protož budeš Boha chváliti. Dá tobě zase proroka, který dlouho trápen byl, a Gedeon bude jeho ostříhati.

P o l s k á, D e n e m a r s k á, N i d e r l a n d s k á země, vy svou vlastní krev v zemi své spatříte, nepokoj samy sobě uděláte a své zemi nevěru přezvíte. Pokoj váš jest nestálej.

Vy pak duchovní, preláti, budete pokušení a trápení míti, obzvláštně pak nový řádové, nebo čas vašeho květu jest pryč a listi vadne a se kazí. Vaše města v Německé zemi jich mnoho nebudou znáti, nebo slunce bude na ně horce svítiti, a od toho horka uschnou tak, že budou říci, kde sou se tak brzo poděli. Těžkost, zármutek všem lidem, však v jednom místě víc nežli na druhém, ale svět na to bude málo dbáti. Dobře a Boha bojíci to k srdci připustí. Blaze tomu, kdož trestání Boží poznává a svůj život polepšuje. Bože, neračiž spravedlivé a zasloužilé trestání na své věřici křestany dopustiti. Amen.

Příspěvky k dějinám panství Karlštejnského v XVII. a XVIII. stol.

Bohumil Lukavský z Řeneč:

1. Hlásní karlštejnští ze vsi Hlásné čili Přední Třebáně.

Urbarium vsi Hlásné Třebáně (l. 489^a).

Jak. Krachlovský ¹⁾, rychtář, Kříž Cikán, Václav Mlynář, Rynharth Hampl, Jiřík Hlavatý, Ondra Ducháček, Michael Tesař, Jan Kučina, Havel Krejčí, Jan Kuchař, Vávra Mlynář, Vávra Pouský, Anna Vávrová, Jakub Rybář, Vít Laser, Lukáš Dýdrle, Peter Kařízek, Marek, Jan Koznar, Ondřej Němec, Tomáš rychtářův.

¹⁾ Správně „Drahlovský“.

Tito všickni povinni jsou h l á s k u k zámku po pořádku vykonávati, každou várku v pivovaře pomoci odvářiti, dříví k zámku i k pivovaru v lese poraziti; však se jim od toho dříví má penězi platiti.²⁾

²⁾ V registrech gruntovních vsi Přední Třebáné zal. r. 1717 jdoucích však od 1674 (ba i někde až na 50 let před tím) až asi do 1830 jsou v zem. arch. „knihy od soudu beroun“ č. 3.

Z r. 1674 pochází však jen ona „paměť nová“ — kdežto onen seznam před tím jest ze zač. stol. 17. Viděti to z toho, že ač tato kniha gruntovní sahá mnohdy dosti před r. 1674 (viz před tím), přece se nenaskytají tito držitelé statků zde uvedení. Důkazem toho i zápis v matrice karlšt. 1601 až 1651: „1601, 10. IX. voddán V o n d ř e j D u c h á č e k z Střebáně s Evou podruhyní svou na zámku (Karlštejně) po kázání. Pan hejtman a mnozí byli při tom, a hned 26. byly křtiny a post orto ouvod.“ Možná, že ten seznam jest ještě starší — z konce 16. stol. Kučinové a Kařízkové jsou tam aneb v blízkém okolí dosud.

O hlásání z gruntů těchto v celé té knize kromě této jiná zmínka se nečiní. Vždy se jen praví, že koupil grunt s povinnostmi, jaké z něho vycházejí a pod. R. 1674 se praví: prodá se mu ten grunt, poněvadž contribucí a podělky všechny vypravovati bude“. Název „Přední Tř.“ střídá se s názvem „Hl. Tř.“ až do konce knihy. Současný s „novou pamětí“ jest i zápis Balbínův (popis Karlštejna) v Misc. Dec. I. kn. III. 107. Tato III. kn. vyšla r. 1681, ale Jezuita bydlící na Karlštejně, jenž Balbínovi onen popis poslal, zmíňuje se jednou o r. 1661. Zpráva u Balbína zní v překladu: Ke konci sluší poznamenati, že zde na hradbách hradu jest 6 domečků (4 jsou okolo veliké věže, 1 pod palácem královským, a 1 před studní), v nichž dříve konalo noční hlídka 6 sedláků, a v každou hodinu noční kromě obvyklé formy volání toto přidávalo, „dále od hradu dále“, což ještě dnes (za Balbína) se z a c h o v á v á. K těmto hlídkám byly určeny d v ě v s i, na $\frac{1}{2}$ míle vzdálené, které kromě této povinnosti ode všech jiných i od placení dávek byly osvobozeny, ale již byly téměř uvedeny v poddanství, neboť d v a vždy týden konají ony hlídky noční, ostatní kromě břemene kontribucí, jež nesou všickni, když vykonali svůj týden, musejí konati také jiné práce. Srv. Hrady VI. 22—24, kdež také přísaха těchto hlásných. Z tohoto seznamu viděti, že hlásných z Hl. Tř. bylo 21. Z též grunt. knihy 1717—1830 poznáváme, že skutečně v Hl. Tř. bylo 21 gruntů, z nichž se hlásalo. Při tem udáváme výměru pozemků při každém i krávy zádušní. obojí asi z r. 1674, i čísla popisná. Čl. I. 16 str. rolí, loučného 2 vozy, kráva zád. k Revnicům 1. Čl. 3. 25 str. $\frac{1}{2}$ vozu, Č. 4. 12 str., 2 vozy. Č. 16. 17 str., 1 vůz. Toto číslo 16. ujal r. 1772 můj první praděd Vojtěch Benedikt Lukavský, — jiný první praděd můj Andráš (čili Ondřej) ryt. Lukavský z Reneč držel od r. 1612—17 č. se 6 bratřimi a 2 sestrami i matkou svou rytířské léno karlšt. Strkov u Mořiny. Viz můj „Stručný rodopis starožitného rodu L. z R.“ v Hlasech od Berounky, 1904, č. 10, 11, 12, Časy se mění! Č. 17. 17 str. i vůz. Kráva k záduši sv. Palmaciu 1. Č. 18. 17 str. $\frac{1}{2}$ v. Kr. k zád. revnic. 2. Č. 19. 27 str. $\frac{1}{2}$ v. Č. 21. 15 str. 2 v. Č. 22. 18 str. i v. Kr. zád. sv. Palm. 1. Č. 23. 14 str. i v. Kr. k zád. revnic. 1 k. sv. Palm. 1. Č. 24. 13 str. i v. Č. 25. 30 str. i v. Kr. k zád. revnic. 2. Č. 26. Hospoda vejsadní. 188 str. i v. Č. 27. 27 str. i v. Č. 31. 13 str. $\frac{1}{2}$ v. Č. 32. 18 str. i v. Kr. k zád. sv. Palm. 1. Č. 33. 20 str. $\frac{1}{2}$ v. Č. 34. 26 str. i v. Kr. k zád. sv. Mauritia do Revnic 1. Č. 35. 30 str. i v. Kr. k zád. sv. Palm. 1. Dvěma statkům nedostalo se čísel popisných, byly snad rozparcelovány před tím. Jest to chalupa potažníka Václ. Hample († 1666), jež měla asi 1674 18 str. a l. 1 v., ale po r. 1724 není již o ní žádného zápisu. Podobně u chalupy Mik. Ševce Rezáče (1634 Jan Rezáč), jež měla asi 1674 12 str. a l. $\frac{1}{2}$ v., a jejíž poslední zápis jest z r. 1711.

Výsady hlásných byly tedy již ke konci 17. stol. značně okleštěny, což i s Balbínem se srovnává.

Item louku panskou, kteráž slove Chybou, povinni jsou z jara uhrabati, trávy senné ranní posekatи, zesusiti, do stohův sloziti, též také i votavu; od toho se jim dává, když sena sklidí, i kopa 20 gr., a od stohu 15 gr., a když votavy klidí, dává se jim 40 gr.; obyčej jest ten, že toho pivem ze sklepů odbírají; stojí v gruntovních knihách zapsáno, že Jan Mlynář³⁾ z poustky jedné, které k svému gruntu drží, a z té poustky náležejících platiti má: při sv. Jiří z slepice 20 gr., při sv. Havle z slepice 20 gr., za slepice 28 kr. (24 gr.).

Pamět nová (489^b).

1. Ačkoliv před lety, když v hradě Karlštejně koruna královská byla, hláska o u zavázání byli, však poněvadž ta minula, nyní všichni podle jiných poddaných robotou vrchnosti jsou povinni, a pokudž kdy pro jisté příčiny na hlásku se kteří povolají, tehdy v robotě potahování nejsou, a k tomu k té hlásce na den po 1 lb. (libře) chleba se jim dává.

2. Od posečení a sklizení sen a votav, louky panské slove Chyby do stohu složení, dává se jim obyčejně půl suda piva, a ten peněžitý plath starodávní se jim proti tomu více nedává.

3. Kteří při várce pomáhají, platí se jim od várky, jsouce k tomu dva, každému po devíti krejcařích, a drobet řejiny, chleba oběma 5 bochníč(ků).

2. Hlásní karlštejnští ze vsi Malé čili Hlásné Mořinky.

Urbarium vsi M. neb Hl. Mořinky^a) (l. 485^a).

Petr rychtář, nyní⁵⁾ Jan Vojta, platí ouroku z louky při svatém Jiří 4 gr., při sv. Havle 4 gr. A ostatní všichni žádných platův peněžitých ani nepeněžitých nedávají a to proto, že hláska podobně jako i přednotřebánští na zámku Karlštejně vykonávají, jakožto níže dostaveni a zejména postaveni jsou:

Pavel Saloch, Tomáš Marounek, Jan Barták, Jan Mydloch, Jakub Poustecký, Petr Pešek, Jan Pekař, Anna Pavláčkova, vdova, Bartalova poustka, Jíra Drobny, Thomáš Kožíšek, Petr Páša, Machova chalupa.

³⁾ Po straně: nyní (t. j. asi 1674) Jan mladý Rabsch.

⁴⁾ V reg. gruntovních vsi M. Mořiny, Letů a Karlíka mlejna, zal. 1717, v též archivu č. 73. Hlásných v Mořinci bylo tedy 13 a na statcích: Č. 2. 24 str. 1 v. 4 kozy k zád. velkomořinskému. Č. 4. 33 str. 3 v. 3 kozy k zád. velkomoř. Č. 5. 24 str. 1 v. Č. 6. 24 str. 1 v. Kráva na živě se nachází v Velkomořiny 1. Č. 7. 17 str. 1 v. Č. 8. 17 str. 1/2 v. Č. 21. 17 str. 1 v. Č. 22. 24 str. 1 v. Č. 24. 28 str. 2 v. Č. 25. 18 str. 1/2 v. Č. 26. 17 str. 2 v. kr. k zád. velkomoř. 1. Č. 27. 43 str. 1 v. Jedno číslo chybí — nedostalo čísla. Nebyl to také statek — jen domek s něco roli. Po Jak. Kunčovi (1674 již †) měla ho vdova jeho Anna s loučkou a 2 kousky pole. Ta prodala domek obci pro slouhu, tak že to bylo pak místo „obecní“, a role odkoupil Jak. Barták. O hlásných z M. — a zvláště o staré i nové paměti — platí totéž, co jest řečeno v pozn. 2.

⁵⁾ t. j. asi 1674.

Nová pamět.

A poněvadž táz h l á s k a minula, jsou povinni roboty podle jiných úplně vykonávati, však kdyby z jistých příčin vrchnost hlásky v zámku nařídit ráčila, tehdy když na koho kterého téhodne hláska padne, na robotu potahován býti nemá, na hlásce jako jiný dělník po 1 boch. chleba dosahovati má.

Z e m l e j n a L í s k o v c o v é h o pod rybníkem Karlíkem⁶⁾ ležícího, kdyby vystavený byl, dává se ročně 4 kopy, nyní pak že pustý jest, zatím dává mlynář Tobiáš Miler při svatém Havle 1 k. 30 gr.

V s i L e t t y. Václav Kalous jinak Pulberczer platí ouroku svatojiřského 1 kopu, svatohavelského 1 kopu, slepic 12, vajec 2 kopy.

3. Povinnosti některých poddaných z Budňan ke Karlštejnu na zač. 18. stol.

Urbarium městečka B u d y, jakž následuje⁷⁾ (495^b).

Městečko Budy (496^a).

V á c l a v K o v á ř. Neplatí ouroku ani jiného platu žádného. Roboty ženní má 1 den.

C h a l u p a P e š k o v s k á J. Mi. pána, na níž Bumba myslivec jest, a z té žádného (platu nestává). (Čp. 32.) 2 str. rolí.

V á c l a v W a t t e r s, nyní⁸⁾ **T h o m á š R e j f í ř.** Platů peněžitého nevychází, kromě roboty ženní, má 1 den. (Čp. 2 v Klucích.) Rolí 6 str., loučného v Čihový kousek, kr. 1 k zád. sv. Palm.

V á c l a v S l á d e k, Z pole, který u Malý Mořinky drží, dává platu při S. Jiří 20 gr.

P a v e l S k ř i v a n, nyní **T h o m á š B l a ž e k,** kterež zvejšeno jest na 2 R (t. j. rýnské): při S. Havle 20 gr. Roboty ženní má 1 den. (Čp. 2.) Rolí 19 str. a poplatních 5 str.

J a k u b M a n n (totéž jako u Václ. Kováře, viz nahoře).

T h o m á š S t r a š i r y b k a nyní **M a t o u š R y c h t á ř** (č. p. 10) (totéž jako u Václ. Kováře, viz nahoře). Rolí 3 str. loučného 2 vozy, kráva 1 k záduší S. Palmatia.

P e t r M i c h á l e k nyní **J a k u b R e j f í ř** (č. p. 12) (totéž jako u Václ. Kováře, viz nahoře), pod 1 str. loučka.

M a r t a V á v r o v a nyní **P e t r V o r e l** (č. p. 29) (totéž jako u Václ. Kováře, viz nahoře), 5 str. rolí.

J a n H o r á k nyní **V á c l a v H o r á k** (č. p. 14) (totéž jako u Václ. Kováře, viz nahoře), 5 str. rolí.

⁶⁾ Kdysi hrádek — nyní jen viska u Dobřichovic.

⁷⁾ V registrech grunt. městečka Budňan, zal. 1717 v zem. arch. sub Beroun č. 4.

⁸⁾ Václ. Watters koupil tu chalupu 1673. Nyní znamená r. 1717. Výměra polí všude asi z r. 1674.

Summa ouroků: svatojiřského 20 gr., svatohavelského 20 gr., roboty ženní 8 dní.

Paměť A. 1673 (497^a).

Tito všichni vejš psaní sousedé dle vysvěčení lidí starožitných těmito nížepsanými povinnostmi, které až dosavad vykonávají, vrchnosti povinni jsou:

1. Roboty ženní, když se jim čas, a den oznámí, jeden každý tak, jak sedí, po jednom dni, id est po 1 dni.
2. Cesty k Velké Mořině, do Hlubokého^b), do Krabiny, silnici k Litni běžící, cesty k vovčínům nad Starým Poučníkem srovnávat.
3. Silnici k Mořině běžící vedle vesnických poddaných klestiti, a vysekávati pomocti.
4. Jámu před zámeckou studnou v Hlubokém vyhazovati, kdykoliv zapotřebí jest a jim (se) poruči.
5. Na lov, kdykoliv zapotřebí, od každého souseda choditi.
6. Konopě u dvora poučnického i když se z jiných dvorův svezou, mákatи, i taky ven z vody vytahovati.
7. Zelí sázeti a okopávati při té mž dvoře poučnickém.
8. Zámek a pokoje, kdykoliv zapotřebí jest, kliditi.
9. V nebezpečenství velké vody prám opatrovati.
10. Poselství do okolních vesnic poddaných darmo vykonávati; na cizopanské grunty, byť toliko na 1 míli, bylo od míle po 5 kr. z důchodu hotovými jim platiti.
11. Zahradu panskou pod zámkem pomocti hraditi, a když se nové planka (!) dělají, po 1 kopě planěk z dříví jim přivezeného nadělati, a vysázeti.
12. Když se stříž vlny při ovčině krupínckém koná, děti na zbírání vlny poslati, však se jim na žemličky něco dává.
13. Když kdy potřeba, s ručnicemi jít, však kde přes míli jest, dá se jim plat po 5 kr.
14. Na jahody, šípky, fíjalu děti choditi pro vrchnost.
15. (497^b) K slavnostem Božího Těla máje nasekatи, které se s panským potahem do zámku poveze.
16. Chmel podle jiných poddaných z chmelnic panských pomocti dočkatи (!).
17. Děti jejich se do dvorův neberou, ale vrchnost k své službě je potřebovat může.

4. Některé příjmy děkanství karlstejnského, zaznamenané roku 1618.

Příjmy zde uvedené nejsou všechny, jež dostávalo děkanství z panství Karlšt.; hlavní příjem děkanství — desátek z úroků celého panství — zde ovšem se nevypisuje.

^a) Hl. někdy též Hl. pod Hradištěm (viz tento Časopis 1903 str. 36.) jest údolí pod Karlstejnem, jímž protéká potok napájející studni na hradě.

(88) 1618. notauit¹⁰⁾ pro rei memoria Laur. Ratzinger a Hradenstein, capellae regiae in Carlstein collegiate decanus ordinarius manu propria relatione probabili seu consuetudine longiori obseruata d. d. purgrauios Carlsteinenns solitos fuisse pro singulis missis celebrandis vinum dare aut in pecunia aut per urnas in detento, teste illmo. d. d. Slauata etc.

Jiní deputátové:

Každého varu (nic nevynímá) $\frac{1}{2}$ vértele piva. It. dva dčbery (nemaje jich, na větší putny se brávalo a dávalo) mláta.

It. každého pátku přes (t. j. po celý) rok dčbánek mléka a smetany, každého as $\frac{1}{2}$ pinty, to mi čeládka přinášela.

It. ročně čtyři povozy dříví k palivu aneb potřebu na celý rok za mne v Kahnovce (!)¹¹⁾ se vykazovalo; co se na jeden rok látra nezdělalo, na jiný rok se zanechávalo.

It. letník větší ze dvora (t. j. poučnického).

It. záhon zelí aneb již zdělanýho konývku neb dvě, vždy nětco podle větší a menší úrody.

A to vše se vypravovalo a přijímalо za hejtmana karlstejnského Václava Saka¹²⁾ etc., ač nekatolického však svědomitedlného. —

Až 1620 po veliké bouřce v dosazení mne zase na děkanství za hejtmana Buryana Švába, idiota, nenávidníka řeholi a kněžstva, katolického, sic bez skutků, počalo vše scházeti, a to tím, že zadržáním těch věcí obrhandt nad děkanem míti neb jiného vybrati po svém mozku chtěl, než že mu nesedlo, pryč sám musel. J. H. M. pána pana z Martinic¹³⁾, purgkrabí karlsteinského, zle spravoval a svou potutedlnou lstí a závistí od dávání svozoval.

O víno dosti skrže psaní s J. H. M. jsem jednal, příklady dovozoval, jakž se někde obojí strany listy nalézti mohou, fundacii a listy na to dané na mně žádali a příklady pana Jana Bořity. p. děda¹⁴⁾, p. Vchynského, p. z Kolovrat etc.

Místo mlíčnýho dána jest kráva na děkanství 1622, tu má zůstávat.

¹⁰⁾ Jest zapsáno v úzkých, ale tlustých registrech v arch. praskoles., v nichž zápis od 1428 až do konce 16. stol. — „Pro paměť“ vlastnoručně zaznamenal Vavř. R. z H., Král. kolegiátní kaple na Karlšt. děkan, že podle zvyku již od delších dob před tím zachovávaného (neb věrohodné zprávy) páni purkrabové karlstejnští dávávali ke mším víno buď v nádobkách aneb peníze na ně, nač svědek vys. uroz. p. Sl. a t. d.

¹¹⁾ Správně Haknovka. Haknovec jest vrch na východní straně Karlstejna.

¹²⁾ Byl hejtmanem až do konce r. 1620.

¹³⁾ Jaroslav (po bitvě bělohorské hrabě) Bořita z Martinic stal se purkr. karlšt. 4. X. 1617.

¹⁴⁾ Již děd tohoto Jaroslava p. Jan B. z M. byl 1556 též purkr. karšt.

Mláto a pivo se dávalo, brzy mláto přestalo, pivo předce jde. Kdys post instantiam¹⁵⁾ i to vycházelo. Ad instantiam urgentem 1622 z poručení J. H. M. putna neb dčber mláta navrácena in vigilia omn. S. S. (t. j. 31. X.).

O dříví chce být spor, promoue tu etiam contrariis remigis et uentis¹⁶⁾, loňsky trvá ještě. I to se skutečně navrátilo.

(89^a) Pivo. Téhož letha 1622. 3. Nov. ze čtyř půlvěrtelných soudečkův (které mně zadržel hejtman z dobroty své a do panskéh důchodu položil při uvedení zase na děkanství přetčenéhe (!) letha 1620 quatuor (= čtyři) polověrtele vydati piva neb na penězích J. H. M. poručil melius nihil (t. j. lepší než nic).

Letník. 6. Nov. dán poctivý a dosti velký. Basta. Deo et omnibus gratia; larga benefactoribus retribuo¹⁷⁾.

Různé zprávy.

Bestia triumphans. Východní Čechy mají o nenahraditelnou památku méně. Památná b r á n a v Novém Městě nad Metují, od založení města r. 1501 stojící pěkně zachovaná, tvořící s hradbami svými j e d i n ý s v é h o d r u h u pohled ve východních Čechách, zbořena byla letos a srovnána se zemi. Překážkou komunikaci; dříve branou mohl projeti vůz jediný, dnes vybouraným prostranstvím projedou dva — víc sotva! Dřív zavřen byl vysoký ostroh hradiště starobylou, s okolím srostlou věží, dnes zeje tam ohyzdná díra a holé stěny sousedních zdí. Neslyšeli jsme, že by se byl j e d i n ý h l a s ozval prve, nežli budova padla.

V Turnově byl zbourán poslední starobylý dům na náměstí. Místo něho vystaví spořitelna „nádhernou“ budovu moderní. Š.

Návrh venkovským pracovníkům. Soupis památek uměleckých a historických v království Českém vychází, jak se rozumí samo při podobném díle, zvolna. Za 10 let 23 svazky tištěné a 7 v rukopise — tot výsledek pilné práce, jenž však nedává naději, že by v dalších 20 letech Soupis mohl být ukončen. Pozvolné vydávání způsobuje ovšem nesrovnatosti mezi jednotlivými svazky. Novější svazek vždy více odpovídá skutečnému stavu než svazek starší. Tomu by mohli odpomoci venkovští členové Společnosti. Nejedná se o opravování a kontrolu autora, ale s o u s t a v n é d o p l ř k y jeho práce. Mnohý autor nepřijde již nikdy do okresu, jež byl kdysi celý procestoval a výborně poznal, a ztratí tak souvislost a vědomí o změnách později nastalých. Tyto změny mohli by členové Společnosti zaznamenávat (stručně) a uveřejňovat je v Časopise, aby jich i mohlo být užito při pozdějším německém překladě nebo při event. 2. vydání. Aby mi bylo rozuměno, udám příklady. Za půl léta po vydání Matějkova L o u n s k a vyšly v Pam. arch. zcela přesné údaje o stavbě děkanského kostela, jichž M. nemohl dříve věděti. — Od doby popisu okresu K l a d e n s k é h o (dosud v rukopise) zbořen úplně kostel v Duš-

¹⁵⁾ Na stížnost.

¹⁶⁾ Pluj ku předu také s obrácenými vesly a větry.

¹⁷⁾ Bohu a všem svatým budiž dík; hojně zpět vracím dobrodincům.

níkách. — Od doby vydání Slánska vystavěli nový kostel v Kroučové. — V Mělníku zatím zrestaurovali hřbitovní kostel. — V Klatovech při opravě objevili cenné fresky (do něm. vydání bylo to pojato) — atd. Leccos vynesou na jevo kritiky vyšlých svazků, mnoho nově vyšlá literatura a časopisy — to vše, stručně zpracováno a abecedně uveřejňováno, mělo by svůj dobrý účel. Z.

Drobným příspěvkem k poddanským poměrům v Čechách počátkem XV. století jest listina, zachovaná v městském archivu polenském; na pergamentovém, pečetí zbaveném kuse malého formátu psáno jest úhlednou minuskulí:

Já Vaněk Hussic ze Zhoře tímto listem obecně vyznávám přede všemi, kdož jej užíti nebo čtouci slyšeti budou, že Bárta z Nadějova i jeho budoucí měli listy od mých předkův pode třmi pečetmi na úrok, kterýž mým předkům i mně dávali jsou z své dědiny, půl hřívny do roka a nic více, šestnácte grošův na svatý Jiří a šestnácte grošův na svatý Václav a tak vždy budoucně všaký rok pořád zběhlého (?) a jiných poplatkův všech a robot všelikakých aby prázdní byli a z nich je propuščeni, jakož v starém listu od nich ztraceňené (?) zapsáno bylo a ujiščeno. A ten list na ty věci již jmenované svrchupsaný Bárta z Nadějova ztratil jest skrze mocnou ruku, jak svrchupsanému Vaňkovi řečenému Hussic jest dobře svědomo i známo. A týž předepsaný Vaněk nechtě to na své duši i svých předkův zůstaviti a nechatí, i obnovil jsem ten ztraceň zápis na svrchupsaný úrok a na jiné věci nahoře psané a jmenované a mocí tohoto listu obnovuji svrchupsanému Bártovi a jeho budoucím i také zapisuji, tak jakož jsou moji předkové zapsali, a při též právě a zápis zůstavuji prvesaného Bárta i jeho náměstky a budoucí.

A toho na svědomi a pro lepší jistotu a na snáze vystřezení já často psaný Vaněk Hussic svoji jsem pečeť vlastní s mým svědomím k tomuto listu přivěsil a po lepší památku i potvrzení připrosil jsem slovutných panoši Jana Sezimy z Rochova a Beneše z Kamenničky, že také podle mne a se mnou na svědomí své vlastní pečeti a přirozené s jich dobrým svědomím k tomuto listu přivěsili a k nim se přiznávajíce. Jenž jest psán léta od Narození Syna Božího tisíc čtyřista sedmecítmého, tu neděli před svatým Václavem.

Dr. Vác. Müller.

Pohlednice ve službě dějin umění. J. Déchelette učinil v „Revue archéologique“ soupis 188 pohlednic, jež vyobrazují římské památky ve Francii, a navrhl je jako lacinou pomůcku studijní i vyučovací. (Bes. Času 21./10. 11./11.) Tento návrh jistě není nový, zejména u nás. Sbírky přátel staré Prahy, sestávající z velikého počtu pohlednic, na nichž jsou zachyceny zničené již prospekty nebo jednotlivé památky umělecké, jsou toho důkazem. Proto nečiním návrh svůj jako na zavedení novinky, ale upozorňuji na jednu její stránku, důležitou pro dějiny umění. Je to význam pohlednic pro studium stavby měst. Studium toto dle pouhých plánů a půdorysů, bez pomůcek jiných, jest jednostranné a zavádí na scestí. Ale tu narážíme při opatřování materiálu na velké překážky. Srovnavací studium potřebuje materiál mnoho, ale Soupis naše a monografie městské mají obvyčejně jen pohledy na „officiell“ památky a jich části a město jako celek jim uniká. Poněvadž pak opatřování fotografií i jen z několika měst znamená velký náklad, přicházejí tu velice vhod laciné pohlednice. Znám města v Čechách, jež mají pohlednice jakoby stvořené k tomuto účelu, ku př. Tábor, J. Hradec, Slaný, ale mnoho, mnoho měst je opatřeno banálnostmi barvitiskových mazanin, jež ani nezasluhují název pohlednice. Nebylo by dobré, aby místní pracovníci v historii poradili prodavačům pohlednic, jak by měli město a ulice zachytiti na obraz, aby prospěli vedle vlastního účelu také vědě! Tak by sbíráni pohlednic, původně sport, dostalo i jinou stránku vážného zájmu a nové vzpružení. Z.

Požár Německého Brodu r. 1662 a 1676. J. Beckovský ve své Poselkyni (vydání Rezkovo sv. 3., str. 455 a 502) mluví o dvou požárech N. Brodu

r. 1662 a 1676. Mám za to, že druhý záznam jest pouze opakování prvého s chybně napsaným letopočtem. Důvody pro to mluvíci jsou tyto:

1. Uzádání prvního ohně jest nesporné, poněvadž je potvrzuje nápis nad portálem radnice: TENTO DVM OBECZNI Z MIŁOS : | G : M : Č : LEOPOLDA . I . A Z DVCH OBEC : | W NOWE : Z GRUNTV : WYSTAW : KTERY | W LET . 1662 . DNE 25. MAY SHORZEL . |

2. J. Beckovský se narodil (Ottův Slov. N. III. 572 a Rezkův životopis B. v Poselkyni 3. sv., str. VIII.) 18. srpna 1658 a praví tedy správně ve zprávě o tomto prvním požáru, že se naň díval z bělidel, jak a cocholé čtyřleté.

3. Líčení postupu požáru od nároží u ohrady děkanského kostela k Dolní bráně a zpět nahoru až za radnici jest zcela věrohodné a logické.

Za to však pravdivost druhé zprávy ohrožuje následující:

4. Zpráva o postupu druhého požáru jest na vlas stejná s první, jen na konec přidáno několik slov o muži, jenž nějakým prostředkem dovedl oheň u radnice zastavit.

5. O tomto požáru byl B. (dle vlastních slov) také ještě pacholé a díval se naň. To se však neshoduje se skutečností, neboť B. byl tehdy již 18 let stár a od 16 let již na studiích.

Nevím, odkud čerpali Ambrož a Blecha, autoři knihy Úplný adresář, dějiny a památnosti král. města N. Brodu (N. Brod 1892, str. 29), svoje zprávy, ale dle nich stihly město r. 1676 dva požáry, z nichž ani jeden se nepodobá onomu r. 1662; za to však uvádějí k roku 1691 nový veliký požár, v podrobnostech shodný s oním r. 1662.

Jak viděti, je tu zmátek, jež by bylo dobré osvětliti. Snad se o to pokusí domácí pracovníci.

Z.

Důležitý rozsudek správního soudu. (Vysvětlivky k polohopisným plánům Říšského předměstí v Plzni.) „Plzeňský Obzor“ v č. 75 r. 1906 uveřejnil spor, jež rozhodl správní soud. Věc jest pro naše cíle velmi důležita i podáváme ji obšírně.

Ve vysvětlivkách k polohopisným plánům Říšského předměstí v Plzni, na nichž usneslo se obecní zastupitelstvo r. 1895, bylo stanoveno § 6., že v stavební čtvrti mezi ulici Škodovou a Widmanovou jest dovoleno se zřením k tomu, že ulice v této čtvrti jsou poněkud úzce založeny, zastavěti jen předními budovami, a že stavení nádvorní, kterýmiž by sousedé z kterýchkoli příčin byli obtěžováni, budovati v těchto místech dovoleno není.

Roku 1899 vystavěli pp. Václ. a Jos. Paškové, stavitelé v Plzni, na pozemku ve Škodově ulici dvoupatrový dům č. p. 1093 a hodlali při něm na zad směrem do zahrad vystavěti nádvorní křídlo ve výši 6 metrů. Proti stavbě tohoto nádvorního křídla protestoval soused p. Ant. Tykač, učitel a majitel domu č. p. 1027 ve Škodově ulici, z důvodu, že by odnětím světla a vzduchu nastala v jeho domě zhoršené poměry bytové a zničila se vegetace v jeho zahradě i že tedy zamýšlená stavba nádvorního křídla se zřením k ustanovením odst. 6. vysvětlivek povolena být nemůže.

Podle § 6. uvedených vysvětlivek vyslovili se proti stavbě znalci techničtí i zdravotní i nedala k ní měst. rada povolení; výbor okresní i zemský zamítl pak stížnost, podanou stavebníky.

Proti rozhodnutí zemského výboru podali pp. Václav a Josef Pašek stížnost k správnímu soudu, který ji projednával dne 26. června 1906.

Zástupce stížnosti p. JUDr. Ekstein dovozoval, že vysvětlivky nemají závazné moci, že totíž polohopisné plány, a to pouze ve směrech v § 5. stavebního řádu taxativně vysvětlených, totíž jen co do směru, polohy a niveau veřejných prostranství závazné moci požívají, že námitka souseda Antonína Tykače týká se odnímání vzduchu a světla jeho majetku a jest rázou soukromého, pročež poukázati ji slušelo na pořad soudní, kdežto otázka, v jaké míře dovoleno jest jednotlivá místa zastavěti, jest v § 65. stavebního řádu ustanoveném minimální výměry 15%, která zůstatí má nezastavěnou, přesně vymezena, že přes tu míru stavebníkovi obmezení ukládati se nesmějí a že jest proto zá pověd nádvorního křídla

v daném případě, ve kterém pp. Paškové nechávají nezastavěnou část 27%, zákonem neodůvodněna.

Pan JUDr. Mandl jako zástupce súčastného souseda p. Ant. Tykače poukázal k tomu, že závazná moc vysvětlivek zakládá se §§ 2., 18. a 98. stavebního řádu, že v daném případě mají vysvětlivky pro veřejné zdravotní zájmy města Plzně tím větší důležitost, poněvadž jest Plzeň městem průmyslovým, a proto všem povolaným činitelům záležetí musí na tom, aby v platnosti zůstala opatření veřejné správy, směrující k tomu, aby škodlivé vlivy činnosti průmyslové byly paralysovány; že čtvrt, o kterou se jedná, leží v bezprostřední blízkosti velikolepých závodů Škodových, že by dále povolením nádvorní stavby v této čtvrti utvořen byl praejudic, který by nezůstal osamělým a za následek měl by zničení stávajících zde zahradních bloků, a pokud se týče námítky z § 65. st. ř. dovozované, že otázka byla by na místě teprve, kdyby principiálně bylo přípustným dvory zastavěti, což však se zřením k odstavci 6. vysvětlivek dovoleno není.

Vyhlašen byl rozsudek, kterým se stížnost pp. Paškových zámítá s odůvodněním, že vysvětlivky, tvořice integrující součást polohopisných plánů, mají závaznou platnost, že úřadysta věbní jsou po zákonu oprávněny, stanoviti v zájmu veřejné města jiná ještě obmezení pro činnost stavební, a že v daném případě jsou to eminentně veřejné zájmy zdroje v otní, které brání tomu, aby v uvedené čtvrti ve smyslu vysvětlivek nádvorní stavby povolený být směly, že námítka p. Ant. Tykače, byť by sama sebou byla rázu soukromoprávního, předce úzce dotýká zájmu veřejného, poněvadž by povolením zamýšlené konkrétní stavby vytvořen byl pro budoucnost praejudic, který by spůsobil byl, učiniti závaznou platnost vysvětlivek jakožto eminetního opatření zdravotního zcela ilusorní, takže zamítnutím žádosti za povolení ku stavbě nádvorního křídla práva pp. stěžovatelů nikterak proti zákonu porušena nebyla. —

Pan JUDr. Mat. Mandl, advokát a městský radní v Plzni, velmi ochotně daroval pro archiv Společnosti přesný opis tohoto obsáhlého rozsudku; děkujeme jemu za tuto laskavost a těšíme se z toho, že obhájil věc dobrou.

V rozsudku jest výslovně poukázáno k tomu, že stavebním úřadům přísluší právo stanoviti v zájmu veřejného jiná obmezení činnosti stavební.

V Praze i jinde zájmy nejen zdravotní ale i aesthetické podléhají často zájmům jiným, založeným na osobní choutce nebo na potřebě předstírané. Kdyby těch postranních zájmů nebylo, dnes ještě stála by prae-latura u sv. Mikuláše na St. Městě Pr. i kaple sv. Lazara na Novém městě, dnes nestálo by pod Chotkovými sady monstrum, zvané domem Rožánkovým, dnes nebyl by Karlův most brázděn nemotorními vozy dráhy elektrické a dnes nebylo by lze bezstarostně usilovati o rozličné projekty jiné, jichž uskutečněním byla by stará Praha zcela zničena v části nejhistoričtější, nejmalebnější a nejmilejší těm, kdož přinutili k ní láskou upřimnou, nepředstíranou.

Správní soud tímto rozsudkem, dotýkajícím se Plzně, dala zároveň neprímo direktivu všem stavebním úřadům v městech, kde zájmy skutečně křížují se s uměle vyvolanými. Jest na stavebních úradech, aby tohoto rozsudku byly vždy pamětlivý. Obránci staré Prahy naří jistě nezapomenou, ale neradi by se ho dovolávali v době nejbližší ...

A. B. Černý.

Poslední dar rožmberský na opravu města Č. Krumlova, věnovaný 8. května

1602. Pánům z Rožmberka nemálo záleželo na čistotě, úpravnosti a ozdobnosti jejich předního města Č. Krumlova Dali to na jevo mimo jiné i při stílisování svých listin. Tak 16. srpna 1485 Vok a Petr bratří z Rožmberka, dovolujíce Krumlovským, aby sobě udělali rybník vedle vesnice Zahrádky na pozemcích rožmberských,

a darujíce jim svůj rybník zahrádecký, chválí je, že své město „den ode dne rozličnými opravami opravují a je vedle možnosti jim k libosti ozdobují.“ V důležitém privilegiu, daném městu Krumlovu dne 14. února 1494, bratři Vok, Petr a Oldřich z Rožmberka nařizují, aby čistota v ulicích a na náměstí zachována byla, „poněvadž město pěkně stavěním a dlážděním ozdobeno jest.“ Nejlépe se jeví blahovolné smýšlení pánu z Rožmberka ke Krumlovu v úvodu k velké svobodě výsad. potvrzených a rozmnožených dne 25. července 1596 Petrem Vokem z Rožmberka.* Ještě v této listině poslední člen rodu Rožmberského praví, že „při témž městě od několika set let residentia Rožmberská byla, jest a b u d e.“ Ale jinak souzeno. Petr Vok Krumlov prodal císaři Rudolfovi II. a dne 3. dubna 1602 z Krumlova na Třeboň se přestěhoval, vlastně, jak Březan píše, se vykradl pozadu ze zámku „nebo bez velikého plače a kvílení věrných poddaných a lidí potřebných, kteréž rovně co otec živil, nebyl by vyjeti mohl.“ Zajímavovo jest, jak i Petr Vok, když proměnil sídlo svoje, svou přízeň Krumlovu ukázal tím, že 8. května 1602 pro zachování památky po sobě, věnoval obci pět set kop. mís. na opravu města. Dva listy o tom uveřejňujeme v transskripci:

Vaši Mti vysoce urozený pane, pane nás milostivej. Pán Bůh vše-mohoucí rač V. Mti dáti výborné zdraví a v něm za mnohá léta panování šťastné. Toho upřímně na modlitbách svých žádáme a prosíme.

Milostivej pane, pane, jakož jest Markytá Finkhauerkua skrze své nepocitné chování v pokutu ztracení statku svého upadla, kterouž toho ouymusu bejti ráčíte do komory a k ruce Vaši Mti obrátili. Z té příčiny Vaši Mti jako pána svého milostivého prosíme, že ráčíte milostivě k té chudé obci pohlédnouti a nějaké díl k o p r a v ě m ě s t a vydati poručiti ráčíte. což tu koli pro tu chudou obec učiniti ráčíte, Pán Bůh ráčí Vaši Mti hojným odplatitelem jakož zde časně, tak potom věčně v království nebeském bejti. Milostivé odpovědi od Vaši Mti očekávati budeme

Vaši Mti věrní poddaní

purgmistr a konšelé města Krumlova.

Urozený vládyko Jindřiše Vintíři, kanclíři můj věrný milý. Věz, že jsme k ponížené prosbě purgmistra a konšelův města mého Krumlova Českého z té pokuty, která na mě po Markyté Finkenaurce**) pro jí nechování připadne, pět set kop mísenských zlatých n a o p r a v u m ě s t a a p r o b u d o u c í p a m á t k u m o u dátí se uvolil. Protož naříd o tom, aby jim taková summa z též pokuty při času sv. Havla pro příštího dána byla. A poněvadž sme všichni smrtevní, nechť se to jim do téhož času sv. Havla prv příštího pojistí. A na tom se jistá vůle má naplní. Actum na Třeboni, v středu po neděli Cantate leta 1602.

Petr Vok z Rožmberka, vladář domu Rožmberského:
rukú vlastní.

Jindřichovi Vintířovi, kanclíři mému k dodání.

(Regest na rubu od Březana: Krumlovským pokuty po Finkenaurce 500 darováno. leta 1602. — Orig na papíře s přítiskem pečetí v kniž. archivě krumlovském I S A S 30 f.).

H. Gross.

*) Věstník Král. Čes. Společnosti Nauk z r. 1902 VIII. str. 10, 12 a 15.

**) Dne 10. ledna 1595 dal Petr Vok z Rožmberka komorníku Pavlu Finkhenauerovi louku řečenou krkavčí, ležící nedaleko Krumlova nadé

Literatura.

Jul. Košnář: Poutnická místa a památné svatyně v Čechách. Praha. V. Kotrba. 1906. (528 str., 100 obr.) — 8°. K 6.— Literatuře poutnických míst přirozeně ubývá na popularitě. Proti velikým dílům XVIII. století, jež dávala literární gloriolu úsilí protireformačnímu, naše léta přináší zpracování kulturně-historická, kritisují více než oslavují a kladou větší váhu na historii umění než na význam náboženský. Tomu nevyhnul se ani spis Košnářův, třeba že nemá naprostot tendency vzpomenuté. Všechn bývalý lesk a sláva redukuje se dnes na zlato oltářů a soch, na štukové virtuosní dekorace, na zlaté vyšívání na paramentech a drahokamy na monstrancích, takže dnešní kronikář poutních míst nemá vhodnější látky než právě vyličení a popsání historie těchto památek. Proto mluvíme o knize a upozorňujeme na ni v této rubrice. Je to pouhá komplikace, někde pilná snůška dat z literatury, jež poslouží někdy i historikovi k letmě informaci, jako drživější spis Mathonův nebo Eichlerova publikace pro Moravu. Z.

Zpráva Městského muzea pražského o činnosti za r. 1905. — Hned z počátku uvedena tu věc známá, že prostory musejní v dohledné době nedostačí i že bude nutno pomýšleti na odpomoc. Pražská musea (mimo Národnopisné) mají v této věci vůbec svízel. Zemské, poskytuje útluku ústavům, jež by samy vyžadovaly budovu vlastních, také v brzku nedostačí stále rostoucí sbírkám; Uměl. prům. museum, navržené již v zárodku neúcelně (nebylo pomýšleno ani na lapidarium), jest polohově obmezeno tak, že rozšíření či přistavba jeho není ani dobré myslitelna — leda že by pro potěšení některých umělců z kruhu nepřátel staré Prahy zabralo kus starého hřbitova židovského. Museum města Prahy se zřením k historickému významu města ovšem vyžaduje budovy nejen důstojné, ale i účelně řešené, kterouž bylo by lze bez všeho uměleckého i architektonického násilí rozšířiti podle potřeby. Jedná se teď o získání opraveného kostela sv. Martina k účelům musejním; myšlenka dobrá, leč na vždy by tím účelům musea zadost učiněno nebylo. — Vyjímáme ze zprávy, že sbírkám přibyla 574 čísla se 686 předměty i čítají nyní celkem 15.093 čísla se 25.525 předměty. Byla koupena bronzo. socha Herkula z poč. XVII. st. (snad práce Adr. Vriese), umístěná dříve v domě č. 556 v Celetné ul. Z nálezu pražského (neudáno z kterého) získán stříbrný pohár z r. 1609 s českým nápisem a stříbrná nožka pod sklenici, obě umělecké práce soudobé. Měst. rada darovala náhrobní kameny, dříve uložené ve dvoře starom. radnice, darem přibyly i 3 nástěnné obrazy králů, sňaté se zdí v troskách býv. romanského kostela P. Marie na louži. Braunova sousoší sv. Jana Křt. z Karlova mostu, stojícího teď v domě č. 3. n. v Eliščině tř., nebylo lze umístiti i požádána měst. rada, aby je dala postavit do některého z výklenků na schodech zámeckých. Zprávu končí jednatel, stav. rada Ant. Wiehl, vzpomínkou na založení musea před čtvrtstoletím. První schůze byla konána na radnici staroměstské dne 23. listopadu 1881; pro první rok poskytnutá dotace 1000 zl. byla koupi Jos. Mánesových kartonů (Star. orloj) vyčerpána dříve, než komitét řádně byl sestaven. Prvním pak koupeným předmětem byl gotický rámeček (viz článek o něm na str. 66.), perla sbírek. Také tu bylo více dobré vůle a porozumění nežli peněz. Povolovně museum stále vzrůstalo a jest teď ústavem vskutku zdárným.

A. B. Černý.

mlýnem Pečkou náhradou za louku jemu blíže Červeného dvora od Viléma z Rožmberka odňatou (kníž. archiv kruml.). Pavel Fingenauer, přichází též ve „speciálních registrech panství Krumlovského z r. 1585“ jakožto majitel domu ve vnitřním městě Krumlovském. Platil: ouroku sv. Jiřského z domu 1 groš 5 d z gruntův 13 gr. 2 d., ouroku sv. Havelského: z domu 1 g. 5 den., z gruntův 28 gr. 1 halíř (Archiv kruml.).

Království České. Illustrovaná vlastivěda. Pořádá Dr. J. V. Prášek, vydává Pavel Körber. Praha, 1906. Seš. I. Cena 40 h. — Nakladatel i pořadatel slibují, že vynasnaží se, aby „dílo vykonalo své poslání v míře největší“, i že „poutavý a zajímavý popis bude doprovázen krásnými, zcela novými obrázky v provedení uměleckém, jež poskytli vynikající amateři a vynikající závody odborné.“

Nechvalným zvykem některých nakladatelů bývá I. sešit vypraven nejlépe, ale I. sešit „Král. Č.“ jest z c e l a o p a k e m všech slibů v provolání nakladatelsko-pořadatelském. Již illustracemi usvědčuje nakladatele z v e d o m é n e p r a v d y. Mezi 4 („krásnými, zcela novými, v uměleckém provedení“) obrázky z Mělnicka na str. 21, 22, 24 jest upotřebeno 3 s t a r ý c h vyobrazení, otiskněných již na str. 5, 13, a 23 „Průvodce“ v. XVII., vydaného taktéž nakladarem p. Körbovým.

Popis je též hodnoty, jako obrázky. Naplňuje nás úžasem, že na jazyku lze ještě teď hřesiti tak přespříliš, jako v I. sešitě „Král. Č.“. Dosud vydané 24 stránky jsou přeplněny germanismy, chybami mluvnickými i pravopisními, i poklesky proti logice. Podáváme některé ukázky. Hned v Heydukově básnickém úvodu jest Tvůj tříkrát psáno s **T**, ale dvacetčtyři-krát s **t**. Neumíme si vysvětliti, proč básník jména zvučného užil (str. 3.) tvaru „na král. Hrad šínu“ místo na „král. Hrad č a n e c h“; záměna těchto slov jest odporná i nedůvodná tak, jako „čechisch“ za „böhmisch“. Nalézáme tu psány Střední Čechy i střední Č. (str. 8.), pivovár, lihovár (str. 16.), cukrovár, zástupitelský (str. 21.). Překladu do češtiny zasluhovala by „skvostná“ perioda na str. 9.: „Dojmy, jež poskytuje rozkošná vyhlídka z temene (Řípu), od románského kostelíčka sv. Jiří, založeného za prvých již dob křesťanství, v nynější pak podobě zdobovaného r. 1126, na pamět slavného vítězství knížete Soběslava I. nad německým králem Lotharem III. u Chlumce, skrze slavného biskupa Olomouckého Jindřicha Zdika, poznání tato utvrzuji —“ Staf není ukončena i neznáme jejího auktora; ale zřejmo z ukázek, že jest na šíru s pravopisem, mluvnicí, stilistikou i logikou. Popis nejen není „poutavý a zajímavý“, nechutný, místy zbytečně rozvláčný, jinde nápadně skoupý a nesrozumitelný. Nedostatek místa brání nám podati podrobnější rozbor „Král. Č.“, jež vlastně ani zmínky nezasluhuje. Národop. Spol. Českos. asi před 2 roky usnesla se na vydávání obšírné vlastivědy i lze očekávatí právem práci dobrou, vážnou. „Království České“ s příliš s m ě l e u c h v á c e n ý m titulem „illustrované vlastivědy“ zmíněné práci poctivě teď jen pudy uběre ... Vychází zbytečných publikací již dosti a nevšimli bychom si ani „Království Českého“, kdyby velmi nadufelým provoláním obecenstvo nebylo lákáno k odběru díla nedokonalého. Shrnujeme úsudek svůj v tom, že tohoto díla při dobrém s v e d o m í d o p o r u č i t i d o p r o s t a n e n í l z e.

A. B. Černý.

Časopis Matice Moravské. Roč. XXX. Brno, 1906. — J o s. Bartočka: Chronolog. přehled literární činnosti Frant. Bartoše, IV. — Dr. A n t. Breitenbach: Spor biskupa Pavlovského s moravským soudem zemským o soudničtví nad kněžstvem, II.—IV. — M i l. H ý s e k : Stachův překlad „Messiáše“, I. — První český básník realista, III. — J o s. Letošník: O rytmě veršů staročeských, IV. — Dr. A n t. Polák: Řád řemesla ševcovského v Uh. Hradišti r. 1618, I. — Dr. Jan Reichert: Poddanské poměry lidu sedícího na statcích kláštera žďárského za XV. stol., I. II. — Aug. Sedláček: Rozvržení místních pojmenování na Moravě, I. II. — Ještě o rodišti Jiříka z Kunštátu a z Poděbrad, I. — O mateři Jiříka z Poděbrad a z Kunštátu, I. — F r. A. Slávík: Komna, III. — Komna za života J. A. Komenského, III. IV. — Dr. Z d. V. T o b o l k a: Česká otázka v jednáních frankfurtského parlamentu r. 1848, II. III. — U m ě l e c k ē a v ě d e c k ē z p r á v y. — Literatura.

Nebudiž přehlédnuto!

Časopis Společnosti přátel starožitnosti českých v Praze vychází čtyřikrát v roce a jest dáván všem p. t. pp. členům zdarma. Vydání každého čísla bude vždy oznámeno v čelnějších časopisech denních. Nedojedli číslo, budiž reklamováno nejdéle do týdne po vydání čísla nejbližšího u jednateli A. B. Černého v Praze, I., na Perštýně, č. 6 n. Na reklamace později došlé nelze mít záteče, lze však koupiti jednotlivá čísla, pokud jsou na skladě, po 1 K. Reklamace nebudeť ani zalepeny, ani frankovány.

Činný člen Společnosti platí 3 K, **člen přispívající** 4 K, **přiznivec** Společnosti 10 K nejméně ročně. Při zaslání členského příspěvku poštou nutno vždy připojiti o 6 h více na poplatek, který jest v Praze stanoven za doručení poukázky. **Zakládající člen** platí jednou pro vždy 100 K. Na zásilku Časopisu mimo Rakousko nutno připlatiti ročně 60 h. Kdož z p. t. členů přeje si legitimaci, račíž zaslati pokladníkovi 30 h, a bude mu zaslána. Legitimace platí pouze rok. Veškery příspěvky členské i dobrovolné dary přijímá pokladník Č. Kušta, c. k. fin. komisař v Praze-III., Ulice k mostu, číslo 6. Dopisy týkající se Společnosti, jakož i dary do sbírek přijímá jednatel **Ant. B. Černý** v Praze, I., na Perštýně, č. 6 nové, I. poschodi.

Všichni pp. členové mohou odebírat Památky archeologické, vydávané sl. Archaeologickým sborem, za snížené předplatné 6 K ročně, poštou 6 K 60 h. Taktéž možno za cenu sníženou obdržeti dřívější ročníky, pokud nejsou rozebrány. Předplatné na ně budiž zasláno přímo do expedice Matice České v Praze, Václavské nám., kteráž s ochotou zašle seznam i cenu dřívějších ročníků.

Za levnější cenu mohou pp. členové odebírat dílo Kl. Čermáka „**Mince království Českého za panování rodu Habsburského od r. 1526**“. Dosud vyšlo 6 sešitů: sešit I. v plné ceně K 3— sešit II. až IV., každý K 5—, sešit V. až X., každý K 6— **Braníšovy „Dějiny umění středověkého v Čechách“**. Plná cena K 6·60. Ceny snížené pro pp. členy oznámí jednatel **A. B. Černý**.

Stanovy Společnosti dostává každý z p. t. členů zdarma.

Za sníženou cenu mohou p. t. členové obdržeti práce Adámkovy: „**Paměti o školách v okrese hlinském**“ za K 2·40 místo K 3·80; „**Historickou a politickou mapu okresu hlinského**“ za 24 h. Poštou vždy o 30 h více. Objednávky po předchozím zaplacení vyřizuje JUDr. K. V. Adámek v Hlinsku v Čechách.

Dílo „**Keltové a Němcí či Slované?**“ (Příspěvek ku řešení dávného sporu o národní příslušnosti nejstarších historických obyvatelů Čech a Moravy.) mohou P. T. členové koupiti u **Ph. C. Pavla Papáčka**, odb. učitele v Nuslích u Prahy, za 2 K 20 h.

Nebudiž přehlédnuto!

První výroční zpráva Společnosti za správní rok 1889 — úplně rozebrána. Druhá zpráva Společnosti, vyd. v květnu 1890. — úplně rozebrána.

Rozpravy Společnosti. (»Zpráv« sv. III.) V Praze, 1892. Obsah: Dr. J. Matiegka: Zbuzanské pohřebiště. — Soukup Jan: Hlemyždi v lebkách a kostech. — Pecenka Adolf: Románský kostel v Mohelnici. (S vyobrazením.) — Herain Jan: Založení Nového Města Pražského Karlem IV. — J. V. Šimák: Rodiny šlechtické i erbovní v Mladé Boleslav. — Vluka Josef: Stařenčino-vypravování mladším o dřívějších sirkách a modách — Koštál Josef: Slunce, měsíc a hvězdy v podání prostonárodním. — Soukup Jan: O zazdívání lidí do staveb. — Dr. Máchal Hanuš: Příspěvky bájeslovné. — Adámek K. V.: O muzejích krajinských a o statistice muzejní. — Různé zprávy. Cena K 1'60, pro členy Společnosti K 0'80, poštou 90 h.

Výstava Společnosti přátel starožitnosti českých v Praze v památném roce 1891. S 1 tabulkou světotiskem. (Zcela rozebrána.)

Časopis Společnosti přátel starožitnosti českých v Praze. Roč. I. (1893), až III. (1895), V. (1897), VI. (1898) a VII. (1899) jest zcela rozebrán. — Ročník IV. (1896), VIII. (1900), IX. (1901), X. (1902), XI. (1903), XII. (1904) a XIII. (1905) lze obdržeti úplný každý za K 4—. Znaková příloha, vydaná při roč. II., jest vydána znova a stojí K 2—.

Počátky předhistorického místopisu země České. Napsal Ludv. Šnajdr. Cena 1 K 60 h, pro členy 1 K 20 h, poštou 1 K 30 h.

O přechodných dobách předhistorických. Podává J. N. Woldřich. (Zvláštní otisk z »Časopisu« roč. V.) Cena 35 h s pošt. zásilkou.

Jenštejn, hrad a městečko. Napsal Cyrill Merhout. Se 3 vyobr. (Zvl. otisk z »Časopisu« roč. VIII.) Cena 40 h, členům za 30 h, poštou o 5 h více

Kaple sv. Lazara na Novém Městě Pražském. Napsali Dr. Jos. Teige a Jan Herain. S půdorysem, plánenem situacním, 7 obrazy v textu a 5 obr. příl. (Zvl. otisk z »Časopisu« roč. VIII.) Cena 60 h, členům za 45 h, poštou 5 h více.

Jana Táborského z Klokočské Hory Zpráva o orloji Staroměstském. Podává Dr. Jos. Teige. S 1 obr. v textu a 5 obr. přílohami. (Zvl. otisk z »Časopisu« roč. IX.) Cena 60 h, členům za 45 h, poštou o 5 h více.

Karluv kamenný most v Praze r. 1716. Stručné dějiny s popisem soch podává Ant. Boh. Černý. Se 30 obrazy na 16 tabul. a 1 obrazem v textu. (Zvl. otisk z »Časopisu« roč. X.) Cena 1 K 20 h, poštou 1 K 30.

Střízlivý list českých pánu ze dne 2. září 1415 proti upálení M. J. Husi. Zdařilá reprodukce světotisková ve skutečné velikosti, s textem latinským a českým překladem na zvláštní příloze. Cena s pošt. zásilkou 3 K 60 h, pro členy 2 K 60 h.

Poprava na Staroměstském rynku v Praze 21. června r. 1621. Zprávu Pavla Skály ze Zhoře i jiné soudobé zprávy o popravě uveřejňuje Dr. Jos. Teige. S poznámkami Jana Heraina. S 15 obr. v textu a 5 obr. příl. Cena 1 K 20 h, pro členy 90 h, poštou o 10 h, doporučeno o 35 h více.

Ze Staré Prahy, I.: O Vyšehradě starém i novějším. Vykopané zbytky románské kaple sv. Vavřince na Vyšehradě. Napsal Jan Herain. S 5 obr. příl. a 14 obrazy v textu. (Zvláštní otisk z »Časopisu« roč. XI.) Cena 60 h, poštou 70 h; pro členy 45 h, poštou 55 h.

Ze staré Prahy, II.: Bronzová fontána v králov. zahradě na hradě Pražském. (Se 3 příl. a 2 obrazy). Brána Písecká či Bruská na Malé Straně v Praze. (Se 3 příl. a 5. obr.) Napsal Jan Herain. (Zvl. otisk z »Časopisu« roč. XII.) Cena 60 h, poštou 70 h; členům za 45 h, poštou za 55 h.

Při objednávkách, jež přijímá pokladník Čeněk Kušta, c. k. fin. komisař, v Praze III., Ulice k mostu č. 6. n., využadujeme si vždy obnosu napřed poštovní poukázku. Dobírkou neb na úvěr nelze zasílati.

Tiskem Aloisa Wiesnera v Praze, knihtiskaře České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. — Papír ze skladu České společnosti pro obchod a průmysl papírnicky G. Wiesner, Duffek a spol. v Praze.